

บทที่ 3

หลักเกณฑ์การสำรองหนี้สงสัยจะสูญ และการจำหน่ายหนี้สูญ

หลักเกณฑ์การสำรองหนี้สงสัยจะสูญ และการจำหน่ายหนี้สูญ ของสถาบันการเงินที่จะกล่าวในบทนี้ จำกัดขอบเขตเฉพาะที่เกี่ยวกับ “สถาบันการเงิน” ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 พระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ พ.ศ.2522 และภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 โดยพิจารณาแยกเป็น 3 ส่วนที่เกี่ยวข้อง ระหว่างมาตรฐานการบัญชี หลักเกณฑ์ของธนาคารแห่งประเทศไทย และหลักเกณฑ์ตามประมวลรัษฎากร ทั้งนี้ เพื่อนำเอาหลักเกณฑ์ต่างๆ เชื่อมโยงไปสู่การเปรียบเทียบสาระที่สอดคล้องและแตกต่างกันในบทที่ 4 ต่อไป

1. มาตรฐานการบัญชี (Accounting Standard)

ตามมาตรฐานการบัญชี (Accounting Standard) ที่คณะกรรมการควบคุมการประกอบวิชาชีพสอบบัญชี (ก.บช.) ให้ความเห็นชอบตามที่ สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (The Institute of Certified Accountants and Auditors of Thailand) หรือที่เรียกชื่อย่อว่า “ICAAT” ได้กำหนด เพื่อใช้เป็นแนวทางในวิธีปฏิบัติทางการบัญชีเรื่องต่างๆ* โดยยึดถือหลักการบัญชีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป (Generally Accepted Accounting Principles) ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 เป็นเกณฑ์สำคัญ ทั้งนี้ สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทยได้วางมาตรฐานวิธีปฏิบัติทางการบัญชีสำหรับลูกหนี้ที่คาดว่าจะเรียกเก็บไม่ได้ และลูกหนี้ที่เรียกเก็บไม่ได้ เอาไว้ในแถลงการณ์มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 11 เรื่อง “หนี้สงสัยจะสูญ

* แถลงการณ์มาตรฐานการสอบบัญชี และมาตรฐานการบัญชีนั้น คณะกรรมการการควบคุมการประกอบวิชาชีพสอบบัญชีได้มีมติในการประชุม ครั้งที่ 53 (1/2524) วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ.2524 ให้ใช้แถลงการณ์มาตรฐานการสอบบัญชีและมาตรฐานการบัญชีที่ออกโดยสมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย เป็นแนวทางการทำงานของนักบัญชี และผู้สอบบัญชี.

และหนี้สูญ” ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ใช้บังคับกับกิจการโดยทั่วไป รวมทั้งของ “สถาบันการเงิน” ด้วย มีรายละเอียดอันเป็นสาระสำคัญดังต่อไปนี้.-

1.1 นิยามทางการบัญชี (Definition)

หลักบัญชีทั่วไปเป็นที่ยอมรับกันว่าเมื่อมีรายได้อาจมีส่วนหนึ่งที่ถูกเก็บไม่ได้ ทั้งนี้ไม่ว่ากิจการซื้อมาขายไปที่มีการขายเชื่อ กิจการสถาบันการเงิน ดังนั้น ตามหลักบัญชีทั่วไปจึงมีหลักให้ตั้งสำรองเพื่อหนี้สงสัยจะสูญ และการจำหน่ายหนี้สูญเพื่อแสดงผลการดำเนินงานที่ตรงต่อความจริง ทั้งนี้ ตามแถลงการณ์ มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 11 เรื่องหนี้สงสัยจะสูญและหนี้สูญ¹ ได้ให้ความหมายของคำว่า “หนี้สงสัยจะสูญ” และ “หนี้สูญ” เอาไว้ดังต่อไปนี้.-

1.1.1 หนี้สงสัยจะสูญ (Doubtful Debt) และ ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ (Allowance for Doubtful Debt)

คำว่า หนี้สงสัยจะสูญ ตามแถลงการณ์มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 11 ได้ให้ความหมายว่า “ ลูกหนี้ที่คาดว่าจะเรียกเก็บไม่ได้ และถือเป็นค่าใช้จ่ายของรอบระยะเวลาบัญชีนั้น ” ดังนั้น หนี้สงสัยจะสูญ จึงเป็นรายการประเภทค่าใช้จ่ายทางบัญชี ที่แสดงเป็นผลในทางลบในงบกำไรขาดทุน (Profit and Loss Statement) ส่วนคำว่า สำรองหนี้สงสัยจะสูญ หรือ ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ นั้น หมายถึง “ จำนวนที่กั้นไว้ สำหรับลูกหนี้ที่คาดว่าจะเรียกเก็บไม่ได้ และถือเป็นบัญชีปรับมูลค่าที่ตั้งขึ้น เพื่อแสดงเป็นรายการหักจากบัญชีลูกหนี้ในงบการเงิน เพื่อให้คงเหลือมูลค่าสุทธิของลูกหนี้ที่คาดหมายว่าจะเก็บไม่ได้ ” โดยรายการสำรองหนี้สงสัยจะสูญ หรือค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ ดังกล่าวนี้ จะนำไปแสดงไว้ในงบดุล (Balance Sheet) เพื่อให้ปรับมูลค่าของลูกหนี้ซึ่งเป็นรายการสินทรัพย์ตามหลักการบัญชี ให้ลดน้อยลงมาเพื่อให้มีมูลค่าทางบัญชีที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงทางสถานะทางการเงินมากที่สุด

1.1.2 หนี้สูญ (Bad Debt) หมายถึง “ ลูกหนี้ที่ได้ติดตามทวงถามจนถึงที่สุดแล้ว แต่ไม่ได้รับชำระหนี้ และได้ตัดจำหน่ายออกจากบัญชี ”

¹ คุภาคผนวก (ก) ท้ายเล่มวิทยานิพนธ์นี้ , “ คำนิยาม ” แถลงการณ์ มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 11 เรื่อง หนี้สงสัยจะสูญและหนี้สูญ หน้า 241

หนี้สูญเป็นจำนวนค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น เนื่องจากกิจการไม่อาจเรียกเก็บเงินจากลูกหนี้ได้ ลูกหนี้ที่สำคัญของสถาบันการเงินก็คือลูกหนี้เงินกู้ยืม เมื่อกิจการทวงถามและติดตามเก็บหนี้จากลูกหนี้ในเวลาอันสมควรแล้ว และคาดหมายได้อย่างแน่นอนว่าจะเก็บเงินไม่ได้ จึงจำเป็นต้องตัดบัญชีลูกหนี้เพื่อจำหน่ายบัญชีออกไปเป็นบัญชีหนี้สูญ ซึ่งเป็นบัญชีค่าใช้จ่ายของกิจการ แล้วนำไปหักจากรายได้ของกิจการเพื่อคำนวณหากำไรสุทธิประจำรอบระยะเวลาบัญชี² บัญชีค่าใช้จ่ายหนี้สูญนี้มักจะเกิดขึ้นภายหลังจากงวดที่เกิดรายได้ ซึ่งทำให้การวัดผลการดำเนินงานโดยการเปรียบเทียบรายได้และค่าใช้จ่ายไม่ใกล้เคียงกับความจริง ดังนั้น ถ้าจะให้การวัดผลการดำเนินงานใกล้เคียงกับความเป็นจริงต้องอาศัยการเปรียบเทียบรายได้และค่าใช้จ่ายงวดเดียวกัน เมื่อเกิดรายได้และกิจการบันทึกเป็นลูกหนี้แล้ว กิจการจะประมาณค่าใช้จ่ายที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเก็บเงินจากลูกหนี้ไม่ได้ในงวดบัญชีที่เกิดรายได้ขึ้นทันที โดยบันทึกในบัญชีค่าเผื่อหรือสำรองหนี้สงสัยจะสูญ (Allowance or Reserve for Doubtful Debt) ซึ่งจะทำให้การปรับปรุงและบันทึกบัญชีในวันสิ้นงวดบัญชีในแต่ละรอบ ซึ่งเป็นความหมายที่ได้กล่าวมาแล้วใน ข้อ 1.1.1

1.2 ประเภทลูกหนี้สำหรับตั้งสำรองหนี้สูญ และจำหน่ายหนี้สูญ

คำว่าลูกหนี้ในมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 11 เรื่องหนี้สงสัยจะสูญ และหนี้สูญนั้น เป็นสิทธิเรียกร้องอย่างหนึ่งของเจ้าหนี้ในการที่จะบังคับให้ชำระหนี้ด้วยเงินสด หรือทรัพย์สินอย่างอื่น โดยคาดว่าจะได้รับชำระเต็มจำนวนเมื่อถึงกำหนด ลูกหนี้ดังกล่าวนี้จัดเป็นทรัพย์สิน (Assets) อย่างหนึ่งของกิจการ และควรแสดงในงบการเงินด้วยมูลค่าสุทธิที่คาดว่าจะได้รับ หรือจำนวนที่คาดว่าจะเก็บได้³ ลูกหนี้ในทางการบัญชีนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ลูกหนี้การค้า (Business Debts) และลูกหนี้ประเภทอื่นๆ (Non-Business Debts) ทั้งนี้ มาตรฐานการบัญชีได้ให้ความหมายของลูกหนี้ทั้งสองประเภทเอาไว้ดังต่อไปนี้.-

1.2.1 ลูกหนี้การค้า (Business Debts) หมายถึง ลูกหนี้ที่เกิดจากการดำเนินการค้าตามปกติของธุรกิจ และจะมีชื่อบัญชีแตกต่างกันได้ตามประเภทของธุรกิจ เช่น ธนาคารพาณิชย์

² พรพรรณ เอกเผ่าพันธุ์, หลักบัญชีเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สำนักพิมพ์พิสิทส์เซ็นเตอร์, พ.ศ. 2535), หน้า 86 -93

³ “ คำนำ ”, แดงการณ์ มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 11 เรื่อง หนี้สงสัยจะสูญและหนี้สูญ, คู่มือทบทวน (ก) ท้ายเล่ม วิทยานิพนธ์, หน้า 241

หมายถึง บัญชีระหว่างธนาคารที่มีดอกเบี้ย เงินให้สินเชื่อ และดอกเบี้ยค้างรับ กิจการประกันภัย
หมายถึง บัญชีเบี้ยประกันภัยค้างรับ เงินค้างรับเกี่ยวกับการประกันต่อ และเงินให้กู้ยืม

1.2.2 ลูกหนี้อื่น (Non-Business Debts) หมายถึง ลูกหนี้ที่ไม่ได้เกิดจากการดำเนินการ
ค้าตามปกติของธุรกิจ เช่น ลูกหนี้เงินกู้ยืมซึ่งเป็นกรรมการหรือลูกจ้างของบริษัท เงินให้กู้ยืมแก่
บริษัทในเครือ หรือบริษัทร่วมต่างๆ รวมทั้งรายได้อื่นค้างรับ เช่น เงินค่าเช่าทรัพย์สินค้างรับของ
สถาบันการเงิน เป็นต้น

ลูกหนี้ทั้งสองประเภทดังกล่าวข้างต้นนี้ ตามแนวความคิดทางการบัญชี สำหรับลูกหนี้
ที่นำมาพิจารณาตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญ แบ่งแนวคิดออกได้เป็น -2- แนวความคิด กล่าวคือ

แนวความคิดแรก เห็นว่า ลูกหนี้ที่จะนำมาพิจารณาควรพิจารณาเฉพาะลูกหนี้การค้า
เท่านั้น (Business Debts) โดยมีเหตุผลว่าลูกหนี้การค้าเป็นลูกหนี้ส่วนใหญ่ของกิจการและเกิด
จากการดำเนินธุรกิจโดยตรงของกิจการ ในขณะที่ลูกหนี้อื่นมีจำนวนที่ไม่มีนัยสำคัญและไม่ได้
สัมพันธ์โดยตรงกับรายได้ที่เกิดขึ้นในแต่ละรอบระยะเวลาบัญชี การนำหนี้สงสัยจะสูญของลูกหนี้
อื่นไปถือเป็นค่าใช้จ่ายจะไม่สัมพันธ์กับรายได้ที่เกิดขึ้น อีกทั้งจะเป็นการยุ่งยากในการประมาณการ
หนี้สงสัยจะสูญ สำหรับลูกหนี้อื่นแต่ละรายซึ่งมีลักษณะไม่เหมือนกัน

แนวความคิดอีกฝ่าย เห็นว่าลูกหนี้ที่จะนำมาพิจารณาหนี้สงสัยจะสูญควรพิจารณา
ลูกหนี้การค้า (Business Debts) และลูกหนี้อื่น (Non-Business Debts) โดยมีเหตุผลว่าลูกหนี้อื่น
มีโอกาที่จะไม่ชำระหนี้เช่นกัน ถ้าหากลูกหนี้อื่นไม่ชำระหนี้ และไม่ได้ลดมูลค่าลงด้วยจำนวน
ค่าเพื่อหนี้สงสัยจะสูญแล้ว จะส่งผลทำให้ลูกหนี้แสดงในงบการเงินด้วยมูลค่าที่สูงเกินกว่าที่จะ
ได้รับชำระ

แต่ผลสรุปซึ่งกล่าวในมาตรฐานการบัญชีกำหนดการพิจารณาจำนวนหนี้สงสัยจะสูญ
ให้พิจารณาทั้งลูกหนี้การค้า และลูกหนี้อื่น โดยให้พิจารณาแยกต่างหากจากกัน ตาม ข้อ 16 เรื่อง
มาตรฐานการบัญชีและการรายงาน ฉะนั้น หากสถาบันการเงินถือปฏิบัติตามมาตรฐานการบัญชี
สถาบันการเงินจำเป็นต้องแยกพิจารณาระหว่าง หนี้จากการประกอบธุรกิจ และ หนี้อื่นๆ ออกจาก
กันเพื่อรายงานในงบการเงิน

1.3 หลักเกณฑ์การสำรองหนี้สงสัยจะสูญทางบัญชี

ในการจัดทำบัญชีนั้น เพื่อให้มีการเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายหนี้สูญกับรายได้ (Matching Principle) จากการให้สินเชื่อในปีเดียวกัน และเพื่อให้ลูกหนี้ที่แสดงเป็นสินทรัพย์ในงบดุล แสดงมูลค่าที่จะเรียกเก็บเป็นเงินสดได้จริง กิจกรรมที่มีลูกหนี้จำนวนมากและระยะเวลาชำระหนี้ยาว มีวิธีประมาณหนี้สงสัยจะสูญ (Estimation Principle) สำหรับแต่ละปีโดยตั้งเป็นบัญชี “ ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ ” (Allowance for Doubtful Debt) การประมาณหนี้สงสัยจะสูญนี้จะบันทึกเป็นรายการปรับปรุง ณ วันสิ้นปี โดยมีวิธีที่นิยมใช้กันทางบัญชีแบ่งได้เป็น -3- วิธี ดังต่อไปนี้.-

1.3.1 กำหนดเป็นร้อยละของยอดรายได้ หรือยอดขายสุทธิของปี

วิธีการคำนวณประเภทนี้ กิจกรรมจะต้องวิเคราะห์จากประสบการณ์ที่ผ่านมาเกี่ยวกับจำนวนลูกหนี้ที่เก็บไม่ได้ เทียบเป็นอัตราส่วนกับ ยอดรายได้ หรือยอดขาย กล่าวคือ.-

1) กำหนดเป็นร้อยละของยอดขายรวม โดยถือว่าการขายเป็นรายการที่ก่อให้เกิดลูกหนี้และอัตราส่วนของการขายสัมพันธ์กับจำนวนหนี้ที่เก็บไม่ได้ วิธีนี้จะใช้ได้เหมาะสมก็ต่อเมื่อการขายเงินสดมีอัตราส่วนค่อนข้างคงที่เมื่อเปรียบเทียบกับยอดขายทั้งหมด อย่างไรก็ตามรูปแบบของธุรกิจสถาบันการเงินมีการปล่อยสินเชื่อเป็นหลัก จึงไม่มียอดขายเงินสดแต่อย่างใด หรือถ้าจะรวมยอดขายทรัพย์สินของสถาบันการเงินซึ่งเป็นการขายเงินสดแล้ว ก็จะมีอัตราส่วนที่ไม่คงที่เมื่อเทียบกับยอดขายทั้งหมด ด้วยเหตุนี้วิธีการคำนวณเป็นร้อยละของยอดขายรวมจึงไม่เหมาะสมที่จะใช้กับสถาบันการเงิน

2) กำหนดเป็นร้อยละของยอดขายเชื่อ โดยถือว่าการขายเชื่อสัมพันธ์โดยตรงกับลูกหนี้ส่วนการขายเงินสดไม่ได้ก่อให้เกิดลูกหนี้แต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ เมื่อค่าใช้จ่ายในหนี้สงสัยจะสูญหรือหนี้สูญไม่เกี่ยวข้องกับยอดขายเงินสด ดังนั้น กิจกรรมบางกิจการจึงประมาณหนี้สงสัยจะสูญโดยคิดเป็นร้อยละของยอดขายเชื่อหรือยอดให้สินเชื่อทั้งหมดเท่านั้น ซึ่งวิธีการนี้เหมาะสมกับสถาบันการเงินที่มีธุรกิจหลักเป็นการปล่อยสินเชื่อ ดังนั้น การคำนวณหนี้สงสัยจะสูญของยอดลูกหนี้หรือยอดการปล่อยสินเชื่อ จึงเหมาะสมกับสถาบันการเงินตามมาตรฐานการบัญชี

เนื่องจากหนี้สูญที่อาจเกิดขึ้นเป็นค่าใช้จ่ายที่สืบเนื่องมาจาก การขายสินค้าเป็นเงินเชื่อ จึงควรถือยอดขายเชื่อเป็นเกณฑ์ในการประมาณจำนวนหนี้สงสัยจะสูญ โดยคำนวณตามอัตรา ร้อยละที่กำหนดขึ้นจากประสบการณ์ในการเก็บหนี้และสถานการณ์ปัจจุบัน เช่นประมาณหนี้สงสัย จะสูญเป็นอัตราร้อยละ 1 ของยอดขายเชื่อสุทธิประจำปีเป็นต้น การประมาณหนี้สงสัยจะสูญจาก ยอดขายเชื่อสุทธินี้อาจถือเป็นค่าใช้จ่ายของแต่ละปีได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงยอดคงเหลือใน บัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญก่อนทำการปรับปรุง อย่างไรก็ตาม อัตราร้อยละที่ใช้ประมาณหนี้ สสงสัยจะสูญควรมีการทบทวนอยู่เป็นประจำ เพื่อให้ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ มียอดคงเหลือเป็น จำนวนใกล้เคียงกับหนี้สูญจริงมากที่สุด หนี้สงสัยจะสูญ ถือเป็นการประมาณค่าใช้จ่ายประเภท หนี้สูญที่ปิดโอนไปหักเป็นค่าใช้จ่ายในงบกำไรขาดทุน ส่วนบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญเป็นบัญชี ปรับมูลค่าสินทรัพย์ (Valuation Account) ซึ่งจะนำไปหักจากยอดลูกหนี้ในงบดุล เพื่อให้ได้ยอด ลูกหนี้ที่คาดว่าจะเก็บได้จริง⁴

1.3.2 คำนวณเป็นร้อยละของยอดลูกหนี้ ณ วันสิ้นปี

การคำนวณหนี้สงสัยจะสูญเป็นร้อยละของยอดลูกหนี้ ณ สิ้นปี โดยการวิเคราะห์จาก ประสบการณ์ที่ผ่านๆ มา กิจการจะสามารถประมาณอัตราร้อยละของลูกหนี้ ที่คาดว่าจะเก็บไม่ได้ ต่อ ยอดลูกหนี้ที่ค้างอยู่ได้ดังนี้.-

1) คำนวณเป็นร้อยละของยอดลูกหนี้ โดยถือว่าอัตราส่วนของจำนวนหนี้สงสัยจะสูญ สำหรับลูกหนี้ทั้งหมด ณ วันปิดบัญชี โดยจะต้องคงที่ทุกรอบระยะเวลาบัญชี ดังนั้นวิธีการคำนวณ นี้จะเพียงพอกับจำนวนลูกหนี้ที่คาดว่าจะเรียกเก็บไม่ได้ตามสถานการณ์ของกิจการในแต่ละรอบ ระยะเวลาบัญชี และจะเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา โดยหนี้สงสัยจะสูญที่สถาบันการเงินเลือกใช้วิธี คำนวณแบบนี้ จะมากในบางรอบระยะเวลาบัญชี และน้อยในบางรอบระยะเวลาบัญชี แล้วแต่จะมี ยอดลูกหนี้ (Out-Standing) ในวันสิ้นรอบระยะเวลาบัญชีมากน้อยเพียงใด

2) คำนวณโดยการจัดกลุ่มลูกหนี้จำแนกตามอายุของหนี้ที่ค้างชำระ ลูกหนี้กลุ่มที่ค้าง ชำระนานจะนำมาคำนวณหาจำนวนหนี้สงสัยจะสูญด้วย อัตราร้อยละที่สูงกว่าลูกหนี้ที่เริ่มค้าง ชำระเกินกำหนด โดยถือว่าลูกหนี้ที่ค้างชำระนานจะมีโอกาสไม่ชำระหนี้มากกว่าลูกหนี้ที่เริ่ม

⁴ พยอม สิงห์เสนห์ และ นรินทร์ เมฆวิชัย , การบัญชีการเงิน , ห้างหุ้นส่วนจำกัด ชวนพิมพ์ : 2537 , หน้า 8-13 ถึง 8-21

เกิดขึ้น วิธีการนี้จะเป็นการแบ่งชั้นความน่าจะเป็นให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่สุด แต่ก็ยังคงพิจารณาจากยอดลูกหนี้ (Out-Standing) ของลูกหนี้แต่ละกลุ่ม ณ วันสิ้นรอบระยะเวลาบัญชีเช่นกัน

นอกจากการประมาณหนี้สงสัยจะสูญ โดยคิดเป็นร้อยละของยอดขายเชื่อสุทธิประจำปีแล้ว กิจการยังอาจใช้วิธีปรับปรุงตั้งค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ ณ วันสิ้นปี ให้มียอดเพียงพอสำหรับลูกหนี้ที่คาดว่าจะเก็บเงินไม่ได้ โดยใช้เกณฑ์อัตราร้อยละของลูกหนี้สิ้นปี ตามวิธีนี้เมื่อคำนวณหนี้สงสัยจะสูญได้เป็นจำนวนเท่าใดแล้ว ให้พิจารณาว่ายอดในบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญมีเหลืออยู่เป็นจำนวนเท่าใด แล้วปรับปรุงยอดที่คงเหลือนั้นให้มียอดยกไปเท่ากับจำนวนที่คำนวณได้ การใช้เกณฑ์อัตราร้อยละของยอดลูกหนี้ปีนี้อาจใช้อัตราเดียว สำหรับยอดลูกหนี้ทั้งสิ้น ณ วันสิ้นปี หรืออาจแบ่งลูกหนี้ออกตามระยะเวลาการค้างชำระ และใช้อัตราต่างๆ กัน สำหรับลูกหนี้แต่ละประเภทก็ได้ เช่น ร้อยละ 2 สำหรับลูกหนี้ที่ค้างชำระไม่เกิน 60 วัน ร้อยละ 4 สำหรับลูกหนี้ที่ค้างชำระระหว่าง 60-90 วัน และร้อยละ 5 สำหรับลูกหนี้ที่ค้างชำระเกิน 90 วัน เป็นต้น

การประมาณหนี้สงสัยจะสูญตามวิธีนี้ มีวิธีการบัญชีเช่นเดียวกับประมาณหนี้สงสัยจะสูญจากยอดรายได้หรือยอดขายเชื่อสุทธิประจำปี รวมทั้ง การตัดหนี้สูญทั้งในกรณีที่อาจถือเป็นค่าใช้จ่ายและเมื่ออาจถือเป็นค่าใช้จ่ายในการคำนวณกำไรเพื่อเสียภาษี ส่วนที่แตกต่างกันคือ การปรับปรุงตั้งค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ ณ วันสิ้นปี ถ้าประมาณจากยอดลูกหนี้สิ้นปี จะต้องคำนึงถึงยอดในบัญชีค่าเผื่อสงสัยจะสูญ ณ วันนั้น และปรับปรุงยอดคงเหลือให้ได้เท่ากับยอดค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญที่ต้องการตั้ง ณ วันสิ้นปี⁵

ตัวอย่างเช่น สถาบันการเงินกำหนดให้ประมาณหนี้สงสัยจะสูญเท่ากับ 5 % ของยอดลูกหนี้จากการให้สินเชื่อ ณ ปลายปี ซึ่งเท่ากับ 5,000 ล้านบาท และมีบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญยกมาเท่ากับ 50 ล้านบาท ดังนี้ จำนวนสำรองหนี้สงสัยจะสูญจะเท่ากับ

$$5/100 \times 5,000,000,000 = 250,000,000 \text{ บาท}$$

⁵ พยอม สิงห์เสนห์ และนริษ เมฆวิชัย , การบัญชีการเงิน , อ่างแล้ว , หน้า 8-13 ถึง 8-21

⁶ พรพรรณ เอกเผ่าพันธุ์ , หลักบัญชีเบื้องต้น , (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สำนักพิมพ์พิสิทธ์เซ็นเตอร์ กรุงเทพมหานคร , พ.ศ. 2535) , หน้า 88 - 89

เมื่อหักบัญชีค่าเผื่อนี้สงสัยจะสูญยกมาตอนต้นปีจำนวน 50 ล้านบาท แล้ว ดังนั้น สถาบันการเงินจะตั้งบัญชีสำรองหนี้สงสัยจะสูญเพิ่มขึ้นเท่ากับ

$$250,000,000 - 50,000,000 = 200,000,000 \quad \text{บาท}$$

โดยสถาบันการเงินจะมียอดหนี้สงสัยจะสูญทั้งหมดรวม 250,000,000 บาท และรายการบัญชีที่จะบันทึกเพื่อเพิ่มสำรองหนี้สงสัยจะสูญในวันสิ้นงวด มีดังนี้

Dr. หนี้สงสัยจะสูญ	200,000,000
Cr. ค่าเผื่อนี้สงสัยจะสูญ	200,000,000

โดยบัญชีหนี้สงสัยจะสูญ 200 ล้านบาท ถือเป็นค่าใช้จ่ายในรอบระยะเวลาบัญชี ณ วันสิ้นปีนั้น ส่วนบัญชีค่าเผื่อนี้สงสัยจะสูญ 250 ล้านบาท เป็นบัญชีที่จะนำไปปรับยอดลูกหนี้เพื่อแสดงในงบดุล โดยหักออกจากยอดลูกหนี้ต่อไป

1.3.3. จำนวนโดยพิจารณาลูกหนี้แต่ละราย

วิธีการนี้จะพิจารณาแยกเฉพาะลูกหนี้แต่ละรายที่คาดว่าจะเรียกเก็บไม่ได้เท่านั้น เป็นหนี้สงสัยจะสูญ โดยตรวจสอบลูกหนี้แต่ละราย และตั้งจำนวนหนึ่งที่เหมาะสมสำหรับจำนวนลูกหนี้ที่คาดว่าจะเรียกเก็บเงินไม่ได้ขึ้นมา วิธีการคำนวณโดยพิจารณาลูกหนี้แต่ละรายนี้เป็นวิธีที่มีความละเอียดและใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม ในกิจการซึ่งมีบัญชีลูกหนี้จำนวนมาก การวิเคราะห์ลูกหนี้แต่ละรายอาจทำได้ยาก ดังนั้น วิธีที่ใช้ปฏิบัติทั่วไปจึงมักขึ้นอยู่กับวิธีที่ประมาณขึ้นมาเป็นเปอร์เซ็นต์ และพัฒนาจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในรอบระยะเวลาบัญชีก่อนๆ เป็นส่วนมาก

มาตรฐานการบัญชีได้สรุปว่า การประมาณจำนวนหนี้สงสัยจะสูญ ควรใช้วิธีการประมาณที่เหมาะสมกับลักษณะลูกหนี้ของกิจการแต่ละแห่ง ถ้าหากสภาพของลูกหนี้โดยทั่วไปเปลี่ยนแปลง ก็ควรจะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงวิธีการประมาณให้เหมาะสมกับลักษณะของลูกหนี้ในขณะนั้น และไม่ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายการบัญชี หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการบัญชี ทั้งนี้ อัตราร้อยละที่นำมาใช้ในการประมาณจะต้องมีการทบทวนและปรับปรุง

เสมอเช่นกัน เพื่อให้การประมาณการใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงของธุรกิจ และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นของแต่ละกิจการ

อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์การตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญ ตามมาตรฐานการบัญชีดังกล่าวมานี้ เป็นเพียงแนวทางวิธีปฏิบัติของกิจการโดยทั่วไปเท่านั้น โดยทั่วไปแล้วจำนวนสำรองหนี้สงสัยจะสูญยังเป็นเพียงการกำหนดขึ้นโดยอาศัยหลักการประมาณ (Estimation Principle) จากยอดขายหรือยอดลูกหนี้ ซึ่งยังไม่มี ความชัดเจน เป็นมาตรฐานเพียงพอในทางกฎหมาย ทำให้หน่วยงานราชการที่อาศัยข้อมูลทางการบัญชีมาเป็นเครื่องมือในการกำกับดูแล หรือจัดเก็บภาษี ไม่ยอมรับในหลักเกณฑ์หรือมาตรฐานการบัญชีดังกล่าว โดยเฉพาะการบัญชีของสถาบันการเงินที่เป็นหน่วยธุรกิจที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ และผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม ทั้งนี้ เนื่องจากวัตถุประสงค์ในทางการบัญชีดังกล่าว ยังไม่สอดคล้องตรงกันกับหลักการของหน่วยงานราชการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นธนาคารแห่งประเทศไทย หรือกรมสรรพากรที่ต้องการจัดเก็บภาษี โดยอาศัยข้อมูลทางบัญชีที่ถูกต้องชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เพื่อการกำกับสถาบันการเงินเรื่องจำนวนเงินกองทุนที่เหมาะสม (Capital Adequacy) หรือ เพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกันการหลีกเลี่ยงภาษีอากร (Tax Avoidance) ด้วยเหตุนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยโดยอาศัยพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง และกรมสรรพากรโดยอาศัยประมวลรัษฎากร จึงไม่ยินยอมให้ผู้มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้นิติบุคคลโดยทั่วไปอาศัยเกณฑ์การบัญชีมาจัดทำงบการเงิน เพื่อเสนอแก่ธนาคารแห่งประเทศไทย หรือเพื่อคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากร

ดังนั้น แม้สถาบันการเงินจะถือปฏิบัติตามมาตรฐานการบัญชีเกี่ยวกับหนี้สงสัยจะสูญดังกล่าวซึ่งใช้กันในกิจการโดยทั่วไป แต่ก็อาจจะไม่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของประมวลรัษฎากรที่ยินยอมให้ถือเงินสำรองหนี้สงสัยจะสูญตามมาตรฐานบัญชีนี้เป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิเพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลได้ เช่นเดียวกับสำรองหนี้สงสัยจะสูญของสถาบันการเงินที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำกับดูแล หากธนาคารแห่งประเทศไทยปล่อยให้สถาบันการเงินถือเอามาตรฐานการบัญชีนี้ไปถือปฏิบัติได้เองแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการประมาณการหนี้สงสัยจะสูญ และเป็นสาเหตุให้การกำกับดูแลสถาบันการเงินเป็นไปโดยไม่ก่อผลดี และไม่เป็นที่ธรรมอีกด้วย ฉะนั้น มาตรฐานการบัญชีจึงเป็นแนวทางสำหรับการบันทึกบัญชีเบื้องต้นเท่านั้น แต่ถ้าจะนำไปใช้กับสถาบันการเงินแล้ว จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ในแง่มุมต่างๆ ประกอบ อีกด้วย

1.4 หลักเกณฑ์การจำหน่ายหนี้สูญทางบัญชี

การจำหน่ายหนี้สูญนั้น ตามมาตรฐานการบัญชีดังกล่าว กำหนดให้ตัดจำหน่ายบัญชีลูกหนี้เป็นสูญได้ -2- กรณี คือ กรณีสามารถจำหน่ายหนี้สูญทางภาษีอากรได้ และกรณีที่ไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญทางภาษีอากรได้ ซึ่งเป็นการยอมรับในเบื้องต้นว่าการจัดทำบัญชีเพื่อวัตถุประสงค์ในทางบัญชีโดยแท้นั้น แตกต่างไปจากการจัดทำบัญชีเพื่อชำระภาษีอากรให้แก่รัฐ แบ่งพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

กรณีที่ 1 กรณีสามารถจำหน่ายหนี้สูญทางภาษีอากรได้

เมื่อมีการทวงถามหนี้จากลูกหนี้จนถึงที่สุดแล้ว ลูกหนี้ก็ยังไม่ชำระหนี้ และกิจการได้มีการดำเนินการตามเงื่อนไขที่กำหนดในกฎหมายภาษีอากรแล้ว ให้กิจการตัดจำหน่ายลูกหนี้เป็นสูญ โดย เดบิตบัญชีหนี้สูญเพื่อแสดงค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น และ เครดิตบัญชีลูกหนี้เพื่อลดจำนวนสินทรัพย์ที่สูญไปแล้วให้น้อยลง

Dr. หนี้สูญ

xxxxxx

Cr. ลูกหนี้

xxxxxx

ในขณะเดียวกันก็ให้ลดจำนวนค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญจำนวนเดียวกันที่เคยตั้งเอาไว้เมื่อครั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญ โดยการกลับรายการบัญชีให้เหมือนเดิมด้วยการ เดบิตบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญเพื่อลดจำนวนค่าเผื่อหนี้สูญที่เคยตั้งไว้ และเครดิตบัญชีหนี้สงสัยจะสูญ

Dr. ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ

xxxxxx

Cr. หนี้สงสัยจะสูญ

xxxxxx

กรณีที่ 2 กรณีไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญทางภาษีอากรได้

ในกรณีที่กิจการต้องการตัดจำหน่ายลูกหนี้เป็นสูญ เมื่อกิจการคาดหมายได้ค่อนข้างแน่นอนว่าจะไม่ได้รับชำระหนี้ และยังคงจำหน่ายตามกฎหมายภาษีอากรไม่ได้ อาจจะเป็นการสมควรที่จะตัดจำหน่ายลูกหนี้เป็นสูญ โดยการลดจำนวนลูกหนี้ลงพร้อมกับจำนวนค่าเผื่อหนี้

สงสัยจะสูญ นักบัญชีจะดำเนินการจำหน่ายหนี้สูญทางบัญชีโดยการพิจารณาข้อเท็จจริงต่างๆ ประกอบการจัดทำบัญชี ซึ่งข้อเท็จจริงเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องพิจารณาความสมบูรณ์ถูกต้องทางกฎหมาย ทั้งนี้ เนื่องจากการรายงานสถานะทางการเงินของกิจการตามรูปแบบการบัญชีไม่มีวัตถุประสงค์อย่างอื่นเข้ามาแทรกแซง ดังนั้น หากมีลูกหนี้ได้บันทึกเอาไว้ในบัญชีเรียบร้อยแล้ว หากต่อมาปรากฏว่าไม่สามารถเรียกคืนมาได้ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตามจะมีการบันทึกเป็นหนี้สูญทันที นักบัญชีส่วนใหญ่จะจำหน่ายหนี้สูญเมื่อปรากฏว่า⁷

- (1) หนี้ขาดอายุความ
- (2) สิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ถูกพิพากษาเป็นโมฆะ หรือถูกพิพากษาว่าไม่มีสิทธิเรียกร้องดังกล่าว
- (3) ลูกหนี้เลิกกิจการและจำนวนของเจ้าหนี้ที่มีบุริมสิทธิ หรือมีมากกว่าจำนวนทรัพย์สินสุทธิของลูกหนี้
- (4) ไม่สามารถติดตามหาลูกหนี้ได้
- (5) ลูกหนี้รายที่มีจำนวนค้างชำระเล็กน้อย ซึ่งได้มีการทวงถามโดยใช้ความพยายามตามปกติแล้ว ยังไม่สามารถได้รับชำระ หนี้ หากจะติดตาม หรือฟ้องคดีต่อศาลแล้วจะทำให้เกิดค่าใช้จ่ายไม่คุ้มกับจำนวนหนี้ที่ค้างชำระ
- (6) จำนวนหนี้ที่ลดลงเนื่องจากการแปลงสภาพหนี้

อย่างไรก็ตามมีนักบัญชีบางท่านได้แย้งว่า ถ้าไม่อาจตัดเป็นหนี้สูญได้อย่างแท้จริงแล้ว ก็ไม่ควรตัดจำหน่ายจากบัญชีควรจะให้คงอยู่ทั้งบัญชีลูกหนี้และบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญเช่นเดิม เพราะแม้จะคงอยู่ก็มิได้ทำให้ลูกหนี้สิทธิแสดงมูลค่าเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็มีผู้ได้แย้งว่า ถ้าหากยังคงให้มีอยู่ในบัญชี และสะสมเป็นเวลานานจะทำให้เกิดความยุ่งยากในทางปฏิบัติทางการบัญชี เพราะมีจำนวนมาก

ฉะนั้น เมื่อถือว่าลูกหนี้ตกเป็นสูญในทางบัญชี และมีการบันทึกรายการหนี้สูญแล้ว แต่เมื่อถึงครั้งที่จะนำงบกำไรขาดทุนไปแสดงต่อกรมสรรพากรเพื่อชำระภาษีนั้น จำเป็นที่ต้องมีการกลับรายการหนี้สูญทางบัญชีให้คืนมาเป็นรายได้เพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากหนี้สูญทางบัญชีดังกล่าว ไม่สามารถถือเป็นค่าใช้จ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิได้ตามประมวล

⁷ สุพัฒน์ อุปกิจิต , บัญชีอย่างไรให้สรรพากรยอมรับ (ฉบับภาษีมูลค่าเพิ่ม) , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดีไลท์ จำกัด , พ.ศ.2536) , หน้า 64

ราชการ เพราะไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์การจำหน่ายหนี้สูญตามประมวลรัษฎากร ทั้งนี้ จะบันทึกกลับมาเป็นลูกหนี้ใหม่ หรือบันทึกกลับมาเป็นหนี้สงสัยจะสูญ ก็แล้วแต่ว่าเดิมนั้นรายการก่อนที่จะมีการบันทึกรายการเป็นหนี้สูญทางบัญชีนั้นเป็นรายการใด

1.5 ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญเกินความต้องการ และหนี้สูญรับคืน

1) ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญเกินความต้องการ ในกรณีที่หนี้สงสัยจะสูญคำนวณเป็นร้อยละของยอดลูกหนี้ในบางครั้ง อาจพบว่าหนี้สงสัยจะสูญที่คำนวณได้ น้อยกว่า จำนวนค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญที่ตั้งอยู่ในรอบระยะเวลาบัญชีก่อน ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะจำนวนลูกหนี้น้อยลงเมื่อเทียบกับรอบระยะเวลาบัญชีปีก่อนหรือได้รับชำระเงินจากลูกหนี้ค่าที่จะสูญ ซึ่งเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับจำนวนหนี้สงสัยจะสูญทั้งหมด ดังนั้น ตามมาตรฐานการบัญชีซึ่งต้องการแสดงผลค่าที่แท้จริงมากที่สุด จึงควรปรับปรุงจำนวนค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญให้คงเหลือเท่ากับจำนวนที่ประมาณได้เพราะมีฉะนั้นแล้ว จะทำให้มูลค่าของลูกหนี้แสดงไว้ต่ำไป

การปรับปรุงนี้อาจกระทำได้ -2- วิธี คือให้ถือเป็น “รายได้” ของกิจการ แต่มีผู้โต้แย้งว่ารายการปรับปรุงดังกล่าวไม่ใช่ลักษณะการเกิดของรายได้ แต่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงประมาณการทางบัญชีเท่านั้น อีกวิธีหนึ่ง คือนำไปลดค่าใช้จ่ายลง ซึ่งก็มีผู้โต้แย้งเช่นกัน โดยให้เหตุผลว่า จะทำให้การแสดงค่าใช้จ่ายจริงมีจำนวนต่ำไป

อย่างไรก็ตามสำหรับมาตรฐานการบัญชีและการรายงานสรุปได้ว่า จำนวนหนี้สงสัยจะสูญที่ประมาณได้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับจำนวนที่แสดงในบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญที่มีอยู่แล้ว ถ้าหากจำนวนที่ประมาณได้มากกว่าก็ต้องเพิ่มให้เท่ากับจำนวนที่ประมาณได้ โดยถือเป็นหนี้สงสัยจะสูญแสดงเป็น “ค่าใช้จ่าย” ในงบกำไรขาดทุน แต่ถ้าจำนวนที่ประมาณได้น้อยกว่าจำนวนที่แสดงอยู่ในบัญชี ก็ให้ลดจำนวนในบัญชีลงให้เหลือเท่ากับจำนวนที่ประมาณได้ และรายการหนี้สงสัยจะสูญจะแสดงเป็นยอดเครดิตภายใต้หัวข้อ “ค่าใช้จ่าย” ในการดำเนินการในงบกำไรขาดทุน

ยกตัวอย่างเช่น บริษัท ก. จำกัด มีลูกหนี้ ณ วันสิ้นปี 2537 จำนวน 6,000,000.- บาท และ ณ วันสิ้นปี 2538 จำนวน 4,000,000.- บาท บริษัทประมาณหนี้สงสัยจะสูญในอัตราร้อยละ 5 ของยอดลูกหนี้คงเหลือสิ้นปี บริษัทจะมีการบันทึกบัญชีดังต่อไปนี้คือ

31 ธันวาคม 2537

Dr.	หนี้สงสัยจะสูญ	300,000.-
Cr.	ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ	300,000.-

31 ธันวาคม 2538

Dr.	ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ	100,000.-
Cr.	หนี้สงสัยจะสูญ	100,000.-

ทั้งนี้ เมื่อ “หนี้สงสัยจะสูญ” ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายในปีถัดไปมีจำนวนลดน้อยลง ย่อมทำให้กำไรของกิจการมีมากขึ้น และจะต้องนำกำไรนั้นคำนวณเป็นเงินได้ที่จะต้องเสียภาษีต่อไป

2) หนี้สูญรับคืน ในบางรอบระยะเวลาบัญชี กิจการอาจจะได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ที่ได้จำหน่ายเป็นหนี้สูญไปแล้ว วิธีการบัญชีอาจกระทำได้ โดยถือเอาเงินที่ได้รับเป็น “รายได้อื่น” หรือนำไปเพิ่มบัญชี “ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ”

ผู้สนับสนุนวิธีแรก ให้เหตุผลว่า เมื่อกิจการได้จำหน่ายลูกหนี้รายใดเป็นสูญแล้ว ก็ถือว่า ความสัมพันธ์กับลูกหนี้รายนั้นสิ้นสุดลง และกระบวนการเกี่ยวเนื่องกับการขายและชำระเงินครบถ้วนแล้วสำหรับลูกหนี้รายนั้น หากมีการชำระเงินในภายหลังถือว่าเป็นการได้รับเงินโดยไม่ได้คาดหวังไว้ จึงควรถือเป็นรายได้อื่น

ผู้สนับสนุนวิธีที่สอง เห็นว่า ถ้าหากลูกหนี้ที่จำหน่ายเป็นสูญแล้ว ชำระหนี้ให้กิจการ การลงบัญชีกลับรายการเดิมโดยการตั้งบัญชีลูกหนี้รายนั้นขึ้นใหม่ และเพิ่มบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญด้วยจำนวนเดียวกันโดยเสมือนหนึ่งว่า ไม่เคยจำหน่ายหนี้นั้นเป็นสูญมาก่อน และลงรายการชำระเงินที่ได้รับนั้นเป็นการชำระหนี้ตามปกติ

อย่างไรก็ตาม กรณีมีข้อแตกต่างกัน ระหว่างหนี้สูญที่ถือเป็นค่าใช้จ่ายในทางภาษีอากรได้ และ หนี้สูญที่ไม่อาจถือเป็นค่าใช้จ่ายในทางภาษีอากรได้ ดังนั้น การที่ได้รับคืนหนี้สูญที่มีการบันทึกบัญชีไปแล้วไม่ว่ากรณีใดกรณีหนึ่งก็ตาม สามารถบันทึกรายการได้ดังนี้ คือ.-

(ก) ในกรณีที่มีการตัดหนี้สูญเป็นไปตามเกณฑ์กฎหมายภาษีอากร การลงบันทึก
รายการหนี้สูญได้รับคืน คือ

1. เดบิตตั้งบัญชีลูกหนี้หนี้ขึ้นใหม่ และเครดิตหนี้สูญได้รับคืน ซึ่งถือเป็นรายได้อื่น

Dr. ลูกหนี้	xxxxxx
Cr. หนี้สูญได้รับคืน	xxxxxx

2. ลงบัญชีรับเงินสด และเครดิตบัญชีลูกหนี้

Dr. เงินสด	xxxxxx
Cr. ลูกหนี้	xxxxxx

(ข) ในกรณีที่มีการตัดหนี้สูญเป็นเพียงรายการทางการบัญชีเท่านั้น การลงบันทึก
รายการหนี้สูญได้รับคืน คือ

1. เดบิตตั้งบัญชีลูกหนี้หนี้ขึ้นใหม่ และ เครดิตบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญเป็นรายการกลับรายการ
ที่ลงไว้ในตอนตัดจำหน่ายบัญชี

Dr. ลูกหนี้	xxxxxx
Cr. ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ	xxxxxx

2. ลงบัญชีรับเงินสด และเครดิตบัญชีลูกหนี้

Dr. เงินสด	xxxxxx
Cr. ลูกหนี้	xxxxxx

การบันทึกบัญชีเกี่ยวกับหนี้สูญได้รับคืนในกรณีนี้คงเป็นไปตามที่คาดไว้ว่ามีการตั้งค่า
เผื่อหนี้สงสัยจะสูญจากยอดขายเชื่อสุทธิประจำปี ยกเว้นในกรณีที่หนี้ที่ได้รับคืนรายนั้นได้เคยตัด
เป็นหนี้สูญโดยนำไปหักเงินบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ และเมื่อรับคืนมาได้นำไปเครดิตในบัญชีค่า

เพื่อหนี้สงสัยจะสูญ ทำให้ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญมียอดเครดิตเพิ่มขึ้น ดังนั้น ณ วันสิ้นปีเมื่อต้องการตั้งค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญให้เป็นอัตราร้อยละของลูกหนี้สิ้นปี จะทำให้รายการปรับปรุงตั้งค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญลดลง

1.6 หน่วยงานตรวจสอบ (ผู้สอบบัญชี)

จากหลักเกณฑ์ทางบัญชีที่รับรองโดยทั่วไป นิติบุคคลผู้ประกอบธุรกิจต้องบันทึกรายการทางบัญชีเกี่ยวกับรายได้ รายจ่าย ตลอดจนทรัพย์สินและหนี้สินที่เกิดขึ้นในแต่ละรอบระยะเวลาบัญชีทุกรายการ เมื่อสิ้นรอบระยะเวลาบัญชี จะทำการปิดบัญชีจัดทำ “งบกำไรขาดทุน” เพื่อแสดงผลการดำเนินงาน และ “งบดุล” เพื่อแสดงฐานะทางการเงิน โดยมีผู้สอบบัญชีรับอนุญาตตรวจสอบและรับรองพร้อมทั้งเสนอให้เจ้าของกิจการอื่นได้แก่ ผู้ถือหุ้นหรือผู้เป็นหุ้นส่วนได้รับทราบโดยการประชุมใหญ่สามัญประจำปี และส่งให้สำนักงานกลางบัญชี (กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์) หรือสำนักงานบัญชี (กองบัญชีธุรกิจ กรมทะเบียนการค้า สำนักงานพาณิชย์ จังหวัด หรือศูนย์ทะเบียนการค้าเขต) ภายใน 5 เดือน นับแต่วันปิดบัญชีกำไรสุทธิหรือขาดทุนสุทธิ ดังกล่าว เรียกว่า “กำไรหรือขาดทุนสุทธิทางการเงิน” (Financial Profit and Loss)⁸

สถาบันการเงินเป็นธุรกิจประเภทหนึ่ง ที่จะต้องจัดทำบัญชีเช่นกันตามประกาศกระทรวงพาณิชย์ ฉบับที่ 13 พ.ศ.2526 ซึ่งได้อาศัยอำนาจตามข้อ 5 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 285 ฉบับลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2515 ทั้งนี้ การจัดทำบัญชีของบริษัทต่างๆ ต้องได้รับการรับรองจาก “ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต”^{*} เพื่อตรวจสอบความถูกต้องถึงการจัดทำบัญชีตามมาตรฐานการบัญชี ซึ่งจะเป็นการช่วยคุ้มครองผู้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลในงบการเงินต่างๆ ที่ได้จัดทำขึ้นมา นอกจากนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1197 วรรค 1 ยังได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสอบบัญชีเอาไว้ว่า

“ งบดุลนั้นต้องจัดให้มีผู้สอบบัญชีคนหนึ่งหรือหลายคนตรวจสอบ แล้วนำเสนอเพื่ออนุมัติในที่ประชุมใหญ่ภายในสี่เดือนนับแต่วันที่ลงนามในงบดุลนั้น ”

⁸ สุเทพ พงษ์พิทักษ์ , การปรับปรุงงบการเงินเพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์ธรรมนิติ จำกัด , พ.ศ.2535) , หน้า 19

^{*} พระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ. 2505 มาตรา 3 ให้ความหมายของคำว่า “ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต” หมายถึง ผู้ได้รับใบอนุญาตเป็นผู้สอบบัญชีตามพระราชบัญญัตินี้ และใบอนุญาตนั้นยังไม่ขาดอายุ ไม่ถูกพัก และไม่ถูกเพิกถอน

โดยบุคคลดังกล่าวต้องมีรายการย่อแสดงจำนวนสินทรัพย์ และหนี้สินของบริษัทกับทั้ง “บัญชีกำไรขาดทุน” ด้วย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1196 วรรค 2

“การสอบบัญชี” คือ การตรวจสอบสมุดบัญชี เอกสารประกอบการลงบัญชี และหลักฐานอื่นๆ โดยผู้ประกอบวิชาชีพสอบบัญชี (Audit) ตามแนวทางปฏิบัติงานที่วิชาชีพได้กำหนดเป็นมาตรฐานไว้ เพื่อให้ผู้สอบบัญชีจะสามารถวินิจฉัย และแสดงความเห็นได้ว่างการเงินกิจการจัดทำขึ้น มีความถูกต้องตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไปเพียงใดหรือไม่ และงบการเงินดังกล่าวได้แสดงข้อมูลที่จำเป็นเพื่อให้ผู้อ่านงบการเงินได้ทราบอย่างเพียงพอแล้วหรือไม่ นอกจากนี้ ผู้สอบบัญชียังเสนอข้อสังเกตต่อผู้บริหารงานของกิจการเพื่อให้ทราบถึงข้อบกพร่องเกี่ยวกับการควบคุมภายในของกิจการ และบางครั้งการตรวจสอบยังช่วยให้ผู้สอบบัญชีสามารถรายงานการทุจริตในกิจการให้ผู้บริหารงานได้ทราบด้วย โดยการตรวจสอบและแสดงความเห็นนั้นต้องเป็นอิสระ มีวิธีการ และกระบวนการที่เป็นระบบ เพื่อแสดงความเห็นและยืนยันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในทางธุรกิจการค้า ให้ผู้สนใจได้ทราบข้อมูลต่างๆทางการเงิน⁹ ดังนั้น ผู้สอบบัญชีจึงเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการตรวจสอบ กลั่นกรองการบันทึกบัญชีของกิจการต่างๆ บุคคลที่จะลงลายมือชื่อรับรองการสอบบัญชีได้นั้น ต้องเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตเท่านั้น โดยบุคคลที่จะขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตได้ต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ.2505 และจะต้องผ่านการทดสอบความรู้จาก ก.บ.ช. แล้ว คุณสมบัติของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้ คือ

- (1) เป็นผู้ได้รับปริญญาทางการบัญชี หรือประกาศนียบัตรทางการบัญชีซึ่ง ก.บ.ช. เทียบว่าไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการบัญชี หรือเป็นผู้ได้รับปริญญาตรีที่มีการศึกษาวิชาการบัญชีซึ่ง ก.บ.ช. เห็นสมควรให้เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตได้
- (2) เคยปฏิบัติงานเกี่ยวกับการสอบบัญชีมาแล้ว โดย ก.บ.ช. เห็นว่าทำหน้าที่เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตได้
- (3) มีอายุยี่สิบปีบริบูรณ์แล้ว
- (4) มีสัญชาติไทย หรือ มีสัญชาติของประเทศที่ยินยอมให้บุคคลสัญชาติไทยเป็นผู้สอบบัญชีในประเทศนั้นได้
- (5) ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
- (6) ไม่เคยต้องโทษจำคุกในคดีที่ ก.บ.ช. เห็นว่าอาจนำมาซึ่งความเสื่อมเสียเกียรติแห่งวิชาชีพ

⁹ John Duunn , *Auditing Theory and Practice* , (New York , Prentic Hall New York : (1991)) , Page 6

- (7) ไม่เป็นบุคคลวิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ และ
- (8) ไม่ประกอบอาชีพอย่างอื่นที่ไม่เหมาะสมหรือทำให้ขาดความเป็นอิสระในหน้าที่ผู้สอบบัญชี

หากบุคคลใดมิได้เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาต แต่ไปลงลายมือชื่อรับรองการสอบบัญชี บุคคลนั้นถือว่ากระทำความผิดต้องระวางโทษทางอาญา มาตรา 21 แห่งพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ.2505 จำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามนัยแห่งคำพิพากษาฎีกาที่ 1737/2526* นอกจากนี้ งบการเงินหรือรายงานการสอบบัญชีของบุคคลนั้นถือเป็นอันใช้ไม่ได้ เนื่องจากถือว่าเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนคํอบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกิจการสถาบันการเงินเป็นธุรกิจที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและประชาชนส่วนรวม อันอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ให้ความสำคัญกับผู้สอบบัญชีโดยกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ เกี่ยวกับผู้สอบบัญชี และการตรวจสอบบัญชีเอาไว้เป็นพิเศษ โดยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้สอบบัญชีที่ทำหน้าที่ตรวจสอบงบการเงินของสถาบันการเงิน จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทย หรือคณะกรรมการหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์กำหนดด้วย

คุณสมบัติของผู้สอบบัญชีของสถาบันการเงินต่าง ต้องมีคุณสมบัติสรุปเปรียบเทียบกัน ได้ดังต่อไปนี้

ธนาคารพาณิชย์	บริษัทเงินทุน หรือ บริษัทเครดิตฟองซิเอร์	บริษัทหลักทรัพย์
(3) ไม่เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ที่ ก.บช. สั่งพักใบอนุญาต	(1) ต้องเป็นผู้สอบบัญชีรับ อนุญาตตามพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ. 2505 และใบอนุญาตไม่ขาดอายุ ไม่ ถูกสั่งพัก และไม่ถูกเพิกถอนโดยคณะ กรรมการควบคุม การประกอบวิชาชีพ สอบบัญชี (ก.บช.)	(1) ต้องเป็นผู้สอบบัญชีรับ อนุญาตตามพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ. 2505 และใบอนุญาตไม่ขาดอายุ ไม่ ถูกสั่งพัก และไม่ถูกเพิกถอนโดยคณะ กรรมการควบคุม การประกอบวิชาชีพ สอบบัญชี (ก.บช.)

* คำพิพากษาฎีกาที่ 1737/2526 “ การที่จำเลยลงลายมือชื่อรับรองการสอบบัญชีแก่นิติบุคคลแต่ละแห่งค้างวาระกัน 47 แห่ง ตามรายงานการสอบบัญชี 47 ฉบับนั้น ข้อมแยกการกระทำออกจากกันได้ตามรายงานการสอบบัญชีของจำเลยแต่ละฉบับ เมื่อจำเลยลงลายมือชื่อรับรองการสอบบัญชีแก่นิติบุคคลแห่งหนึ่ง โดยฝ่าฝืนกฎหมาย จึงเป็นความผิดกรรมหนึ่ง การกระทำของจำเลย จึงมีความผิดหลายกรรม รวม 47 กระทั่ง ”

(1) ปฏิบัติงานเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี (2) ต้องปฏิบัติงานตรวจสอบและรับรองงบการเงินให้เป็นไปตามมาตรฐานที่ธนาคารได้กำหนดขึ้นรวมทั้งให้ความร่วมมือหรือปฏิบัติตามข้อเสนอนโยบายของธนาคารด้วยดี (7) ไม่เป็นผู้ถือหุ้นของธนาคารพาณิชย์ที่คนเป็นผู้สอบบัญชี รวมทั้งคู่สมรส บุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ (8) ไม่เป็นกรรมการหรือตัวแทนของธนาคารพาณิชย์ ที่คนเป็นผู้สอบบัญชี รวมทั้งคู่สมรส และบุตรของผู้สอบบัญชี กรรมการ ผู้ถือหุ้น หรือผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคน ในสำนักงานสอบบัญชี (9) ไม่เป็นพนักงานหรือลูกจ้างของธนาคารพาณิชย์ที่คนเป็นผู้สอบบัญชี รวมถึงคู่สมรสของผู้สอบบัญชี กรรมการ ผู้ถือหุ้น ทุกคนในสำนักงานสอบบัญชี (4) ไม่เป็นผู้สอบบัญชีที่ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยไม่ให้ความเห็นชอบหรือถอดถอนการให้ความเห็นชอบเป็นผู้สอบบัญชี ของบริษัทจดทะเบียนหรือบริษัทรับอนุญาตของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (5) ไม่เป็นผู้สอบบัญชีที่ธนาคารเคยเพิกถอนการให้ความเห็นชอบเป็นผู้สอบบัญชีของธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์	(2) ต้องปฏิบัติงานเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี (3) ต้องเป็นผู้สอบบัญชีสังกัดสำนักงานที่มีผู้สอบบัญชีรับอนุญาตปฏิบัติงานเต็มเวลาอีกไม่น้อยกว่า 2 คน และมีผู้ช่วยสอบบัญชีซึ่งมีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางบัญชี ปฏิบัติงานเต็มเวลาอีกไม่น้อยกว่า 6 คน (4) ต้องเป็นหัวหน้าสำนักงานหรือเทียบเท่า และต้องมีเวลาในการปฏิบัติงานการสอบบัญชีอย่างเพียงพอ (5) ไม่เป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ที่คนเป็นผู้สอบบัญชี และบริษัทในเครือของบริษัทที่คนเป็นผู้สอบบัญชี ทั้งนี้ รวมถึงคู่สมรส บุตรที่ไม่บรรลุนิติภาวะ สำนักงานสอบบัญชีที่ปฏิบัติอยู่ และผู้เป็นหุ้นส่วนในสำนักงาน (6) ไม่เป็นกรรมการ พนักงาน ลูกจ้าง หรือตัวแทนของบริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ที่คนเป็นผู้สอบบัญชี และบริษัทในเครือของบริษัทที่คนเป็นผู้สอบบัญชี ทั้งนี้ ให้รวมถึงคู่สมรส บุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ผู้เป็นหุ้นส่วนในสำนักงาน และผู้ช่วยผู้สอบบัญชีด้วย (7) ไม่เป็นผู้สอบบัญชีที่ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยไม่ให้ความเห็นชอบหรือถอดถอนการให้ความเห็นชอบเป็นผู้สอบบัญชี ของบริษัทจดทะเบียนหรือบริษัทรับอนุญาตของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (8) ไม่เป็นผู้สอบบัญชีที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเคยเพิกถอนการให้ความเห็นชอบเป็นผู้สอบบัญชีธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์	(2) ต้องปฏิบัติงานเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี (3) ต้องเป็นหัวหน้าสำนักงานหรือเทียบเท่า หรือผู้สอบบัญชี ของสำนักงานที่ปฏิบัติงานเต็มเวลา (4) ต้องเป็นหัวหน้าสำนักงานหรือเทียบเท่า และต้องมีเวลาในการปฏิบัติงานการสอบบัญชีอย่างเพียงพอ (5) ไม่เป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ที่คนเป็นผู้สอบบัญชี และบริษัทในเครือของบริษัทที่คนเป็นผู้สอบบัญชี ทั้งนี้ รวมถึงคู่สมรส บุตรที่ไม่บรรลุนิติภาวะ สำนักงานสอบบัญชีที่ปฏิบัติอยู่ และผู้เป็นหุ้นส่วนในสำนักงาน (6) ไม่เป็นกรรมการ พนักงาน ลูกจ้าง หรือตัวแทนของบริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ที่คนเป็นผู้สอบบัญชี และบริษัทในเครือของบริษัทที่คนเป็นผู้สอบบัญชี ทั้งนี้ ให้รวมถึงคู่สมรส บุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ผู้เป็นหุ้นส่วนในสำนักงาน และผู้ช่วยผู้สอบบัญชีด้วย (7) ไม่เป็นผู้สอบบัญชีที่ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยไม่ให้ความเห็นชอบหรือถอดถอนการให้ความเห็นชอบเป็นผู้สอบบัญชี ของบริษัทจดทะเบียนหรือบริษัทรับอนุญาตของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (8) ไม่เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตที่สำนักงานคณะกรรมการ ก.ล.ด. เคยเพิกถอนการให้ความเห็นชอบหรือเห็นว่าผู้สอบบัญชานั้น เคยปฏิบัติงานการสอบบัญชีบกพร่องหรือรับรองงบการเงินที่แสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงาน

(6) ไม่เป็นผู้สอบบัญชีที่ธนาคารเห็นว่าได้เคยปฏิบัติงานการสอบบัญชีบกพร่องหรือรับรองงบการเงินไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงอันจะเกิดความเสียหายแก่ประชาชนหรือแก่ธนาคารพาณิชย์นั่นเอง	(9) ไม่เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเห็นว่า ได้เคยปฏิบัติงานการสอบบัญชีบกพร่อง หรือรับรองงบการเงินที่แสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง หรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับการเป็นผู้สอบบัญชีสถาบันการเงิน	ไม่ถูกต้องตรงต่อความเป็นจริงหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับการเป็นผู้สอบบัญชีสถาบันการเงิน

สถาบันการเงินจะต้องดำเนินการขอความเห็นชอบ เรื่องผู้สอบบัญชีต่อธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.)¹⁰ และ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.)¹¹ ทุกรอบปีบัญชี ทั้งนี้ แล้วแต่ว่าสถาบันการเงินนั้นขึ้นอยู่กับกำกับดูแลจากหน่วยงานใด ก็มีหน้าที่ยื่นขอความเห็นชอบในการแต่งตั้งผู้สอบบัญชีต่อหน่วยงานนั้น เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 30 วัน ก่อนนำเสนอต่อที่ประชุมผู้ถือหุ้นทุกรอบปีบัญชี ถ้าธนาคารแห่งประเทศไทยหรือสำนักงาน ก.ล.ต. ไม่มีหนังสือแจ้งเป็นประการอื่นภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับหนังสือของสถาบันการเงิน ถือว่าผู้สอบบัญชีได้รับความเห็นชอบให้เป็นผู้สอบบัญชีในรอบปีบัญชานั้น¹²

ในการสอบบัญชีของสถาบันการเงินโดยผู้สอบบัญชานั้น ผู้สอบบัญชีจะต้องสอบบัญชีว่าสถาบันการเงินจัดทำงบดุลและบัญชีกำไรขาดทุน ให้เป็นไปโดยครบถ้วนถูกต้องตามความเป็นจริง และเป็นไปตามคำอธิบายความหมายของรายการ โดยให้ปฏิบัติตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยในเรื่องที่เกี่ยวข้อง และมาตรฐานการบัญชีที่สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทยกำหนด รวมทั้งร่างมาตรฐานการบัญชี ในกรณีที่สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทยยังไม่ได้กำหนดให้ปฏิบัติตามลำดับ ดังนี้

- (1) ใช้มาตรฐานการบัญชีระหว่างประเทศ ของ International Accounting Standards Committee
- (2) ใช้มาตรฐานการบัญชีของ American Institute of Certified Public Accountants

¹⁰ มาตรา 23 วรรค 3 แห่งพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดย มาตรา 12 แห่งพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ.2522 พ.ศ.2526 และ มาตรา 16 วรรค 2 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 พ.ศ. 2528

¹¹ พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 มาตรา 106

¹² หนังสือที่ ธปท.งฟ.(ว) 2380/2537 เรื่อง การให้ความเห็นชอบผู้สอบบัญชี ลงวันที่ 21 ธันวาคม 2537

โดยต้องระบุที่มาของมาตรฐานการบัญชีที่ใช้ไว้ในหมายเหตุประกอบงบการเงินด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ในเรื่องหนี้สงสัยจะสูญ (Doubtful Debt) และ หนี้สูญ (Bad Debt) ได้มีแถลงการณ์มาตรฐานการบัญชี เรื่องนี้เอาไว้แล้ว ดังนั้น จึงเพียงตรวจสอบให้เป็นไปตามวิธีปฏิบัติที่กำหนดไว้ในมาตรฐานดังกล่าว

นอกจากนี้ ในกรณีการตรวจสอบบัญชีที่จะใช้ยื่นเพื่อการชำระภาษีเงินได้นิติบุคคลตามประมวลรัษฎากรนั้น กรมสรรพากรโดยอธิบดีกรมสรรพากรได้เข้ามามีบทบาทในเบื้องต้นเกี่ยวกับการกำหนดคุณสมบัติผู้สอบบัญชีของนิติบุคคลผู้มีหน้าที่ชำระภาษี เนื่องจากการจัดทำบัญชีเพื่อยื่นชำระภาษีเงินได้นิติบุคคลตามประมวลรัษฎากรนั้น มีความแตกต่างไปจากการจัดทำบัญชีตามมาตรฐานการบัญชีทั่วไป ดังนั้น ผู้สอบบัญชีจึงต้องอยู่ภายใต้การดูแลและอยู่ภายใต้อำนาจของกรมสรรพากรด้วย ทั้งนี้ โดยอาศัย มาตรา 3 สัตต แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งเพิ่มเติมขึ้นโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2496 มาตรา 8 ซึ่งกำหนดว่า

“ เพื่อประโยชน์แห่งการจัดเก็บภาษีอากรตามประมวลรัษฎากร การตรวจสอบและรับรองบัญชี จะกระทำได้แต่บุคคลที่ได้รับใบอนุญาตจากอธิบดี ”

บุคคลที่จะขอใบอนุญาตจากอธิบดี ตามความหมายในวรรคก่อน ต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติ และปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยอนุมัติรัฐมนตรี บุคคลใดได้รับใบอนุญาตดังกล่าวแล้ว ถ้าฝ่าฝืนระเบียบที่อธิบดีกำหนด อธิบดีอาจพิจารณาสั่งถอนใบอนุญาตเสียได้ ”

จากบทบัญญัติในประมวลรัษฎากร แสดงว่าผู้สอบบัญชี แม้ว่าจะได้รับอนุญาตเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาต จาก ก.บช. แล้วก็ตาม หากจะทำการลงลายมือชื่อรับรองบัญชีเพื่อยื่นเสียภาษีต่อกรมสรรพากรก็ต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมสรรพากรเสียก่อน ซึ่งในขณะนี้ได้มีการออกประกาศอธิบดีกรมสรรพากรโดยอาศัยบทบัญญัติมาตรา 3 สัตต ดังกล่าว ในเรื่อง “ กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการตรวจสอบและรับรองบัญชี ” ลงวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2523 ออกมาเพื่อควบคุมผู้ประกอบการวิชาชีพสอบบัญชี¹³ โดยประกาศดังกล่าวได้กำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้¹⁴

¹³ ประกาศอธิบดีกรมสรรพากร เกี่ยวกับการตรวจสอบและรับรองบัญชี เรื่องกำหนดระเบียบเกี่ยวกับการตรวจสอบและรับรองบัญชี ตามมาตรา 3 สัตต แห่งประมวลรัษฎากร ลงวันที่ 19 มิถุนายน 2523

¹⁴ สุรใจ ศิริพงษ์ . “บทบาทและความรับผิดชอบของกรมสรรพากรต่อวิชาชีพบัญชี” , เอกสารประกอบการประชุม นักบัญชีทั่วประเทศ ครั้งที่ ๑ , โรงแรมไฮแอท เซ็นทรัลพลาซ่า : 2536 , หน้า 107 - 108

1. ยอมรับให้ผู้สอบบัญชีที่เป็น “ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต” ตามกฎหมายว่าด้วยผู้สอบบัญชี เป็นผู้ได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมสรรพากรโดยอัตโนมัติ เว้นแต่จะมีคำสั่งของอธิบดีกรมสรรพากรเป็นอย่างอื่น
2. การที่จะทำการตรวจสอบและรับรองบัญชีที่จะต้องทำการยื่นต่อเจ้าพนักงานประเมินพร้อมกับแบบแสดงรายการเพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลตามประมวลรัษฎากร ต้องกระทำการโดยผู้สอบบัญชีรับอนุญาตที่ได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมสรรพากรเท่านั้น
3. ผู้ที่ได้รับใบอนุญาตจากอธิบดีกรมสรรพากรจะต้องทำการรักษามรรยาท และจะต้องมีการปฏิบัติการตรวจสอบ และรับรองข้อมูลทางบัญชีให้เป็นไปตามมาตรฐานที่มีการกำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยผู้สอบบัญชี หรือเป็นไปตามระเบียบหลักเกณฑ์หรือประกาศของ ก.บช.
4. ในกรณีที่ที่น่าสงสัยว่าจะได้มีการจัดทำบัญชีหรือจัดทำเอกสารที่ใช้ประกอบการลงบัญชีไปในทางที่จะไม่ตรงตามความจริง หรือทำให้กิจการของห้างร้านนั้นจะต้องเสียภาษีต่ำกว่าความเป็นจริงแล้ว ผู้สอบบัญชีที่ได้รับอนุญาตนั้น มีหน้าที่ที่จะต้องทำการเปิดเผยข้อเท็จจริง ซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญของบัญชี และจะต้องทำการแจ้งพฤติการณ์ต่างๆ ที่เป็นที่น่าสงสัยไว้ในรายงานการสอบบัญชีนั้นด้วย
5. ถ้าผู้สอบบัญชีรับอนุญาตทำการฝ่าฝืนต่อประกาศของอธิบดีกรมสรรพากรนี้ อธิบดีกรมสรรพากรมีอำนาจที่จะสั่งเพิกถอนใบอนุญาตของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตนั้นได้

การสอบบัญชีเกี่ยวกับการสำรองหนี้สงสัยจะสูญ และการจำหน่ายหนี้สูญของสถาบันการเงินแล้ว นอกจากคำนึงถึงหลักการบัญชี หรือมาตรฐานการบัญชีแล้ว ผู้สอบบัญชีรับอนุญาตจะต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์และวิธีการแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องด้วย ไม่ว่าจะเป็นหลักเกณฑ์ของธนาคารแห่งประเทศไทย หรือหลักเกณฑ์ตามประมวลรัษฎากร ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าบัญชีที่ทำการตรวจสอบนั้นใช้ไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด หากเป็นบัญชีสำหรับสถาบันการเงินนั่นเอง ไม่ได้ใช้สำหรับยื่นต่อหน่วยงานของรัฐแล้ว การตรวจสอบอาจถือตามมาตรฐานการบัญชีเพียงอย่างเดียวได้ แต่ถ้าต้องใช้เพื่อยื่นต่อหน่วยงานของรัฐแล้วจำเป็นต้องพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ที่รัฐกำหนดไว้ตามกฎหมายด้วย ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ของรัฐที่กล่าวมานี้จะได้พิจารณากันต่อไป

2. หลักเกณฑ์ของธนาคารแห่งประเทศไทย

(Regulations of the Bank of Thailand)

การสำรองหนี้สงสัยจะสูญ และการจำหน่ายหนี้สูญ ตามมาตรฐานการบัญชีนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เข้ามากำกับดูแลโดยการกำหนดหลักเกณฑ์แห่งการพิจารณาตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญ และจำหน่ายหนี้สูญออกจากบัญชีเอาไว้ ซึ่งเป็นมาตรการในการกำกับดูแลเกี่ยวกับ คุณภาพสินทรัพย์ (Asset Quality) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพและความสามารถในการบริหารสินทรัพย์ของฝ่ายบริหารสถาบันการเงินในด้านต่างๆ (Management) ว่ามีความระมัดระวังเพียงใด และส่งผลต่อการประเมินความสามารถในการหารายได้ของกิจการ (Earning) นอกจากนี้ การตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญตามหลักเกณฑ์ของธนาคารแห่งประเทศไทยยังเป็นการป้องกันความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในภายหน้า เนื่องจากมีเงินที่สำรองเอาไว้ ช่วยให้เกิดความมั่นคง (Capital Adequacy) และก่อให้เกิดสภาพคล่อง (Liquidity) ให้กับสถาบันการเงินด้วยเช่นเดียวกัน¹⁵

โดยทั่วไปคุณภาพของสินทรัพย์ของสถาบันการเงิน อันได้แก่ เงินลงทุน เงินให้กู้ยืม ตลอดจนสินทรัพย์อื่นๆ ที่มีอยู่ สามารถจัดชั้นคุณภาพและระดับความเสี่ยงต่อการสูญเสียดังกล่าวในสินทรัพย์ได้เป็น 5 ลำดับ¹⁶ กล่าวคือ-

1) สินทรัพย์จัดชั้นปกติ (Passed) เป็นสินทรัพย์ที่มีคุณภาพ ระดับความเสี่ยงในเกณฑ์ปกติสามัญโดยทั่วไป อันพึงถือว่าเหมาะสมกับลักษณะและประเภทของสินทรัพย์นั้นตามควรแก่กรณี

2) สินทรัพย์พิจารณาเป็นพิเศษ (Special Mentioned) หมายถึง สินทรัพย์ที่พึงถือหรือประเมินได้ว่ามีระดับความเสี่ยงในเกณฑ์ปกติ แต่มีเหตุเชื่อได้ว่ามีแนวโน้มที่ฐานะคุณภาพ

¹⁵ พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 มาตรา 4 และ มาตรา 10 ประกอบกับ พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ พ.ศ. 2522 มาตรา 4 และ มาตรา 29 รวมทั้งประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว

¹⁶ วารี หะวานนท์ , การบัญชีธนาคาร : การปฏิบัติงานธนาคารพาณิชย์ , (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ , 2534) , หน้า 487 - 488

ของสินทรัพย์นั้นจะอ่อนลง หรือเกิดความเสี่ยงโดยไม่สมควร ซึ่งผู้บริหารสถาบันการเงินพึงควรให้ความสนใจระมัดระวังตามควร

3) สินทรัพย์จัดชั้นต่ำกว่ามาตรฐาน (Substandard) หมายถึง สินทรัพย์ที่ประเมินได้ว่ามีฐานะความเสี่ยงอยู่ในเกณฑ์สูงเกินกว่าระดับปกติโดยทั่วไป ได้แก่ เรียกชำระคืนได้ยาก มีหลักประกันไม่คุ้มหนี้ มีความเสี่ยงต่อการสูญเสยอยู่ในเกณฑ์สูง อันผู้บริหารสถาบันการเงินต้องให้ความสนใจติดตามโดยใกล้ชิด และพึงติดตามทวงถาม หรือจัดการเร่งรัดตามควรแก่กรณี เพื่อลดระดับความเสี่ยงในสินทรัพย์นั้นลงโดยเร็ว

4) สินทรัพย์ที่จัดชั้นสงสัย (Doubtful) หมายถึง สินทรัพย์ที่ประเมินฐานะคุณภาพได้ว่า มีความเสี่ยงอยู่ในเกณฑ์สูงมาก ได้แก่ สินทรัพย์ที่คาดหรือเชื่อว่าไม่อาจจะเรียกชำระคืนเงินได้ครบถ้วน หรือเกิดส่วนสูญที่พึงกำหนดได้ชัดเจน เป็นต้น

5) สินทรัพย์จัดชั้นสูญ (Bad or Loss) หมายถึง สินทรัพย์ที่พิจารณาได้ว่าไม่มีมูลค่าเหลืออยู่อีก หรือไม่อาจเรียกคืนได้ทั้งจำนวน ขาดสิทธิเรียกร้อง ซึ่งจะต้องตัดหรือนำสินทรัพย์นั้นออกจากบัญชีของสถาบันการเงินโดยพลัน

อย่างไรก็ตาม การจัดชั้นคุณภาพสินทรัพย์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ใช้ในการพิจารณากำกับดูแลสถาบันการเงินดังกล่าว ได้มีประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายลำดับรอง โดยอาศัยพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 และพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ.2522 เป็นกฎหมายหลักที่ให้อำนาจเอาไว้ ออกมารองรับให้สถาบันการเงินถือปฏิบัติอยู่ 2 ลำดับ คือ สินทรัพย์จัดชั้นสงสัย (Doubtful Debt) และสินทรัพย์จัดชั้นสูญ (Bad Debt) โดยมีรายละเอียดแห่งหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

2.1 การกั้นเงินสำรองสินทรัพย์สงสัย และการปิดบัญชีสินทรัพย์สูญ

พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) และ (ฉบับที่ 3) มาตรา 15 ทวิ พร้อมด้วยประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย ฉบับลงวันที่ 28 มีนาคม 2529 และพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2522 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2526 , 2528 และ 2535 มาตรา 23 ทวิ พร้อมด้วยประกาศธนาคารแห่ง

ประเทศไทย ฉบับลงวันที่ 2 มีนาคม 2527 ได้บัญญัติให้สถาบันการเงินปิดบัญชีทุกงวดการบัญชีในรอบระยะเวลาหกเดือน ถ้าสถาบันการเงินมีสินทรัพย์ที่ไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ หรือสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ ให้สถาบันการเงินตัดสินทรัพย์ที่ไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ออกจากบัญชี หรือกันเงินสำรองสำหรับสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ เมื่อสิ้นงวดการบัญชี เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากธนาคารแห่งประเทศไทยให้ปฏิบัติอย่างอื่น

มาตรา 15 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 ได้บัญญัติว่า

“ให้ธนาคารพาณิชย์ปิดบัญชีทุกงวดการบัญชีในรอบระยะเวลาหกเดือน ถ้าธนาคารพาณิชย์ใดมีสินทรัพย์ที่ไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้หรือที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี ให้ธนาคารพาณิชย์นั้นตัดสินทรัพย์ที่ไม่มีราคา หรือเรียกคืนได้ดังกล่าวออกจากบัญชี หรือกันเงินสำรองสำหรับสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ดังกล่าวเมื่อสิ้นงวดการบัญชีนั้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากธนาคารแห่งประเทศไทยให้ปฏิบัติเป็นอย่างอื่น ในการอนุญาตนั้นจะกำหนดเงื่อนไขใดๆ ไว้ด้วยก็ได้

ในกรณีที่ธนาคารแห่งประเทศไทยอนุญาตตามวรรคหนึ่ง ถ้านำสินทรัพย์ที่ไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ในส่วนที่ไม่ได้ตัดออกจากบัญชีหรือสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ในส่วนที่ไม่ได้กันเงินสำรองมาหักออกจากเงินกองทุนของธนาคารพาณิชย์นั้นแล้ว หากปรากฏว่าเงินกองทุนที่คงเหลือมีจำนวนต่ำกว่าเงินกองทุนที่ต้องดำรงตาม มาตรา 10 ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจกำหนดมาตรการใดๆ ให้ธนาคารพาณิชย์นั้นถือปฏิบัติจนกว่าจะได้ตัดสินทรัพย์ที่ไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้นั้นหมดสิ้นไป หรือกันเงินสำรองสำหรับสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้นั้นครบจำนวนแล้ว”

และ มาตรา 23 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ พ.ศ.2522 บัญญัติว่า

“ให้บริษัทเงินทุนปิดบัญชีทุกงวดการบัญชีในรอบระยะเวลาหกเดือน ถ้าบริษัทเงินทุนนั้นมีสินทรัพย์ที่ไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้หรือที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ ทั้งนี้ตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ให้บริษัทเงินทุนนั้นตัดสินทรัพย์ที่ไม่มีราคา หรือเรียกคืน

ได้ดังกล่าวออกจากบัญชี หรือกันเงินสำรองสำหรับสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ดังกล่าวเมื่อสิ้นงวดการบัญชีนั้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากธนาคารแห่งประเทศไทยให้ปฏิบัติเป็นอย่างอื่น ในการอนุญาตนั้นจะกำหนดเงื่อนไขใดๆ ไว้ด้วยก็ได้

ในกรณีที่ธนาคารแห่งประเทศไทยอนุญาตตามวรรคหนึ่ง ถ้านำสินทรัพย์ไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ในส่วนที่ไม่ได้ตัดออกจากบัญชีหรือสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ในส่วนที่ไม่ได้กันเงินสำรองมาหักออกจากเงินกองทุนของบริษัทเงินทุนนั้นแล้ว หากปรากฏว่าเงินกองทุนที่คงเหลือมีจำนวนต่ำกว่าเงินกองทุนที่ต้องดำรงตาม มาตรา 29 ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจกำหนดมาตรการใดๆ ให้บริษัทเงินทุนนั้นถือปฏิบัติจนกว่าจะได้ตัดสินทรัพย์ที่ไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้นั้นหมดสิ้นไป หรือกันเงินสำรองสำหรับสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคา หรือเรียกคืนไม่ได้นั้นครบจำนวนแล้ว ”

ส่วนในกิจการของบริษัทหลักทรัพย์ซึ่งอยู่ภายใต้ พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 นั้น เนื่องจากมิได้มีบทบัญญัติโดยตรงเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีของบริษัทหลักทรัพย์เอาไว้ แต่อย่างไรก็ตาม มาตรา 328 แห่งบทเฉพาะกาลได้บัญญัติให้นำบรรดา กฎกระทรวง และประกาศที่เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจหลักทรัพย์ของธนาคารแห่งประเทศไทย ยังคงใช้บังคับต่อไปกับธุรกิจหลักทรัพย์ ภายใต้พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 จนกว่าจะได้มีกฎกระทรวง หรือประกาศตามพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 นี้ ออกใช้บังคับ

“ มาตรา 328 ให้บรรดา กฎกระทรวง ประกาศกระทรวงการคลัง หรือประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยที่เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจหลักทรัพย์ที่ออกตามความในกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ บรรดาที่ซึ่งยังใช้บังคับอยู่ ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปจนกว่าจะได้มีกฎกระทรวง ประกาศ ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งตามพระราชบัญญัตินี้ ออกใช้บังคับ

การใดที่กฎกระทรวงและประกาศตามวรรคหนึ่งกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังหรือธนาคารแห่งประเทศไทย ให้ยังคงเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังหรือธนาคารแห่งประเทศไทยต่อไป แล้วแต่กรณีของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังหรือธนาคารแห่งประเทศไทยต่อไป แล้วแต่กรณีจนกว่าจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ ก.ล.ต และเลขาธิการแล้ว ให้อำนาจหน้าที่ดังกล่าวเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรี คณะกรรมการ ก.ล.ต หรือสำนักงาน แล้วแต่กรณี ”

จากหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีเกี่ยวกับลูกหนี้ของสถาบันการเงินตามกฎหมายดังกล่าว ได้วางหลักเกณฑ์เอาบังคับไว้เช่นเดียวกัน โดยอาศัยพระราชบัญญัติคนละฉบับในการกำกับดูแลสถาบันการเงินดังกล่าวสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ให้ปิดบัญชีทุกงวดการบัญชีในรอบระยะเวลา -6- เดือน
2. สํารวจคุณภาพสินทรัพย์ของสถาบันการเงินเพื่อจัดชั้นทรัพย์สินต่างๆ
3. ดำเนินการกันเงินสำรองสำหรับสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคา หรือเรียกคืนไม่ได้
4. ดำเนินการตัดบัญชีสินทรัพย์ที่ไม่มีราคา หรือเรียกคืนไม่ได้
5. สิทธิในการหักเงินกองทุนของสถาบันการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทยอาจกำหนดมาตรการเพิ่มเติมใดๆ เสริม

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ซักซ้อมความเข้าใจ¹⁷ เกี่ยวกับการที่กฎหมายบัญญัติให้สถาบันการเงินปิดบัญชี มีความหมายแจ้งชัดอยู่ในตัวแล้วว่า เพื่อให้สถาบันการเงินจัดทำ งบดุล และบัญชีกำไรขาดทุน ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และกฎหมายว่าด้วยการบัญชี (ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 285 ข้อ 11) กำหนดว่า งบดุลนั้นต้องจัดให้มีผู้สอบบัญชีรับรอง ดังนั้น งบดุลที่สร้างขึ้นตามมาตราดังกล่าวนี้นี้ ต้องมีการรับรองของผู้สอบบัญชีด้วย แต่ทั้งนี้ ไม่บังคับให้บริษัทต้องประกาศหนังสือพิมพ์รายวันหรือเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเสียก่อน โดยสถาบันการเงินต้องจัดส่งงบดุลและบัญชีกำไรขาดทุนที่ปิดบัญชีทุกงวดการบัญชีในรอบระยะเวลา 6 เดือน ตามแบบที่กำหนด¹⁸ ไปให้ธนาคารแห่งประเทศไทยภายใน 90 วัน นับแต่วันที่ปิดบัญชีแล้ว

2.2 หลักเกณฑ์การจัดชั้นทรัพย์สินสงสัยจะสูญ

มาตรฐานการจัดชั้นทรัพย์สินสงสัยจะสูญที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนดให้สถาบันการเงินพิจารณาตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญนั้น ได้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติ

¹⁷ หนังสือธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ ธปท.งท.(ว) 1670/2527 เรื่อง การซักซ้อมความเข้าใจเกี่ยวกับการรับรองงบดุล และให้จัดส่งรายงาน ฉบับลงวันที่ 20 ธันวาคม 2527

¹⁸ บริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ให้ใช้แบบที่กำหนดตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย ลงวันที่ 3 มีนาคม 2521 (แบบ บ.ง.1 หรือ แบบ บ.ง.ล หรือ แบบ บ.ล.1) และ หนังสือธนาคารที่ งท. (ว) 50/2521 ลงวันที่ 7 มีนาคม 2521 และ สำหรับบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ให้ใช้แบบที่กำหนดตามประกาศธนาคาร ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2526 (แบบ บ.ล.1 และ แบบ บ.ค.1.1)

การธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 และ พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุนฯ พ.ศ.2522 และ พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 แตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ในประกาศนั้นใกล้เคียงกัน จึงจะรวมพิจารณากันโดยวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมทางกฎหมาย เพื่อที่จะได้ทราบสถานะความเสี่ยงที่เกิดขึ้นแก่สถาบันการเงินในการได้รับชำระหนี้กลับคืนมา อันจะถือเป็นหนี้สงสัยจะสูญในทางบัญชี หรือสินทรัพย์จัดชั้นสงสัยตามความหมายของธนาคารแห่งประเทศไทย*

หนี้สงสัยจะสูญหรือสินทรัพย์จัดชั้นสงสัยนี้ ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย หมายความว่า สิทธิเรียกร้องที่ไม่มีทรัพย์สินเป็นประกัน หรือ มีทรัพย์สินเป็นประกันไม่คุ้มหนี้ หรือไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย “เฉพาะส่วนที่คาดว่าจะเรียกคืนไม่ได้” ฉะนั้น หากเป็นสิทธิเรียกร้องที่คาดว่าจะเรียกคืนมาได้ เช่น มีหลักประกันคุ้มหนี้ทั้งหมด ย่อมไม่ต้องนำมาพิจารณาตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญ ในความหมายตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยนี้ สินทรัพย์ที่คาดว่าจะเรียกคืนไม่ได้นี้ ยังหมายความรวมทั้ง สินทรัพย์ที่ชำรุดเสียหายหรือหมดราคาคด้วย ทั้งนี้ โดยให้พิจารณาตามเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อรวมกัน ซึ่งขอแยกพิจารณาเป็นรายข้อดังต่อไปนี้-

2.1.1 สิทธิเรียกร้องเฉพาะส่วนที่คาดว่าจะเรียกคืนไม่ได้

“สิทธิเรียกร้อง” หมายถึง บรรดาสิทธิของสถาบันการเงินในฐานะเจ้าหนี้ ซึ่งต้องตีความอย่างกว้าง ไม่ว่าจะเป็นสิทธิเรียกร้องจากการประกอบธุรกิจ (Business Debts) หรือสิทธิเรียกร้องอื่นๆ (Non-Business Debts) ก็ถือเป็นสิทธิเรียกร้องตามความหมายนี้ เพื่อให้ครอบคลุมลูกหนี้ทุกประเภทที่เกิดขึ้นกับสถาบันการเงินอันอาจส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้ฝากเงินในสถาบันการเงินได้ และสถาบันการเงินจะต้องกันเงินเอาไว้เพื่อหักจากเงินให้กู้ยืม และลูกหนี้ธุรกิจเงินทุนทุกประเภท รวมทั้งดอกเบี้ยค้างรับ

ทั้งนี้ ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการพิจารณาสิทธิเรียกร้องต่างๆ นี้ เพื่อเงินสำรองหนี้สงสัยจะสูญเอาไว้ แยกได้เป็น -2- ประการ กล่าวคือ 1) ข้อพิจารณาเกี่ยวกับหลักประกัน และ 2) ข้อพิจารณาเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานของกฎหมาย

* สินทรัพย์จัดชั้นสงสัยตามประกาศของธนาคารแห่งประเทศไทยนี้ มิได้จำกัดเฉพาะสินทรัพย์ประเภทลูกหนี้จากการประกอบธุรกิจของสถาบันการเงินเท่านั้น แต่ยังหมายความถึงสินทรัพย์อื่น เฉพาะส่วนที่เป็นผลค้างของราคาจริงกับราคาคตามบัญชีที่สูงกว่าราคาจริง ทั้งนี้ ราคาคจริงของสินทรัพย์นั้นให้ถือตามราคาซื้อขายในตลาดหรือตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยสั่งการ

1) ข้อพิจารณาเกี่ยวกับหลักประกันของสิทธิเรียกร้อง

สิทธิเรียกร้องของสถาบันการเงินหากมีหลักประกันที่สมบูรณ์ครอบคลุมหนี้หรือสิทธิเรียกร้องของตนแล้ว จะไม่ถือว่าเป็นหนี้ที่จะต้องนำไปพิจารณาดังสำรองหนี้สงสัยจะสูญ แต่หากว่าสิทธิเรียกร้องดังกล่าวไม่มีหลักประกัน หรือมีแต่ไม่คุ้มหนี้ หรือไม่สมบูรณ์แล้ว จึงต้องพิจารณาต่อไปว่าเข้าข้อสันนิษฐานในการตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญต่อไปหรือไม่ ข้อพิจารณาเกี่ยวกับหลักประกันของธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะด้วยกันกล่าวคือ

1.1) สิทธิเรียกร้องที่ไม่มีทรัพย์สินเป็นประกัน

หลักประกันแห่งหนี้ ได้แก่ หลักประกันต่างๆ ตามรูปแบบที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้อาจมีสิทธิที่จะบังคับชำระหนี้ได้ ทั้งนี้ เจ้าหนี้อาจมีสิทธิพิเศษเหนือเจ้าหนี้รายอื่น ที่เรียกว่า “*บุริมสิทธิ*” หรือ เพียงสิทธิที่จะบังคับเอาได้ตามกฎหมายเท่านั้น หลักประกันที่สำคัญของสถาบันการเงิน แบ่งพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

ก. การประกันด้วยบุคคล โดยการทำให้มีบุคคลภายนอกเข้าทำสัญญาค้ำประกันยินยอมผูกพันตนต่อเจ้าหนี้ เพื่อการชำระหนี้ ในเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ โดยต้องจัดทำหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้ค้ำประกัน ตามมาตรา 680 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทั้งนี้ โดยมาตรฐานแห่งสัญญาค้ำประกันของสถาบันการเงินแล้วจะมีข้อผูกพันให้ผู้ค้ำประกันยินยอมรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมด้วย การมีบุคคลเข้าค้ำประกันย่อมเสมือนมีบุคคลผู้ต้องรับผิดชอบกับลูกหนี้เพิ่มขึ้นความสามารถของลูกหนี้ในการชำระหนี้แม้จะไม่มีหรือมีเหลืออยู่น้อยแต่หากพิจารณาจากฐานะของผู้ค้ำประกันแล้ว ยังมีความสามารถที่จะชำระหนี้ได้ ก็เท่ากับว่าหนี้รายนี้ยังไม่ถือว่าจะสูญไป แต่หากพิจารณาแล้ว ทั้งลูกหนี้และผู้ค้ำประกันไม่มีฐานะที่จะชำระหนี้ได้ กรณีก็ต้องด้วยข้อสงสัยที่จะถือว่าลูกหนี้รายนี้หลักประกันไม่คุ้มหนี้ได้ ไม่จำเป็นเสมอไปว่าเมื่อมีผู้ค้ำประกันแล้วจะไม่ต้องตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญเสียทีเดียว

ข. การประกันด้วยทรัพย์สิน ทรัพย์สินที่วางเป็นหลักประกันนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดเอาไว้ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือการจำนอง และการจำนำ

- การจำนองที่ดิน เป็นหลักประกันที่สำคัญของสถาบันการเงิน อันเป็นการที่บุคคลไม่ว่าจะเป็นลูกหนี้หรือบุคคลภายนอก เอาสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษซึ่งจดทะเบียนแล้วตราไว้แก่เจ้าหนี้เป็นประกันการชำระหนี้ โดยไม่มีการส่งมอบทรัพย์สินนั้นแก่เจ้าหนี้ แต่จะต้องมีการทำเป็น “หนังสือ” และมีการ “จดทะเบียน” ตามแบบแห่งนิติกรรมจึงสมบูรณ์ตามกฎหมาย มาตรา 702 และ มาตรา 714 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

- การจำนำทรัพย์สิน คือการที่บุคคลส่งมอบสังหาริมทรัพย์สิ่งหนึ่งให้แก่เจ้าหนี้ เพื่อเป็นประกันการชำระหนี้ การจำนำที่สำคัญของสถาบันการเงินต่างๆ ได้แก่การจำนำตราสารหนี้ หรือหลักทรัพย์ต่างๆ เช่น หุ้นสามัญในบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งมีสภาพคล่องสูงในการบังคับชำระหนี้

ค. การประกันด้วยสิทธิต่างๆ ที่ลูกหนี้หรือบุคคลภายนอกมีอยู่เป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งซึ่งมีมูลค่าและอาจถือครองได้ ดังนั้น จึงสามารถนำมาโอนโดยสร้างข้อตกลง เงื่อนไขบังคับก่อนให้มีการบังคับโอนสิทธิเรียกร้องนั้น เมื่อมีการผิดนัดชำระหนี้เกิดขึ้น จึงสามารถเป็นหลักประกันแก่สถาบันการเงินได้อีกทางหนึ่ง สิทธิเรียกร้องที่โอนไว้เป็นประกันการชำระหนี้ที่สำคัญ ได้แก่ การโอนสิทธิการเช่า การโอนสิทธิการรับเงิน เป็นต้น การโอนสิทธิไว้เป็นประกันการชำระหนี้ดังกล่าวนี้ ต้องทำเป็นหนังสือจึงสมบูรณ์ตามกฎหมาย และการโอนสิทธิเช่นนี้จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ลูกหนี้หรือบุคคลภายนอกได้ต่อเมื่อได้บอกกล่าวการโอนไปยังลูกหนี้แห่งสิทธิเรียกร้องหรือลูกหนี้แห่งสิทธิเรียกร้องได้ยินยอมด้วยในการโอน คำบอกกล่าวจะต้องจัดทำเป็นหนังสือ ทั้งนี้ ตามมาตรา 306 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

หากสถาบันการเงินไม่มีทรัพย์สินเป็นประกันการชำระหนี้จากลูกหนี้เลย เมื่อลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้แล้ว สถาบันการเงินนั้นมีหน้าที่ต้องพิจารณาตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญเอาไว้ อย่างไรก็ตาม หากสถาบันการเงินมีข้อเท็จจริงอื่นประกอบอันเชื่อได้แน่ชัดว่าจะสามารถเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ จำนวนหนี้ดังกล่าวก็ยังไม่ถือว่าเป็นจำนวนที่คาดว่าจะเรียกคืนมาไม่ได้ ดังนั้น แม้สถาบันการเงินจะไม่มีหลักประกันใดเลย ก็อาจไม่จำเป็นต้องตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญ

1.2) สิทธิเรียกร้องที่มีทรัพย์สินเป็นประกันไม่คุ้มหนี้

กรณีที่เจ้าหนี้หรือสถาบันการเงินทรัพย์สินต่างๆ เป็นประกันการชำระหนี้แล้วก็ตาม แต่ถ้าพิจารณาจาก “มูลค่า” ของทรัพย์สินที่เป็นประกันนั้น ไม่คุ้มกับมูลหนี้ที่มีอยู่ ก็สันนิษฐานได้ว่าเฉพาะหนี้ส่วนที่คาดว่าจะเรียกคืนไม่ได้ หรือหนี้ส่วนที่ไม่มีหลักประกันคุ้มหนี้ ต้องถือเป็นสิทธิเรียกร้องที่สงสัยว่าจะสูญเช่นเดียวกัน

มูลค่าของหลักประกันที่ไม่คุ้มหนี้ดังกล่าวนี้ เนื่องจากมูลค่าของหลักประกันเป็นสิ่งที่ยังไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการที่กระทบต่อราคา จึงมีปัญหาว่าการพิจารณามูลค่าของหลักประกันควรจะถือมูลค่าของหลักประกันตาม “ราคาตลาด” ในขณะที่นำมาพิจารณาในรอบระยะเวลาบัญชี หรือ จะใช้มูลค่าตาม “ราคาทุน” ตามหลักการบัญชีทั่วไป หรือมูลค่าใดเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา

ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง การให้สินเชื่อในลักษณะที่สังเกตเห็นได้ว่า จะเรียกคืนไม่ได้ โดยอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา 22 (4) แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ได้กำหนดเกี่ยวกับ “ราคาจริง” เอาไว้ในข้อ 1 (6) เพื่อใช้ในการพิจารณาว่าการให้สินเชื่อที่มีการประเมินราคาหลักประกันสูงกว่าราคาจริงหรือไม่ โดยราคาจริงของหลักประกันให้ถือตามประเภทและราคาของหลักประกันดังต่อไปนี้

ก. หลักประกันอัน ได้แก่ (1) ตัวเงินคลัง (2) พันธบัตรรัฐบาลไทย (3) หุ้นกู้ พันธบัตร หรือ ตราสารแสดงสิทธิในหนี้ ที่กระทรวงการคลังค้ำประกันต้นเงินและดอกเบี้ย (4) หุ้นกู้ หรือพันธบัตรที่ออกโดยนิติบุคคลที่มีกฎหมายเฉพาะจัดตั้งขึ้น และ (5) ตัวเงิน หรือ หุ้นกู้ที่ธนาคารพาณิชย์เป็นผู้ออก ให้ถือตามราคาที่ตราไว้

ข. หลักทรัพย์จดทะเบียน และ หลักทรัพย์รับอนุญาตในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ให้ถือตามราคาซื้อขายครั้งสุดท้ายในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยก่อนรับไว้เป็นหลักประกัน

ค. ที่ดินให้ถือตามราคาประเมินของเจ้าพนักงานที่ดิน หรือบริษัทจำกัดที่ประกอบธุรกิจประเมินราคาทรัพย์สินเป็นทางค้าปกติ หรือราคาประเมินตามเกณฑ์ที่ธนาคารพาณิชย์นั้นใช้กับลูกค้าโดยทั่วไป

ง. อสังหาริมทรัพย์อื่นนอกจากที่ดิน หรือสังหาริมทรัพย์ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้จดทะเบียนจำนองได้ ให้ถือราคาตามบัญชีหรือตามราคาทุนที่ได้หักค่าเสื่อมราคาแล้ว

หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้เป็นหลักเกณฑ์พิจารณาหลักประกันขณะให้สินเชื่อ แต่สำหรับการพิจารณาราคาหลักประกันกรณีสำรองหนี้สงสัยจะสูญ และจำหน่ายหนี้สูญนี้จำเป็นต้องประยุกต์ใช้ให้เข้ากับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับระยะเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือ หากในขณะทำสัญญามูลค่าของทรัพย์สินตราค่าได้จำนวนหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผินัดมูลค่าของสินทรัพย์ที่เป็นหลักประกันอาจมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นตามภาวะตลาดและเศรษฐกิจ ดังนั้น ควรเปรียบเทียบจากราคาในปัจจุบันมากกว่าราคาทุนขณะให้สินเชื่อ กล่าวคือ หากเป็นมูลค่าตามตราสารแล้ว ในขณะผินัดก็จำเป็นต้องพิจารณาว่ามูลค่าเงินต้นและดอกเบี้ยที่ตราไว้ตามสิทธิแห่งตราสารมีอยู่เป็นจำนวนเท่าใด หากมีราคาคุ้มกับหนี้ก็มีสิทธิไม่ต้องสำรองหนี้สงสัยจะสูญ

สำหรับ การจำนองที่ดินไว้เป็นประกันหนี้ นั้น ตามกฎหมายกำหนดให้จำกัดวงเงินในการจำนองเอาไว้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 708 “ สัญญาจำนองนั้น ต้องมีจำนวนเงินระบุไว้เป็นเรือนเงินไทยเป็นจำนวนแน่นอนตรงตัว หรือจำนวนขั้นสูงสุดที่ได้เอาทรัพย์สินจำนองนั้นตราเป็นประกัน ” ดังนั้น แม้ที่ดินจะมีมูลค่าตลาดที่สูงกว่าทุนจำนอง แต่เจ้าหนี้ก็ไม่มีบริสุทธิเหนือมูลค่าเหล่านั้น การพิจารณาว่ามูลค่าของหลักประกันที่เป็นที่ดินดังกล่าวจะคุ้มหนี้หรือไม่ จึงควรพิจารณาจากจำนวนทุนจำนองที่เจ้าหนี้หรือสถาบันการเงินมีอยู่ตามกฎหมาย มิใช่พิจารณาตามมูลค่าของราคาที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากมูลค่าเหล่านั้นไม่อยู่ในบังคับของกฎหมาย ที่สมควรถือว่าเป็นหลักประกัน

1.3) สิทธิเรียกร้องที่มีหลักประกันไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย

สิทธิเรียกร้องที่มีหลักประกันไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายนี้ เป็นผลทางกฎหมายที่มีต่อหลักประกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้ค้ำประกัน ผู้จำนำ ผู้จำนอง หรือผู้โอนสิทธิเรียกร้อง ซึ่งอาจยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้เจ้าหนี้ หรือสถาบันการเงินได้ ยกตัวอย่างเช่น การจำนองถ้าไม่ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียน ตามมาตรา 702 และ มาตรา 714 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ย่อมถือว่าตกเป็นโมฆะ โดยผลของกฎหมายแล้วย่อมถือว่ามีได้มีการจำนองนั้นเกิดขึ้น เช่นนี้หลักประกันเรื่องการจำนองย่อมไม่สมบูรณ์ตามความหมายแห่งประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย และเป็นหนึ่งในข้อพิจารณาเรื่องหลักประกันที่สถาบันการเงินจำเป็นต้องนำหน้าที่เกิดขึ้นโดยหลักประกันไม่

สมบูรณ์ตามกฎหมายมาพิจารณาสำรองหนี้สงสัยจะสูญ เป็นต้น ความไม่สมบูรณ์ของหลักประกันตามกฎหมาย ส่วนใหญ่เป็นเรื่อง “แบบแห่งนิติกรรม” ซึ่งถ้าไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายแล้ว อาจมีผลทำให้สถาบันการเงิน ไม่มีสิทธิที่จะบังคับให้ลูกหนี้แห่งหลักประกันชำระหนี้ได้

2) ข้อพิจารณาเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานแห่งกฎหมาย

สิทธิเรียกร้องที่ไม่มีหลักประกัน หรือมีหลักประกันไม่คุ้มหนี้ หรือไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว จำต้องนำมาพิจารณาต่อไปว่า สามารถจะใช้สิทธิเรียกร้องดังกล่าวนั้นคืนจากลูกหนี้ได้หรือไม่ หากว่าคาดหมายได้ว่าสามารถเรียกคืนจากลูกหนี้ได้แล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องนำมาพิจารณาดังสำรองหนี้สงสัยจะสูญ แต่หากคาดหมายได้ว่าจะไม่สามารถเรียกคืนจากลูกหนี้ได้ก็จำเป็นที่จะต้องนำเฉพาะส่วนที่คาดหมายว่าไม่สามารถเรียกคืนจากลูกหนี้ได้มาตั้งเป็นสำรองหนี้สงสัยจะสูญ ทั้งนี้ ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดข้อสันนิษฐานเอาไว้ในกรณีสิทธิเรียกร้องที่คาดว่าจะเรียกคืนไม่ได้ โดยให้สถาบันการเงินพิจารณาตามเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อรวมกัน ดังต่อไปนี้

2.1) สถานะของลูกหนี้หรือผู้ค้ำประกัน

สถานะของลูกหนี้ หรือ ผู้ค้ำประกัน ที่แสดงให้เห็นได้ว่าความสามารถในการชำระหนี้มีอยู่น้อย ซึ่งก่อให้เกิดความเสี่ยงในการติดตามเรียกเก็บหนี้ของสถาบันการเงิน ตามประกาศของธนาคารแห่งประเทศไทย พิจารณาได้ดังต่อไปนี้คือ

ก. มีคำสั่งศาลให้พิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้ คำสั่งพิทักษ์นี้ตามพระราชบัญญัติล้มละลายได้ให้ถือว่าหมายรวมถึง “คำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด” และ “คำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราว” ดังนั้นกรณีนี้ไม่ว่าศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้เด็ดขาดหรือชั่วคราวก็ตาม สถาบันการเงินมีหน้าที่ต้องพิจารณาดังสำรองหนี้สงสัยจะสูญเช่นกัน การที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้กรณีนี้ สถาบันการเงินไม่จำเป็นต้องเป็นโจทก์ฟ้องคดีลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายเอง เพียงแต่ลูกหนี้ถูกดำเนินคดีล้มละลายจนถูกพิทักษ์ทรัพย์ ก็เพียงพอที่สถาบันการเงินจำเป็นต้องพิจารณาดังสำรองหนี้สงสัยจะสูญในทางบัญชีแล้ว

ข. ลูกหนี้หยุดดำเนินกิจการ หรือเลิกกิจการ หรือกิจการของลูกหนี้อยู่ระหว่างชำระบัญชี

- ค. ลูกหนี้ประวิงการชำระหนี้ หรือกระทำการใดๆ เพื่อมิให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ เช่น ออกไปเสียนอกราชอาณาจักร หรือ ยักย้ายถ่ายเททรัพย์สิน
- ง. ลูกหนี้มีฐานะการเงินไม่มั่นคงหรือความสามารถในการหารายได้ต่ำอันแสดงถึงความสามารถในการชำระอ่อน
- จ. ติดต่อลูกหนี้ไม่ได้ หรือตามตัวลูกหนี้ไม่พบ หรือลูกหนี้ไปเสียจากภูมิลำเนาที่ปรากฏตามสัญญาโดยไม่แจ้งให้ทราบ

2.2) พฤติการณ์ส่วนตัวของลูกหนี้

นอกจากพฤติการณ์ดังกล่าวในข้อ 2.1 ข้างต้นแล้ว หากเฉพาะลูกหนี้มีพฤติการณ์ดังต่อไปนี้ สถาบันการเงินก็จำเป็นที่จะต้องดำเนินการพิจารณาสำรองหนี้สงสัยจะสูญ ในส่วนที่คาดหมายว่าจะไม่สามารถเรียกเก็บจากลูกหนี้ได้ พฤติการณ์ดังกล่าว คือ

- ก. ธุรกิจของลูกหนี้ไม่ปรากฏแน่ชัด หรือไม่ได้ประกอบธุรกิจจริงจัง
- ข. ลูกหนี้ค้างชำระดอกเบี้ย เป็นเวลาเกินกว่าหนึ่งปีขึ้นไป เว้นแต่แสดงให้เห็นว่าจะได้รับชำระหนี้คืนครบเมื่อมีการเรียกให้ชำระหนี้
- ค. ลูกหนี้ได้ขอผ่อนเวลาการชำระหนี้ไว้ แต่ผิดนัดไม่ชำระหนี้ตามกำหนดเวลาที่ตกลงกัน หรือ
- ง. เมื่อ “ธนาคารพาณิชย์” พบว่า ลูกหนี้ดำเนินธุรกิจขาดทุน เป็นเวลาดังแต่สามปีติดต่อกันขึ้นไป เว้นแต่ แสดงให้เห็นได้ว่ากิจการของลูกหนี้มีผู้ทางทำกำไรพอชดเชยขาดทุน กรณีแตกต่างจาก “บริษัทเงินทุนฯ” หากพบว่า ลูกหนี้ดำเนินธุรกิจขาดทุน เป็นเวลาดังแต่สามปีติดต่อกันขึ้นไป ก็จำเป็นต้องพิจารณาตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญแล้ว ซึ่งค่อนข้างเป็นบทบังคับตายตัวให้ต้องตั้งหนี้สงสัยจะสูญ ไม่มีข้อยกเว้นเอาไว้เหมือนดังกรณีของธนาคารพาณิชย์ ที่จะพิจารณาลู่ทางการทำกำไรชดเชยขาดทุน

2.3) เกณฑ์การฟ้องร้องดำเนินคดีของสถาบันการเงิน

การดำเนินคดีอันเป็นหนึ่งในข้อสันนิษฐานแห่งกฎหมายเกี่ยวกับสถานะความเสี่ยงที่ควรนำหนี้มาพิจารณาสำรองหนี้สงสัยจะสูญนี้ ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินคดี ระหว่าง ธนาคารพาณิชย์ และ บริษัทเงินทุน หลักทรัพย์ เครดิตฟองซิเอร์

แตกต่างกันไป กล่าวคือ กรณีธนาคารพาณิชย์ควรสำรองหนี้สงสัยจะสูญ เมื่อได้ฟ้องลูกหนี้เป็นคดีแพ่ง หรือ ได้ยื่นคำขอเกลี้ยทรมณ์ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้รายอื่นฟ้อง หรือ ธนาคารพาณิชย์ได้ฟ้องลูกหนี้ในคดีล้มละลาย หรือ ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้รายอื่นฟ้องในคดีล้มละลาย

กรณีต่างกับบริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ หรือบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย กำหนดเพียง ให้บริษัท กำลังดำเนินคดี หรือ “จะดำเนินคดี” กับลูกหนี้เพื่อบังคับชำระหนี้ ก็จำเป็นต้องพิจารณาสำรองหนี้สงสัยจะสูญแล้ว

การที่ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดมาตรฐานเอาไว้แตกต่างกันนี้ ถือเป็น การบังคับให้บริษัทเงินทุนมี “หน้าที่” ในการพิจารณาตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญ ก่อนธนาคารพาณิชย์ เนื่องจากเพียงอยู่ในขั้น “จะดำเนินการฟ้องร้อง” บริษัทเงินทุนก็มีหน้าที่ต้องพิจารณาตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญแล้ว เสมือนกับหลักเกณฑ์ในการกำกับดูแลสถาบันการเงินประเภทที่เป็นบริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ หรือบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ มีความเสี่ยงในหนี้มากกว่าธนาคารพาณิชย์ ดังนั้น บางหลักเกณฑ์แห่งการพิจารณาสำรองหนี้สงสัยจะสูญธนาคารแห่งประเทศไทยจึงวางหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันไป

2.4) เหตุอื่นๆ

หากมีเหตุการณ์อื่นที่แสดงว่าสิทธิเรียกร้องที่สถาบันการเงินมีอยู่เหนือลูกหนี้ นั้น คาดว่าจะเรียกคืนไม่ได้ตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยสั่ง สถาบันการเงินก็จำเป็นต้องมีหน้าที่ในการกันเงินสำรองหนี้สงสัยจะสูญไว้ตามกฎหมายเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันธนาคารแห่งประเทศไทยยังมีคำสั่งเกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องที่คาดว่าจะเรียกคืนไม่ได้เพิ่มเติมไปจากหลักเกณฑ์ที่ได้กล่าวมานี้ แต่ทั้งนี้ ได้มีประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยที่ผู้เขียนเห็นว่าเกี่ยวข้องกับการคาดการณ์เกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องที่อาจจะเรียกคืนไม่ได้ กล่าวคือ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ประกาศ เรื่อง การให้สินเชื่อในลักษณะที่เสี่ยงได้ว่าจะเรียกคืนไม่ได้¹⁹ ซึ่งมีหลักเกณฑ์บางประการที่พอนำมาเทียบเคียงกับการตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญได้ เพียงแต่ยังมีได้มีสภาพบังคับให้สถาบันการเงินต้องตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญเมื่อมีเหตุการณ์ตามประกาศดังกล่าวเท่านั้น

¹⁹ ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง การให้สินเชื่อในลักษณะที่เสี่ยงได้ว่าจะเรียกคืนไม่ได้ ฉบับลงวันที่ 4 ตุลาคม 2532 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 106 ตอนที่ 172 วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2532)

2.2.2 สินทรัพย์อื่นๆ เฉพาะผลต่างของราคาจริงกับราคาตามบัญชี

สินทรัพย์จัดชั้นสงสัยตามประกาศของธนาคารแห่งประเทศไทยนี้ มิได้จำกัดเฉพาะสินทรัพย์ประเภทลูกหนี้จากการประกอบธุรกิจของสถาบันการเงินเท่านั้น แต่ยังหมายความถึงสินทรัพย์อื่น เฉพาะส่วนที่เป็นผลต่างของราคาจริงกับราคาตามบัญชีที่สูงกว่าราคาจริง ทั้งนี้ ราคาจริงของสินทรัพย์นั้นให้ถือตามราคาซื้อขายในตลาดหรือตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยสั่งการ

รายการนี้ในงบการเงินทางบัญชีจะเรียกว่า “ค่าเผื่อการลดราคาทรัพย์สิน” หมายถึงจำนวนที่สถาบันการเงินตั้งเผื่อไว้สำหรับทรัพย์สินที่มี “ราคาตลาด” ลดลง หรือที่คาดว่าจะขาดทุนถ้าจำหน่ายสินทรัพย์นั้นออกไป (Capital Loss) โดยเทียบกับราคาตามบัญชี ซึ่งหมายถึงพิจารณาตามราคาทุน หัก ด้วยค่าเสื่อมราคาแล้ว อย่างไรก็ตาม รายการค่าเผื่อการลดราคาทรัพย์สินดังกล่าวนี้ในทางภาษีอากรแตกต่างออกไปจากหลักการบัญชี หรือหลักเกณฑ์ของธนาคารแห่งประเทศไทย ประมวลรัษฎากรไม่ยินยอมให้ถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิ จนกว่าจะได้มีการจำหน่ายสินทรัพย์ดังกล่าวไปแล้วเกิดผลขาดทุนขึ้นมาเสียก่อน จึงจะสามารถนำผลขาดทุนมาถือเป็นรายจ่ายต่อไป ตามมาตรา 65 ตรี (17) ซึ่งบัญญัติว่า “ ค่าของทรัพย์สินนอกจากสินค้าที่ตราราคาต่ำลง ทั้งนี้ ภายใต้บังคับมาตรา 65 ทวิ ” ซึ่งข้อแตกต่างดังกล่าวนี้ จะมีข้อยกเว้นไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เนื่องจากอยู่นอกเหนือจากขอบเขตแห่งการศึกษาวิจัย

2.3 หลักเกณฑ์การจัดชั้นสินทรัพย์สูญ

สินทรัพย์จัดชั้นสูญ หรือ สินทรัพย์ที่ไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ออกประกาศโดยอาศัย พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 และพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ พ.ศ.2522 โดยวางมาตรฐานกำหนดเกี่ยวกับการจัดชั้นสินทรัพย์สูญใกล้เคียงกัน ระหว่างธนาคารพาณิชย์ และบริษัทเงินทุน หลักทรัพย์ และเครดิตฟองซิเออร์ ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ใกล้เคียงกันกับหลักเกณฑ์การจำหน่ายหนี้สูญตามประมวลรัษฎากรเดิมตามกฎกระทรวงฉบับที่ 159 พ.ศ. 2526 และ ฉบับที่ 181 พ.ศ. 2532 ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ก่อนการแก้ไขใหม่เป็นกฎกระทรวง ฉบับที่ 186 พ.ศ.2534 จึงขอกกล่าวโดยสรุป ดังต่อไปนี้

2.3.1) สิทธิเรียกร้องซึ่งปฏิบัติโดยสมควร เพื่อให้ได้รับชำระหนี้ แต่ไม่มีทางที่จะได้รับชำระหนี้ โดยให้พิจารณาตามเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อรวมกัน ดังต่อไปนี้

1.1) ลูกหนี้ถึงแก่ความตาย เป็นคนสาบสูญ หรือมีหลักฐานว่าหายสาบสูญไปและไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้

1.2) ลูกหนี้เลิกกิจการ และมีหนี้ของเจ้าหนี้อื่นๆ มีบุริมสิทธิเหนือทรัพย์สินทั้งหมด ของลูกหนี้อยู่ในลำดับก่อนเป็นจำนวนมากกว่าทรัพย์สินของลูกหนี้

1.3) ได้ฟ้องลูกหนี้ หรือได้ยื่นคำขอเฉลี่ยทรัพย์ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อื่นฟ้อง และในกรณีนั้นๆ ได้มีคำสั่งบังคับหรือคำสั่งของศาลแล้ว แต่ลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้ หรือ

1.4) ได้ฟ้องลูกหนี้ในคดีล้มละลายหรือได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อื่นฟ้องในคดีล้มละลาย และในกรณีนั้นๆ ได้มีการประนอมหนี้กับลูกหนี้ โดยศาลมีคำสั่งเห็นชอบด้วยการประนอมหนี้นั้น หรือลูกหนี้ถูกศาลพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลายและได้มีการแบ่งทรัพย์สินของลูกหนี้ครั้งสุดท้ายแล้ว

หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ เป็นข้อแตกต่างไปจากกฎกระทรวงฉบับที่ 186 พ.ศ. 2534 อยู่ในหลายประเด็น และโดยหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไปนี้ ย่อมเป็นเหตุให้ บัญชีกำไรขาดทุนที่ยื่นต่อธนาคารแห่งประเทศไทย กับบัญชีกำไรขาดทุนที่ยื่นต่อกรมสรรพากรมีข้อแตกต่างกันได้ ตัวอย่างเช่น การดำเนินคดีล้มละลายเพื่อจำหน่ายหนี้สูญ ตามหลักเกณฑ์ของธนาคารแห่งประเทศไทย กำหนดให้ดำเนินการจนถึงขั้นแบ่งทรัพย์สินของลูกหนี้ครั้งสุดท้ายแล้ว แต่หลักเกณฑ์ของกรมสรรพากร กำหนดให้จำหน่ายหนี้สูญได้ เพียงดำเนินคดีล้มละลายจนถึงขั้นแบ่งทรัพย์สินครั้งแรก เป็นต้น ทั้งนี้ มาตรฐานการจำหน่ายหนี้สูญโดยการดำเนินการติดตามทวงถาม หรือฟ้องร้องดำเนินคดีนั้น ควรที่จะเป็นหลักเกณฑ์ขั้นตอนทางกฎหมายซึ่งควรที่จะมีแนวทาง หรือมาตรฐานเดียวกัน เพื่อมิให้เกิดความสับสน หรือยากแก่การวินิจฉัยปฏิบัติ ซึ่งควรแก่การวินิจฉัยเปรียบเทียบต่อไปใน บทที่ 4

2.3.2) สิทธิเรียกร้องซึ่งตามพฤติการณ์ไม่อาจเรียกให้ชำระหนี้ได้

พฤติการณ์ที่สถาบันการเงินไม่อาจเรียกร้องให้ชำระหนี้ได้ มีอยู่ด้วยกันหลายสาเหตุ ซึ่งนอกเหนือจากข้อสันนิษฐานแห่งกฎหมายที่ได้กล่าวมาเบื้องต้นแล้ว ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึง สิทธิเรียกร้องที่ไม่สามารถฟ้องร้องคดีลูกหนี้ได้ ไม่ว่าเนื่องมาจากไม่มีหลักฐานแห่งการฟ้องร้องคดี เพราะไม่ทำตามแบบแห่งนิติกรรมที่กฎหมายกำหนด หรือไม่มีหลักฐานแน่นอนแน่ชัดเพียงพอให้ศาลมีคำพิพากษาให้ตนชนะคดี หรือคดีขาดอายุความไปแล้ว ก็ย่อมอยู่ในความหมายของคำว่าพฤติการณ์ไม่อาจเรียกร้องให้ชำระหนี้ได้ทั้งสิ้น เนื่องจาก เมื่อสถาบันการเงินไม่สามารถนำมูลหนี้ที่เกิดขึ้นจริงไปฟ้องร้องแล้ว สถาบันการเงินย่อมไม่มีอำนาจหรือสิทธิตามกฎหมายที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้โดยวิธีอื่น นอกจากเป็นกรณีที่ลูกหนี้ชำระหนี้ให้โดยสมัครใจเท่านั้น

2.3.3) สินทรัพย์อื่นซึ่งชำรุดเสียหายหรือหมดราคา

สินทรัพย์อื่นที่ไม่ใช่สิทธิเรียกร้อง หรือ “ลูกหนี้” ย่อมหมายถึง สินทรัพย์ประเภททุนของกิจการ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องใช้สำนักงาน อาคาร รถยนต์ และสินทรัพย์ต่างๆ หากมีราคาเสื่อมลงหรือชำรุดเสียหายจนไม่มีราคาแล้ว ย่อมจำเป็นที่จะต้องปิดบัญชีนั้นให้ทราบสถานะทางการเงินของสินทรัพย์ประเภทนั้นเช่นเดียวกัน โดยเป็นบัญชีที่ต่อเนื่องจากการตั้ง “ค่าเผื่อการลดราคาสินทรัพย์” อันเป็นหลักการเดียวกันกับการจำหน่ายหนี้สูญทางบัญชี ซึ่งจะไม่ขอล่าไว้ในรายละเอียดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

2.4 การยกเว้นไม่กั้นเงินสำรองสินทรัพย์สงสัย และปิดบัญชีสินทรัพย์สูญ

ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุนหลักทรัพย์ และเครดิตฟองซิเอร์ ได้กำหนดให้สิทธิแก่สถาบันการเงินที่อาจไม่ต้องกั้นเงินสำรองสินทรัพย์สงสัย หรือไม่ปิดบัญชีสินทรัพย์สูญได้ แต่ทั้งนี้จะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของธนาคารแห่งประเทศไทยด้วย ซึ่งปัจจุบันนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยยังมีได้มีข้อกำหนดใดๆ ออกมายกเว้นไม่ให้กั้นสำรองสินทรัพย์สงสัย และปิดบัญชีสินทรัพย์สูญ ดังนั้น เมื่อมีข้อเท็จจริงที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว สถาบันการเงินย่อมต้องมีหน้าที่ในการกั้นสำรองหนี้สงสัยจะสูญ หรือดำเนินการจำหน่ายหนี้สูญในสินทรัพย์สูญดังกล่าว

2.5 หน่วยงานที่ตรวจสอบ (ธนาคารแห่งประเทศไทย และสำนักงาน ก.ล.ด.)

การตรวจสอบสถาบันการเงิน (Financial Institutions Examination or Inspection) เป็นการตรวจสอบกิจการ สินทรัพย์ และหนี้สินของสถาบันการเงิน เพื่อที่จะได้ทราบถึงฐานะและการดำเนินงานของแต่ละสถาบันการเงินทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะสามารถออกคำสั่งหรือให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขฐานะและการดำเนินงาน รวมถึงการจัดวางแผนทางในการประกอบธุรกิจต่อไปในภายหน้าของสถาบันการเงินนั้นให้เป็นที่เหมาะสมแก่ภาวะเศรษฐกิจของประเทศภายใต้วัตถุประสงค์แห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้อง²⁰ การตรวจสอบสถาบันการเงินนี้มีความหมายคล้ายคลึงกับ “การสอบบัญชีสถาบันการเงิน” (Financial Institutions Audit) อยู่มากจนอาจทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อน แต่ในทางปฏิบัติมีข้อแตกต่างกันอยู่หลายประการ

(1) การสอบบัญชีสถาบันการเงิน กระทำโดยผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ซึ่งปกติผู้ถือหุ้นของบริษัทได้อนุมัติแต่งตั้ง โดยผ่านการเห็นชอบของธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้สอบบัญชีรับอนุญาตจึงมีลักษณะเป็นผู้แทนของผู้ถือหุ้น แต่การตรวจสอบสถาบันการเงินกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังหรือผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้แต่งตั้งตามกฎหมาย ดังนั้นจึงมีลักษณะเป็นตัวแทนของรัฐที่จะเข้ามารักษาผลประโยชน์ส่วนรวม

(2) ผู้สอบบัญชีมีลักษณะเป็นตัวแทนผู้ถือหุ้นในการตรวจสอบ จึงมีวัตถุประสงค์และความรับผิดชอบในการกระทำ เพื่อประโยชน์ของผู้ถือหุ้นเป็นสำคัญ ส่วนพนักงานเจ้าหน้าที่ได้รับแต่งตั้งและมอบหมายอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ความรับผิดชอบต่อประโยชน์ของสาธารณชน และผลกระทบที่อาจมีประเทศชาติ

(3) การสอบบัญชีคำนึงถึงความถูกต้องและความสุจริตใจในการปฏิบัติงานของพนักงานแต่ละด้าน ฉะนั้น ในทางปฏิบัติผู้สอบบัญชีจึงต้องตรวจสอบรายการในบัญชี ใบสำคัญ และเอกสารสัญญาต่างๆ ให้ถูกต้องครบถ้วน ทั้งนี้ เพื่อมิให้เกิดความผิดพลาด รั่วไหล เกิดความเสียหายแก่สถาบันการเงิน การปฏิบัติดังกล่าวต้องใช้เวลานาน และจำนวนพนักงานมาก ตรงกันข้ามกับพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเข้ามาตรวจสอบสถาบันการเงินด้วยความประสงค์ที่จะทราบฐานะและ

²⁰ สมใจ ประสงค์, การควบคุมและตรวจสอบสถาบันการเงิน ภายใต้ พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองริเออร์ พ.ศ. 2525 โดยธนาคารแห่งประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : พ.ศ.2526, หน้า 82

การดำเนินงานที่สำคัญอันอาจกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม และเพื่อที่จะทราบถึงการดำเนินการตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ อันมีผลเกี่ยวข้องกับประชาชน และระบบเศรษฐกิจของประเทศ และผลกระทบกระเทือนต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของวงการสถาบันการเงินเป็นสำคัญ มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความสุจริตของพนักงานโดยตรง ระยะเวลาที่ใช้รวมทั้งความละเอียดถี่ถ้วนในการตรวจสอบรายการบางอย่างที่ถือความสำคัญในผลที่จะกระทบกระเทือนต่อส่วนรวม จึงน้อยกว่าการปฏิบัติของผู้สอบบัญชีอยู่มาก²¹

สำหรับหน่วยงานที่ตรวจสอบสถาบันการเงินได้แก่ ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) และสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีความรับผิดชอบในการกำกับดูแลสถาบันการเงินโดยตรงตามพระราชบัญญัติที่ให้อำนาจไว้ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติต่างๆ จึงเป็นผู้ควบคุมสถาบันการเงินโดยมี “กองนโยบายการเงินและสถาบันการเงิน” เป็นเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ รัฐมนตรีได้มอบหมายให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทำหน้าที่ควบคุมดูแลสถาบันการเงินให้ปฏิบัติตามกฎหมาย รวมถึงการตรวจสอบสถาบันการเงินด้วย ในทางปฏิบัติธนาคารแห่งประเทศไทย โดย “ส่วนตรวจสอบและวิเคราะห์สถาบันการเงิน” ทำหน้าที่โดยตรงในการกำกับดูแล และตรวจสอบสถาบันการเงิน ด้วยการวิเคราะห์แบบรายงานต่างๆ ที่สถาบันการเงินยื่น โดยขึ้นต่อ “ฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน” และ “ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย” ตามลำดับ มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นผู้มีอำนาจพิจารณาดำเนินการขั้นสุดท้าย

“ผู้ตรวจสอบ” หรือ “ผู้ตรวจการพาณิชย์” ได้รับแต่งตั้งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายมีอำนาจสั่งให้กรรมการ พนักงานหรือลูกจ้างของสถาบันการเงิน ผู้สอบบัญชีของสถาบันการเงิน และผู้รวบรวมหรือประมวลข้อมูลของสถาบันการเงินด้วยคอมพิวเตอร์หรือด้วยเครื่องมืออื่นใด มาให้ถ้อยคำ หรือส่งสำเนา หรือแสดงสมุดบัญชี เอกสาร หรือหลักฐานอื่นอันเกี่ยวกับกิจการ สินทรัพย์ และหนี้สินของสถาบันการเงิน รวมทั้ง สามารถเข้าไปในสถานที่ประกอบธุรกิจของสถาบันการเงินเพื่อตรวจสอบกิจการ สินทรัพย์ และหนี้สินของสถาบันการเงินด้วยตนเองได้

²¹ สมใจ ประสงค์, การควบคุมและตรวจสอบสถาบันการเงิน ภายใต้พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2525 โดยธนาคารแห่งประเทศไทย, อ้างแล้ว, หน้า 79 - 81

และสั่งให้บุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ถ้อยคำหรือส่งสำเนาหลักฐานอื่นใดที่เกี่ยวข้องได้ในกรณีที่มีเหตุอันสมควรสงสัยว่าสถาบันการเงินกระทำการฝ่าฝืนกฎหมาย²²

ดังนั้น วิธีการที่ใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุม และ ตรวจสอบการดำเนินงานของสถาบันการเงินมี 2 วิธี คือ

- 1) การกำหนดให้บริษัทยื่นรายงานตามแบบที่กำหนด และ
- 2) การเข้าตรวจสอบ ณ ที่ทำการของบริษัท

ดังที่ได้กล่าวเบื้องต้นมาแล้วในบทที่ 2 หัวข้อที่ 2.4 สำหรับการตรวจสอบสถาบันการเงิน เกี่ยวกับการสำรองหนี้สงสัยจะสูญ และการจำหน่ายหนี้สูญนั้น หน่วยงานของรัฐเข้ามาตรวจสอบโดยอาศัยวิธีการทั้งสองดังกล่าวเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ หากพบว่าสถาบันการเงินไม่ถือปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดแล้ว ย่อมมีโทษตามกฎหมาย

2.5.1 การวิเคราะห์รายงาน

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดให้สถาบันการเงิน จัดทำงบการเงิน และรายงานต่างๆ ตามแบบที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ซึ่งล้วนแล้วแต่จะต้องมีการแสดงรายการ “ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ” ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ทราบข้อมูลด้วย ที่สำคัญได้แก่ “งบดุล” และ “งบกำไรขาดทุน”

ทั้งนี้ ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง แบบงบดุล และบัญชีกำไรขาดทุนของธนาคารพาณิชย์²³ และของบริษัทเงินทุน บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ บริษัทหลักทรัพย์ และ

²² มาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 , มาตรา 68 แห่งพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2522 , มาตรา 264 แห่งพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535

²³ ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง แบบงบดุล และ บัญชีกำไรขาดทุนของธนาคารพาณิชย์ ฉบับลงวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2529 อาศัยอำนาจตาม มาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 , คู่มือทนาย (ข-3) ทั่วยเล่มวิชานิติพนธ์ หน้า 253

บริษัทเครดิตฟองซิเอร์²⁴ โดยสถาบันการเงินจะต้องประกาศงบดุล และงบกำไรขาดทุนที่ได้รับอนุมัติจากที่ประชุมใหญ่แล้ว ภายใน เดือน นับแต่วันสิ้นปีธุรกิจของบริษัทเงินทุน และปิดไว้ในที่เปิดเผย ณ สำนักงานของสถาบันการเงินนั้น และในหนังสือพิมพ์รายวันอย่างน้อย 1 ฉบับภายใน 21 วันนับจากวันที่ได้รับอนุมัติจากที่ประชุมใหญ่ เว้นแต่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะได้กำหนดเป็นอย่างอื่น และให้เสนอต่อรัฐมนตรีและธนาคารแห่งประเทศไทยแห่งละ 1 ฉบับ

2.5.2 การตรวจสอบ ณ ที่ทำการ

การตรวจสอบสถาบันการเงิน ณ ที่ทำการ เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเข้ามากำกับดูแล และควบคุมสถาบันการเงิน เพื่อให้ทราบถึงสถานะ การดำเนินงานของสถาบันการเงินอย่างถี่ถ้วนและกำกับให้ถูกต้องตามกฎหมาย นอกเหนือจากแบบรายงานที่กำหนดให้สถาบันการเงินจะต้องจัดทำส่งมาให้ตามปกติ และพิจารณาสั่งการให้ปรับปรุงแก้ไข หรือวางนโยบายในการดำเนินการต่อไปได้ถูกต้องในเวลาที่เหมาะสม

ตามหลักปฏิบัติที่ธนาคารแห่งประเทศไทยปฏิบัติในการตรวจสอบกิจการและสินทรัพย์ของสถาบันการเงินจะทำการตรวจสอบปีละครั้งหรือ 2 ปีครั้ง แต่ถ้าสถาบันการเงินใดมีฐานะการเงินไม่เป็นที่น่าปลอดภัยหรือมีการปฏิบัติฝ่าฝืนกฎหมายสมควรให้มีการตรวจสอบเป็นกรณีพิเศษก็อาจทำได้ วัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ ณ ที่ทำการของสถาบันการเงินนั้น อาจแยกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ที่ต้องปฏิบัติควบคู่กันไป กล่าวคือ

1. ทำการตรวจสอบสินทรัพย์และหนี้สิน เพื่อประเมินฐานะการเงินที่แท้จริงของสถาบันการเงินว่ามีความมั่นคง และอยู่ในสภาพที่ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ฝากเงินและเจ้าหนี้ที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่ได้เพียงใด ทั้งนี้ รวมถึงการประเมินขีดความสามารถของฝ่ายจัดการอันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดด้วย

²⁴ ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง แบบงบดุล และ บัญชีกำไรขาดทุนของบริษัทเงินทุน บริษัทเงินทุน หลักทรัพย์ บริษัทหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ฉบับลงวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2530 โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 23 วรรคหนึ่ง มาตรา 49 และ มาตรา 56 แห่งพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2522 . คู่มือกฎหมาย (ข-3) ทัชเล่มวิททานิพนธ์ หน้า 253

2. ทำการตรวจสอบเพื่อติดตามคว่ำ สถาบันการเงินได้ปฏิบัติถูกต้องตามกฎหมาย รวมทั้งระเบียบ คำสั่ง และข้อแนะนำอื่นๆ เพียงไร และการรายงานต่างๆ ของสถาบันการเงินตรงตามข้อเท็จจริงหรือไม่

การเริ่มเข้าตรวจสอบสถาบันการเงิน ณ ที่ทำการถือเป็นความลับอย่างยิ่งยวดที่จะไม่แจ้งให้ทราบล่วงหน้า (Surprise Examination) ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นสภาพที่แท้จริง โดยสถาบันการเงินที่ถูกตรวจสอบมิได้มีเวลาแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือตกแต่งซ่อนเร้นได้ ปกติพนักงานเจ้าหน้าที่จะเริ่มเข้าตรวจสอบในตอนเช้าก่อนเปิดทำการของสถาบันการเงิน เมื่อเริ่มเข้าตรวจสอบประการแรกที่พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องพึงกระทำคือ ตรวจสอบเงินสดในมือ เพราะเป็นสินทรัพย์ที่สถาบันการเงินต้องใช้จ่ายในการเปิดดำเนินธุรกิจ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงจำนวนไปอย่างรวดเร็ว ลำดับในการตรวจสอบต่อไป คือ ตรวจสอบยอดเงินกู้ยืมแต่ละรายเพื่อเปรียบเทียบกับยอดรวมเงินกู้ยืมในบัญชีแยกประเภททั่วไป (General Ledger) และตรวจสอบสินทรัพย์ หนี้สิน และกิจการอย่างอื่นต่อไปตามความเหมาะสม

การตรวจสอบสถาบันการเงินโดยปกติแล้วย่อมจะไม่ทราบว่าสถาบันการเงินเหล่านี้มีข้อผิดพลาดประการใดบ้าง ดังนั้น ผู้ตรวจสอบจึงมีหน้าที่รวบรวมหลักฐานต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความถูกต้องของบัญชี และการปฏิบัติตามกฎหมาย และระเบียบคำสั่งต่างๆ ของธนาคารแห่งประเทศไทยด้วย ในการตรวจสอบสถาบันการเงินของพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อรวบรวมหลักฐานนั้น ควรพิจารณาเลือกใช้วิธีการหรือเทคนิคการสอบบัญชีในการตรวจสอบให้เหมาะสมเพื่อค้นหาข้อผิดพลาดต่างๆ ในทางบัญชี ฉะนั้น นอกจากตรวจสอบรายการต่างๆ ที่ปรากฏในงบการเงิน ซึ่งได้แก่ รายการสินทรัพย์ หนี้สิน รายได้ และรายจ่ายของสถาบันการเงินแล้ว ยังจะต้องตรวจสอบการดำเนินงานในด้านอื่นๆ ของสถาบันการเงินควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสิทธิภาพในการบริหารงาน ซึ่งพอจะสรุปการตรวจสอบออกได้เป็น 6 ประเภท²⁵ คือ

1. ตรวจสอบสินทรัพย์	2. ตรวจสอบหนี้สิน
3. ตรวจสอบทุน	4. ตรวจสอบรายได้และรายจ่าย
5. ตรวจสอบด้านอื่นๆ	6. ตรวจสอบการปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อแนะนำ

²⁵ สมใจ ประชงค์ , การควบคุมและตรวจสอบสถาบันการเงิน ภายใต้อำนาจของเจ้าพนักงานประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2525 โดยธนาคารแห่งประเทศไทย . อังแล้ว , หน้า 88 - 96

สำหรับการตรวจสอบที่เกี่ยวข้องกับการสำรองหนี้สงสัยจะสูญ (Doubtful Debt) และการจำหน่ายหนี้สูญ (Bad Debt) ของสถาบันการเงินนั้น อยู่ในขั้นตอนของการตรวจสอบสินทรัพย์ และการตรวจสอบรายได้และรายจ่าย กล่าวคือ

ในการตรวจสอบสินทรัพย์จะมีปรากฏตามแบบ บ.ง.1 , บ.ง.ล.1 , บ.ล.1 และ บ.ค.1 เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการตรวจสอบสินทรัพย์คือ

1. เพื่อพิสูจน์ว่าสินทรัพย์ต่างๆ ได้มีการบันทึกไว้ถูกต้อง และมีอยู่ครบถ้วนหรือไม่
2. เพื่อประเมินคุณภาพสินทรัพย์ ให้ทราบคุณภาพและมูลค่าที่แท้จริง เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาความสามารถชำระหนี้คืนเจ้าหนี้ และการสั่งการให้ตัดบัญชีในกรณีที่ไม่ควรถือเป็นสินทรัพย์
3. เพื่อตรวจสอบการได้มา หรือการมีไว้ซึ่งทรัพย์สินนั้นๆ ว่าเป็นไปตามกฎหมาย และเหมาะสมหรือไม่

การตรวจสอบสินทรัพย์นี้ จะแบ่งการตรวจสอบออกได้เป็น 3 ประการคือ การตรวจสอบเงินสด การตรวจสอบเงินลงทุนในหลักทรัพย์ และการตรวจสอบเงินให้กู้ยืมหรือให้เครดิต ทั้งนี้ การตรวจสอบเงินให้กู้ยืมเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสำรองหนี้สงสัยจะสูญ และการจำหน่ายหนี้สูญ โดยเป็นการตรวจสอบธุรกิจหลักของสถาบันการเงิน เพราะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดรายได้สูงสุดยิ่งกว่าการประกอบธุรกิจประเภทอื่น และในขณะเดียวกันธุรกิจประเภทนี้ก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่กิจการได้มากที่สุด อันจะส่งผลทำให้สถาบันการเงินต้องประสบปัญหาและความยุ่งยากทางการเงิน ขาดความมั่นคง จนกระทั่งไม่สามารถชำระหนี้ต่อบุคคลภายนอกได้ จนเป็นเหตุให้ต้องหยุดดำเนินกิจการได้ หากดำเนินนโยบายในการให้กู้ยืมผิดพลาด และการพิจารณาให้กู้ยืมหละหลวมขาดความรัดกุมเพียงพอ

ฉะนั้น ในการตรวจสอบการให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน จึงจำเป็นต้องกระทำโดยละเอียดรอบคอบทุกด้าน รวมตลอดถึงการพิจารณาวินิจฉัยปัญหาต่างๆ อย่างรัดกุมถี่ถ้วนทุกด้าน และคำนึงถึงความปลอดภัยของสถาบันการเงินเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้กู้ยืมแก่กรรมการและบริษัทในเครือของสถาบันการเงินนั้นๆ ซึ่งมักจะมีข้อกำหนดเป็นพิเศษผิดไปจากการให้กู้ยืมปกติ เช่น อัตราดอกเบี้ยต่ำ ไม่มีหลักประกัน หรือมีหลักประกันไม่คุ้มหนี้ ตลอดจนการ

พิจารณาให้สินเชื่อบริษัทได้คำนึงถึงฐานะและความสามารถในการชำระหนี้ของลูกหนี้เป็นหลัก ซึ่งอาจเป็นผลให้บริษัทลูกหนี้ด้อยคุณภาพในปริมาณสูง และก่อให้เกิดความเสียหายแก่บริษัทได้ในที่สุด วัตถุประสงค์โดยเฉพาะของการตรวจสอบการให้กู้ยืมสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อให้ทราบว่าสถาบันการเงินได้นำเงินที่กู้ยืมจากประชาชนส่วนใหญ่ไปหาผลประโยชน์ในการให้กู้ยืมและให้เครดิตจำนวนรวมมากน้อยเพียงใด โดยเทียบเงินให้กู้ยืมกับจำนวนเงินกู้ยืมจากประชาชนทั้งสิ้น
2. เพื่อให้ทราบนโยบายการให้กู้ยืมของสถาบันการเงินว่ามุ่งไปในธุรกิจประเภทใด มีการให้กู้ยืมแก่ธุรกิจแต่ละประเภทเพื่อกระจายความเสี่ยงหรือไม่ การพิจารณาการให้กู้ยืมเป็นไปโดยรัดกุมรอบคอบ และถูกต้องตามหลักการบริหารสินเชื่หรือไม่
3. วิเคราะห์และตีราคาเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน เพื่อทราบคุณภาพของลูกหนี้ และมูลค่าของหลักประกันที่แท้จริง แล้วนำมาพิจารณาจัดชั้นคุณภาพสินทรัพย์ (Credit Rating) เป็น 3 ประเภทใหญ่ คือ สินทรัพย์จัดชั้นสูง สินทรัพย์จัดชั้นสงสัย และสินทรัพย์จัดชั้นต่ำกว่ามาตรฐาน หรือจะแบ่งให้ละเอียดกว่านั้นก็ได้อีก ทั้งนี้ตามที่ได้อธิบายมาแล้วในหัวข้อที่ 2 ตอนต้นแห่งบทนี้ โดยใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาความเพียงพอของเงินกองทุน หรือความสามารถในการชำระหนี้สิน
4. เพื่อให้ทราบว่าสถาบันการเงินให้กู้ยืมเงินแก่ลูกหนี้โดยมีสัญญาหรือเอกสารเครดิตถูกต้องที่จะใช้เป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืม และมีผลบังคับใช้ได้สมบูรณ์ตามกฎหมายกับลูกหนี้แต่ละรายหรือไม่
5. เพื่อให้ทราบว่า การให้กู้ยืมและให้เครดิตของสถาบันการเงินปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การให้สินเชื่อ และข้อกำหนดตามกฎหมายหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้กู้ยืมแก่กรรมการ
6. เพื่อจะให้คำแนะนำแก่สถานการเงินในการให้สินเชื่อ เพื่อให้การดำเนินงานมีความมั่นคงและมีระเบียบแบบแผนที่ดี

3. หลักเกณฑ์ตามประมวลรัษฎากร

(Regulations under the Revenue Code)

3.1 หลักเกณฑ์การสำรองหนี้สงสัยจะสูญ ตามมาตรา 65 ตรี (1)

โดยปกติการกำหนดค่าสำรองหนี้สงสัยจะสูญของบริษัท หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลทั่วไป เป็นการเตรียมการทางบัญชีเพื่อบ่งบอกถึงสถานะที่อาจเกิดขึ้นของค่าใช้จ่าย เพื่อแสดงฐานะทางการเงินให้ผู้ถือหุ้น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับบริษัทได้พึงทราบข้อมูลที่แท้จริงเกี่ยวกับการเงิน และกิจการของบริษัท ซึ่งหนี้สงสัยจะสูญ (Doubtful Debt) ยังไม่เกิดค่าใช้จ่ายขึ้นมาอย่างแท้จริง ดังนั้น ตามประมวลรัษฎากรจึงไม่ให้ถือรายการสำรองดังกล่าวนี้เป็นรายจ่าย เพื่อคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากร ด้วยเหตุนี้ กิจการโดยทั่วไปการกำหนดค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญหรือหนี้สงสัยจะสูญแม้จะมีการตั้งรายการทางบัญชี แต่ไม่ได้คำนวณเป็นรายจ่ายทางภาษีอากร จึงต้องการการปรับปรุงรายการทางบัญชีก่อนแสดงรายการต่อกรมสรรพากรเพื่อชำระภาษี

อย่างไรก็ดี มีข้อยกเว้นสำหรับสถาบันการเงิน กล่าวคือ ถ้าเป็นค่าเผื่อหนี้สูญหรือหนี้สงสัยจะสูญสำหรับหนี้จากการให้สินเชื่อของธนาคาร หรือบริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ หรือบริษัทเครดิตฟองซิเอร์แล้ว ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 65 ตรี (1) (ค) ยินยอมให้หักเงินสำรองหนี้สงสัยจะสูญซึ่งถือเป็นรายจ่ายประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกับเงินสำรองจากเบี้ยประกันเพื่อสมทบทุนประกันชีวิตและเงินสำรองเบี้ยประกันภัย โดยกำหนดจำนวนสูงสุดที่สามารถถือเป็นรายจ่ายได้ไม่ให้เกินอัตราร้อยละที่กำหนดของเงินสำรองต่างๆ นั้น ทั้งนี้ เพื่อใช้ในการคำนวณกำไรสุทธิเพื่อเสียภาษีได้ข้อยกเว้นสำหรับสถาบันการเงินนี้ใช้บังคับสำหรับรอบระยะเวลาบัญชีที่สิ้นสุดใน หรือหลังวันที่ 31 ธันวาคม 2534 เป็นต้นไป ตามประมวลรัษฎากรซึ่งได้บัญญัติว่า

มาตรา 65 ตรี รายการต่อไปนี้ ไม่ให้ถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิ

(1) เงินสำรองต่างๆ นอกจาก

:

(ค) เงินสำรองที่กั้นไว้เป็นค่าเผื่อหนี้สูญหรือหนี้สงสัยจะสูญ สำหรับหนี้จากการให้สินเชื่อของธนาคาร หรือบริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์ หรือบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ เฉพาะส่วนที่ดั่งเพิ่มขึ้นจากเงินสำรองสำหรับหนี้จากการให้สินเชื่อ ที่ปรากฏในงบดุลของรอบระยะเวลาบัญชีก่อน แต่เงินสำรองดังกล่าวเมื่อรวมกันแล้วต้องไม่เกินร้อยละ 3 ของยอดหนี้จากการให้สินเชื่อ ณ วันสุดท้ายของรอบระยะเวลาบัญชี และเงินสำรองส่วนที่ดั่งเพิ่มขึ้นที่จะนำมาถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิ หรือขาดทุนสุทธิได้ ต้องไม่เกินร้อยละ 25 ของกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีนั้นหรือร้อยละ 0.25 ของยอดหนี้จากการให้สินเชื่อ ณ วันสุดท้าย ของรอบระยะเวลาบัญชีนั้นแล้วแต่จำนวนใดจะต่ำกว่า

ยอดหนี้จากการให้สินเชื่อตามวรรคหนึ่ง ไม่ให้รวมถึงหนี้จากการให้สินเชื่อที่ให้กับรัฐบาลองค์การของรัฐบาลหนี้จากการให้สินเชื่อที่รัฐบาล หรือ องค์การของรัฐบาลเป็นผู้ค้าประกัน หนี้จากการให้สินเชื่อระหว่างสำนักงานใหญ่ กับสาขาหรือระหว่างสาขาคู่ด้วยกัน หนี้จากการให้สินเชื่อระหว่างสถาบันการเงิน หรือ ระหว่างบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลในเครือเดียวกัน และหนี้จากการให้สินเชื่ออื่นที่รัฐมนตรีกำหนดและประกาศในราชกิจจานุเบกษา

เงินสำรองส่วนที่ดั่งเพิ่มขึ้นตามวรรคหนึ่งและได้นำมาถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิ หรือขาดทุนสุทธิไปแล้วในรอบระยะเวลาบัญชีใด ต่อมาหากมีการตั้งเงินสำรองดังกล่าวลดลง ให้นำเงินสำรองส่วนที่ดั่งลดลงซึ่งได้ถือเป็นรายจ่ายไปแล้วนั้น มารวมคำนวณเป็นรายได้ในรอบระยะเวลาบัญชีที่ตั้งเงินสำรองลดลงนั้น ”

กฎหมายที่กำหนดให้สถาบันการเงินต่างๆ กั้นเงินสำรองหนี้สงสัยจะสูญนี้ ได้แก่พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ.2522 รวมทั้งพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 โดยธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ออกประกาศกำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาหนี้สงสัยจะสูญเอาไว้เป็นมาตรฐาน ดังนั้น จึงก่อให้เกิดความแน่นอนในทางภาษีอากรที่จะยอมรับให้เงินที่ต้องกันเข้าสำรองนี้เป็นรายจ่ายในรอบระยะเวลาบัญชีที่เกิดสถานะการเช่นนั้นเกิดขึ้นตามหลักการที่ว่า เมื่อจำนวนเงินใดประมาณว่าไม่สามารถก่อให้เกิดรายได้ให้แก่กิจการ และคาดว่าจะไม่สามารถติดตามสินทรัพย์กลับคืนมาได้ ก็สมควรที่จะถือเป็นค่าใช้จ่ายในทันทีตามหลักการจับ

คู่ระหว่างรายได้กับค่าใช้จ่ายทางบัญชี (Matching Principle) กรมสรรพากรได้วินิจฉัยตอบ
ข้อหารือที่ กค. 0802/7262 ลงวันที่ 29 เมษายน 2536 เอาไว้ว่า

“กรณีบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ตั้งเงินสำรองค่าเผื่อนี้สูญเพิ่มเติมขึ้นจากรอบระยะเวลาบัญชีก่อนมีจำนวนเกินกว่าร้อยละ -3.0- ของยอดหนี้จากการให้สินเชื่อ บริษัทฯ มีสิทธินำเงินสำรองค่าเผื่อนี้สูญเฉพาะส่วนที่ไม่เกินร้อยละ -3.0- ของยอดหนี้ดังกล่าว มาหักเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิตามมาตรา 65 ตรี (1) (ก) ได้ แต่เงินสำรองส่วนที่ดั่งเพิ่มขึ้น จะต้องไม่เกินร้อยละ -25- ของกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น หรือร้อยละ -0.25- ของยอดหนี้จากการให้สินเชื่อ ณ วันสุดท้ายของรอบระยะเวลาบัญชีนั้นแล้วแต่จำนวนใดจะต่ำกว่า”²⁶

สำหรับหลักเกณฑ์ที่สถาบันการเงินต้องกันเงินสำรองหนี้สงสัยจะสูญเอาไว้ เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ บริษัทหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ สำรองหนี้สงสัยจะสูญทุกรอบระยะเวลาบัญชี 6 เดือน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนที่ 2 แห่งบทที่ 3 นี้ แต่ตามประมวลรัษฎากรได้มีข้อจำกัดเอาไว้เพื่อพิจารณาจำนวนหนี้สงสัยจะสูญที่จะนำมาหักออกจากรายได้เพื่อยื่นเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลไว้ ทั้งนี้ เพื่อวัตถุประสงค์ในทางจัดเก็บภาษีให้ได้อย่างเพียงพอแก่การพัฒนาประเทศ

3.1.1 ข้อจำกัดในการสำรองหนี้สงสัยจะสูญ

แม้ประมวลรัษฎากรจะยินยอมให้ “สถาบันการเงิน” สามารถนำสำรองหนี้สงสัยจะสูญตามหลักเกณฑ์ของธนาคารแห่งประเทศไทย มาถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรได้ก็ตาม แต่ได้วางข้อจำกัดเกี่ยวกับจำนวนสำรองหนี้สงสัยจะสูญเอาไว้ กล่าวคือ ค่าเผื่อนี้สูญ หรือหนี้สงสัยจะสูญที่จะถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิได้จะต้องเป็นเงินสำรองที่ตั้งจาก “ยอดหนี้จากการให้สินเชื่อ” เท่านั้น ถ้าเป็นเงินสำรองที่ตั้งจากยอดหนี้อื่นที่ไม่ใช่การให้สินเชื่อแล้ว จะนำมาถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิไม่ได้

²⁶ พิกพ วีระพงษ์ , การคำนวณกำไรสุทธิ ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 65 ทวิ , 65 ตรี , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ , พ.ศ. 2537) , หน้า 65 - 69

คำว่า “การให้สินเชื่อ” แห่งการธนาคารพาณิชย์ ตามบทนิยามในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505²⁷ ได้ให้ความหมายว่าหมายถึง “ให้กู้ยืมเงิน ชื้อ ชื้อลด รับช่วงซื้อลดตัวเงิน เป็นเจ้าหนี้เนื่องจากได้จ่ายหรือสั่งให้จ่ายเงินเพื่อประโยชน์ของผู้เค้าย่า หรือ เป็นเจ้าหนี้เนื่องจากได้จ่ายเงินตามภาระผูกพันตามเล็ดเตอร์ออฟเครดิต ”

ส่วนพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน หลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ “การให้กู้ยืมเงิน” เฉพาะที่เกี่ยวกับธุรกิจเงินทุน (Finance Business) หมายความรวมถึง “ รับซื้อ ชื้อลด หรือรับช่วงซื้อลดตัวเงิน ตราสารเปลี่ยนมืออื่น หรือตราสารการเครดิต ” ธุรกิจหลักทรัพย์ (Securities Business) ซึ่งปัจจุบันอยู่ภายใต้บังคับแห่งพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535²⁸ บริษัทหลักทรัพย์มีวงเงินทรงจ่ายเพื่อการซื้อหลักทรัพย์ (Margin Loan) ซึ่งเป็นการให้สินเชื่อประเภทหนึ่ง แก่ผู้ซื้อหุ้นเพื่อนำไปใช้จ่ายในการซื้อหลักทรัพย์ภายในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ที่จะกำหนดอัตราส่วนระหว่างวงเงินกู้ประเภทนี้ ต่อ มูลค่าของหลักทรัพย์ที่ซื้อ ปัจจุบันอยู่ในอัตราส่วนระหว่าง 40 : 60 ในส่วนของธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ (Credit foncier Business) การให้สินเชื่อ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ (1) ธุรกิจให้กู้ยืมเงินโดยมีหลักประกันเป็นการจำนองที่ดินลำดับหนึ่งเท่านั้น โดยมีข้อสัญญาให้สิทธิแก่ผู้กู้โดยสมบูรณ์ในการชำระเงินคืนทั้งสิ้นหรือแต่บางส่วนได้ก่อนเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญา และ (2) การให้เข้าซื้ออสังหาริมทรัพย์แก่ประชาชน ทั้งนี้ในข้อสัญญาจะต้องให้สิทธิแก่ผู้เข้าซื้อโดยสมบูรณ์ในการชำระราคาที่เขาซื้อทั้งสินได้ก่อนเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญา ดังนั้น ความหมายของคำว่า “การให้สินเชื่อ” ตามประมวลรัษฎากรน่าจะตีความหมายอย่างกว้าง หรือตีความหมายโดยทั่วไป กล่าวคือ เป็นการให้เงินทุนแก่หน่วยธุรกิจเพื่อนำไปใช้แก่หน่วยธุรกิจต่างๆ ตามขอบเขตแห่งอำนาจการประกอบธุรกิจการธนาคาร ธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ ที่กฎหมายให้อนุญาตเอาไว้เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ หากเป็นเงินสำรองที่ตั้งจากกิจการอื่น ที่มีได้อยู่ในความหมายของคำว่า การให้สินเชื่อ เช่น เงินสำรองที่ตั้งจากยอดหนี้จากกิจการที่ปรึกษาการลงทุน กิจการจัดจำหน่ายหลักทรัพย์ การซื้อหรือการขายเงินตราต่างประเทศ การโอนเงินระหว่างประเทศ การเรียกเก็บเงิน

²⁷ แก้ไขเพิ่มเติมโดย มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535

²⁸ พิเศษ เสตเสติยร , กฎหมายหลักทรัพย์ และตลาดหลักทรัพย์ , คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , สำนักพิมพ์ นิธิธรรม , พ.ศ. 2537. หน้า 37

จากธนาคารในต่างประเทศ หรือการรับฝากของมีค่า จะนำมาถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรไม่ได้

นอกจากนี้ ประมวลรัษฎากรยังจำกัดเพดานแห่งจำนวนเงินสำรองหนี้สงสัยจะสูญไม่ให้เกินไปกว่าอัตราที่กำหนดด้วย เนื่องจากวัตถุประสงค์ในทางภาษีอากรในการจัดเก็บรายได้ให้แก่รัฐ (Tax Purpose) มีสำคัญมากกว่า การแสดงรายการที่ถูกต้องตามมาตรฐานการบัญชี (Accounting Standard) ดังนั้น ประมวลรัษฎากรจึงห้ามมิให้สถาบันการเงินตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญไว้เกินกว่าที่กำหนด ข้อจำกัดดังกล่าวนี้แบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ

1) ปริมาณสำรองหนี้สงสัยจะสูญทั้งหมด

เงินสำรองเฉพาะส่วนที่ตั้ง “เพิ่มขึ้น” จากเงินสำรองสำหรับหนี้จากการให้สินเชื่อที่ปรากฏในงบดุลของรอบระยะเวลาบัญชีก่อนเท่านั้น ที่นำมาถือเป็นรายจ่ายในทางภาษีอากรได้ แต่เงินสำรองดังกล่าว เมื่อรวมกันแล้วต้องไม่เกินร้อยละ 3 ของยอดหนี้จากการให้สินเชื่อ ณ วันสุดท้ายของรอบระยะเวลาบัญชี เพดานแห่งการถือเป็นรายจ่ายทางภาษีอากรกรณีนี้ ประมวลรัษฎากรกำหนดให้พิจารณาถึงผลรวมทั้งหมดที่สถาบันการเงินมีหนี้สงสัยจะสูญอยู่ทั้งหมดว่ามีอยู่เป็นจำนวนเท่าใด ซึ่งถ้ารวมหนี้สงสัยจะสูญทั้งหมดที่มีทั้งที่เกิดขึ้นในรอบระยะเวลาบัญชีปัจจุบันหรือยอดหนี้สงสัยจะสูญยกมาจากรอบระยะเวลาบัญชีก่อน หากรวมกันทั้งหมดแล้วเกินกว่าอัตรา ร้อยละ 3 ของลูกหนี้จากการให้สินเชื่อที่มีอยู่ทั้งหมดแล้ว หนี้สงสัยจะสูญที่มากกว่า ร้อยละ 3 ย่อมต้องห้ามมิให้นำมารวมถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณภาษีอากรในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น อย่างไรก็ตาม หากหนี้สงสัยจะสูญทั้งหมดไม่เกินร้อยละ 3 ของยอดลูกหนี้ของสถาบันการเงิน ก็มีได้หมายความว่า หนี้สงสัยจะสูญที่เกิดขึ้นในรอบระยะเวลาบัญชีดังกล่าวจะสามารถนำมาเป็นรายจ่ายทางภาษีอากรได้ทั้งหมด เนื่องจากตามประมวลรัษฎากรได้กำหนดเพดานไว้สำหรับพิจารณาในแต่ละรอบระยะเวลาบัญชีด้วยเช่นเดียวกัน

2) ปริมาณสำรองหนี้สงสัยจะสูญส่วนที่ถือเป็นรายจ่ายในรอบปี

เงินสำรองหนี้สงสัยจะสูญที่สถาบันการเงินได้กันเอาไว้ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งประมวลรัษฎากรยินยอมให้สามารถถือเป็นรายจ่ายในทางภาษีอากรได้นั้น มีเพดานในการพิจารณาถือเป็นรายจ่ายได้ กล่าวคือ เงินสำรองส่วนที่ตั้ง “เพิ่มขึ้น” ในแต่ละรอบระยะเวลา

บัญชีนั้น จะต้องไม่เกินร้อยละ 25 ของกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น หรือร้อยละ 0.25 ของยอดหนี้จากการให้สินเชื่อ ณ วันสุดท้ายของรอบระยะเวลานั้น แล้วแต่จำนวนใดจะต่ำกว่า ยกตัวอย่างเช่น สถาบันการเงินมีกำไร ณ รอบระยะเวลาบัญชีอยู่ 100,000,000 บาท และมียอดลูกหนี้จากการให้สินเชื่ออยู่ 2,000,000,000 บาท กรณีเช่นนี้ หนี้สงสัยจะสูญที่เพิ่มขึ้นจากการพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของธนาคารแห่งประเทศไทยในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น สามารถนำมาถือเป็นรายจ่ายทางภาษีอากรได้ เมื่อเทียบกับกำไรสุทธิจะต้องไม่เกินกว่า 25,000,000 บาท และเมื่อเทียบกับยอดลูกหนี้การให้สินเชื่อจะต้องไม่เกิน 5,000,000 บาท ด้วยเหตุนี้ เมื่อหนี้สงสัยจะสูญตามเกณฑ์ลูกหนี้การให้สินเชื่อมีจำนวนน้อยกว่า สถาบันการเงินจึงสามารถนำหนี้สงสัยจะสูญมาถือเป็นรายจ่ายในทางภาษีอากรได้ เพียงจำนวนไม่เกิน 5,000,000 บาท เท่านั้น

3.1.2 ข้อยกเว้นในการพิจารณาตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญ

ยอดหนี้จากการให้สินเชื่อที่จะนำมาตั้งสำรองนั้น ต้องเป็นหนี้ที่คาดหมายได้ว่าลูกหนี้ อยู่ในสถานะการล้มละลายซึ่งอาจจะไม่สามารถเรียกร้องชำระหนี้ได้ แต่ถ้าหากเป็นลูกหนี้ที่มีศักยภาพที่มั่นคง และโอกาสไม่ชำระหนี้เป็นไปได้ยากแล้ว ย่อมไม่มีความจำเป็นที่จะต้องตั้งสำรองสำหรับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการไม่ได้รับชำระหนี้แต่อย่างใด ลูกหนี้ต่างๆ เหล่านี้ประมวลรัษฎากรได้กำหนดเอาไว้ ดังประเภทต่างๆ ต่อไปนี้

1. หนี้จากการให้สินเชื่อที่ให้กับรัฐบาล องค์กรของรัฐบาล
2. หนี้จากการให้สินเชื่อที่รัฐบาลหรือองค์กรของรัฐบาลเป็นผู้ค้ำประกัน
3. หนี้จากการให้สินเชื่อระหว่าง สำนักงานใหญ่กับสาขา หรือระหว่างสาขาคู่ด้วยกัน
4. หนี้จากการให้สินเชื่อระหว่างสถาบันการเงิน หรือนิติบุคคลในเครือเดียวกัน
5. หนี้จากการให้สินเชื่ออื่น ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังกำหนด และประกาศในราชกิจจานุเบกษา

หนี้ที่เกิดขึ้นเหล่านี้เห็นได้ชัดว่ามีรัฐบาลเป็นลูกหนี้โดยตรง หรือให้การสนับสนุนและค้ำจุนอยู่เบื้องหลัง เช่น สถาบันการเงินต่างๆ รัฐย่อมไม่ยอมปล่อยให้ล้มละลายเนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อประชาชนส่วนรวม และเศรษฐกิจของประเทศชาติ ดังจะเห็นได้จากการจัดให้มีหน่วยงานของรัฐที่เรียกว่า “กองทุนฟื้นฟู” เข้ามาให้การช่วยเหลือสำหรับสถาบันการเงินที่ประสบปัญหาทางการเงิน ฉะนั้น โอกาสหรือความเสี่ยง (Risk) จากการที่รัฐบาล องค์กรของรัฐ หรือสถาบันกร

เงินที่รัฐกำกับดูแลอยู่จะไม่ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้อย่อมเป็นเรื่องยากที่จะเกิดขึ้น เว้นเสียแต่รัฐบาลของประเทศจะอยู่ในภาวะล้มละลาย (Country Risk) ซึ่งต้องรอการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนจากนานาชาติต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้ ประมวลรัษฎากรจึงบัญญัติยกเว้นเอาไว้ไม่จำเป็นที่จะต้องชำระหนี้สงสัยจะสูญสำหรับหนี้ประเภทเหล่านี้

สำหรับ หนี้การให้สินเชื่อระหว่างนิติบุคคลเดียวกันแต่คนละสาขา หรือนิติบุคคลในเครือเดียวกัน การให้การช่วยเหลือสนับสนุนทางการเงินเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบกิจการ เพราะหากนิติบุคคลใดนิติบุคคลหนึ่งล้มละลายย่อมส่งผลถึงนิติบุคคลหนึ่งด้วย นอกจากนี้ การให้สินเชื่อระหว่างหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์กันยังอาจก่อให้เกิดการผ่อนผัน ผ่อนปรนให้แก่กัน ซึ่งอาจนำไปสู่การไม่เรียกร้องหรือบังคับให้ชำระหนี้สินที่มีอยู่ ด้วยเหตุนี้ เพื่อป้องกันการฉ้อโกงระหว่างนิติบุคคลในเครือ หรือกิจการสาขา และป้องกันการหลีกเลี่ยงภาษีประมวลรัษฎากรจึงได้ยกเว้นไม่ให้หนี้ต่างๆ เหล่านี้สามารถจำหน่ายเป็นหนี้สูญได้

3.1.3 การชำระหนี้สงสัยจะสูญลดลง

ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 65 ตรี (1) (ค) วรรคท้าย บัญญัติว่า

“ เงินสำรองส่วนที่ดั่งเพิ่มขึ้นตามวรรคหนึ่ง และได้นำมาถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิ หรือขาดทุนสุทธิไปแล้วในรอบระยะเวลาบัญชีใด ต่อมาหากมีการตั้งเงินสำรองดังกล่าวลดลงให้นำเงินสำรองส่วนที่ดั่งลดลงซึ่งได้ถือเป็นรายจ่ายไปแล้วนั้น มารวมคำนวณเป็นรายได้ในรอบระยะเวลาบัญชีที่ตั้งเงินสำรองลดลงนั้น ”

เมื่อจำนวนหนี้ที่เดิมคาดว่าจะเรียกเก็บเงินไม่ได้ซึ่งได้มีการตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญหรือตั้งค่าเพื่อเพิ่มขึ้น ซึ่งประมวลรัษฎากรยินยอมให้สถาบันการเงินสามารถถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรได้แล้ว หากต่อมาจำนวนหนี้ดังกล่าวถูกหนี้ได้นำเงินมาชำระหรือมีสถานะการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันไม่สมควรที่จะถือเป็นหนี้สงสัยจะสูญอีกต่อไป ในทางบัญชีก็จะดำเนินการปรับลดจำนวนที่ตั้งสำรองหนี้สงสัยจะสูญให้ลดลง ด้วยเหตุนี้ จำนวนที่ลดลงดังกล่าวจึงต้องนำกลับมาคำนวณเป็นรายได้ของกิจการ เพื่อให้สถานะทางการเงินกลับคืนสู่ฐานะเดิม และในทางภาษีอากรก็จำเป็นต้องนำรายได้ดังกล่าวมาคำนวณกำไรสุทธิเพื่อเสียภาษีอากรเช่นกัน

3.2 หลักเกณฑ์การจำหน่ายหนี้สูญ ตามมาตรา 65 ทวิ (9)

“หนี้สูญ” (Bad Debt)²⁹ หมายถึง หนี้ที่ไม่สามารถเรียกกลับคืนมาได้ (A debt which is uncollectible) ซึ่งตามกฎหมายภาษีอากรของสหรัฐ ยินยอมให้ถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิได้ ตาม The Internal Revenue Code มาตรา 166 โดยแยกความแตกต่างทางภาษีระหว่างหนี้จากการประกอบการค้าหรือธุรกิจ (Trade or Business) กับหนี้ที่มีใช้การประกอบธุรกิจ (Non-business)

“An uncollectible debt. A bad debt may be classified either as a business bad debt or a nonbusiness bad debt. A business bad debt is one which arose in the course of the taxpayer’s business (with a business purpose). Nonbusiness bad debt are treated as short-term capital losses rather than as ordinary losses”³⁰

ทั้งนี้ หนี้จากการประกอบการค้าหรือธุรกิจเท่านั้น ที่ได้รับการยอมรับตามประมวลรัษฎากรของสหรัฐให้ถือเป็นรายจ่ายทางภาษีอากร สำหรับหนี้เงินกู้ (Loan) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญาเป็นสมาชิกครอบครัว (Family Member) ถูกจัดให้ถือว่าเป็นหนี้ที่มีใช้การประกอบธุรกิจ (Non Business Debt)³¹ ทั้งนี้ ภาวะหนี้สูญ (Worthlessness) เกิดขึ้นเมื่อใดถือเป็นรายจ่ายในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น

นอกจากนี้ หนี้สูญในทางภาษีอากรของประเทศสิงคโปร์ มาตรา 14 (1)(d) แห่ง Income Tax Act ได้ยอมรับให้ถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรเช่นเดียวกัน³²

²⁹ Black , Henry Campbell. , *Black’s Law Dictionary (Sixth Edition)* , St. Paul Minn. West Publishing Co. : (1990)

³⁰ Glossary of Tax , *Corporate , Partnership , Estate And Gift 1988 Editor* , page G - 5

³¹ “ Non-business bad debt. A bad debt loss not incurred in connection with a taxpayer’s trade or business. Such loss is deductible as a short-term capital loss and will only be allowed in the year the debt becomes entirely worthless. In addition to family loans, many investor losses fall into the classification of nonbusiness bad debt” *Internal Revenue Code section 166.*

³² *Section 14 (1) (d) Singapore Income Tax* “ For the purpose of ascertaining the income of any person for any period from any source chargeable with tax under this Act (in this Part referred to as “ the income ”) , there shall be deducted all outgoings and expenses wholly and exclusively incurred during that period by that person in the production of the income , including

สำหรับการจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ (Written off from the Debtor's account) ตามประมวลรัษฎากรของไทยนั้น จะกระทำได้อีกเมื่อเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่ถ้าได้รับชำระหนี้ในรอบระยะเวลาบัญชีใดให้นำมาคำนวณเป็นรายได้ในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น ตามมาตรา 65 ทวิ (9) ทั้งนี้ กรมสรรพากรได้วางหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการจำหน่ายหนี้สูญไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ 186 พ.ศ.2534 แบ่งพิจารณาได้ดังนี้ คือ

3.2.1 ลักษณะหนี้สูญของสถาบันการเงิน

หนี้สูญที่จะจำหน่ายจากบัญชีลูกหนี้อันถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิเพื่อเสียภาษีได้ จะต้องเป็นหนี้จากการประกอบกิจการ หนี้เนื่องจากการประกอบกิจการ หรือ หนี้ที่ได้รวมเป็นเงินได้ในการคำนวณกำไรสุทธิเท่านั้น หลักเกณฑ์นี้เป็นหลักเกณฑ์ที่มีเหตุผล เพราะเหตุว่าถ้ามิใช่หนี้จากกิจการ หรือเนื่องจากการแล้ว ก็ไม่น่าที่จะนำมาบันทึกเป็นรายการลูกหนี้ของบริษัทได้³³

หากเป็นหนี้ประเภทอื่นนอกเหนือจากทั้งสามประเภทที่ระบุเอาไว้ ย่อมไม่สามารถนำมาจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ได้ เช่น พนักงานของสถาบันการเงินได้รับชำระเงินตามสัญญา

(d) bad debts incurred in any trade , business , profession or vocation , which have become bad during the period for which the income is being ascertained , and doubtful debts to the extent that they are respectively estimated , to the satisfaction of the Comptroller , to have become bad during that period , notwithstanding that those bad or doubtful debts were due and payable before the commencement of that period :

Provided that -

(i) all sums recovered during that period on account of amounts previously written off or allowed in respect of bad or doubtful debts , other than debts in cured before the commencement of the basis period for the first year of assessment under this Act , shall for the purposes of this Act be treated as receipts of the trade , business , profession or vocation for that period;

(ii) the debts in respect of which a deduction is claimed were included as a trading receipt in the income of the year within which they were incurred ;

(iii) no deduction shall be allowed in respect of any debt incurred before the commencement of the basis period for the first year of assessment under this Act ;”

³³ มานะ พิทยาภรณ์ , คำอธิบายประมวลรัษฎากร : ภาษีเงินได้นิติบุคคล , กรุงเทพมหานคร : พ.ศ.2531 .

กู้เงิน และไถ่ถอนจำนวนที่ดินให้กับลูกหนี้ไปแล้ว แต่เบียดบังเอาเงินจำนวนดังกล่าวไปเสีย มูลหนี้จากการยักยอกเงินประเภทนี้มีใช้เป็นหนี้จากการประกอบกิจการเนื่องจากสถาบันการเงินได้รับชำระเงินมาเรียบร้อยแล้ว โดยลูกจ้างซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของสถาบันการเงิน แต่เกิดมูลหนี้ขึ้นจากการกระทำละเมิดของพนักงานโดยตรงเอง จึงถือว่ามูลหนี้ที่สถาบันการเงินสามารถเรียกร้องจากพนักงานที่ยักยอกเงินไปนั้นเป็น “ผลเสียหาย” (Loss) อันเนื่องมาจากการดำเนินกิจการไม่ใช่เป็นเรื่องของลูกหนี้ทางการค้า (Business Debt) แต่อย่างใด ความเสียหายที่เกิดขึ้นประเภทนี้สถาบันการเงินสามารถหักเป็นรายจ่ายได้โดยมีหลักฐานประกอบ เช่น หลักฐานการดำเนินคดี และคำพิพากษาของศาลที่มีต่อพนักงานผู้ยักยอกเงินดังกล่าว³⁴

หนี้ที่เกิดจากการที่กรรมการน้อยโง่ง หรือพนักงานทุจริตยักยอกดังกล่าวนี้ ซึ่งถือได้ว่าเป็น “ผลเสียหาย” (Loss) เนื่องจากการประกอบกิจการที่ไม่มีประกัน มิใช่ “หนี้สูญ” (Bad Debt) จากการประกอบกิจการ ย่อมนำผลเสียหายจำนวนดังกล่าวมาหักเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิได้ ไม่ต้องห้ามตามมาตรา 65 ตรี (12) แห่งประมวลรัษฎากร กรมสรรพากรได้มีหนังสือตอบข้อหารือในแนวทางเดียวกันนี้มาโดยตลอดว่า บริษัทสามารถตัดเป็นรายจ่ายได้ทันทีโดยไม่ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของกฎกระทรวง หนังสือตอบข้อหารือ ที่ ก.ค. 0802/9221 วันที่ 31 พฤษภาคม 2536

หนังสือตอบข้อหารือ ที่ ก.ค. 0802/12100 วันที่ 11 สิงหาคม 2532 ผู้จัดการฝ่ายขายยักยอกเงินมัดจำทำเครื่องบรรจุที่ลูกค้าหลายนำมาชำระแก่บริษัทฯ และบริษัทได้ทวงถามหลายครั้ง แต่พนักงานดังกล่าวมิได้นำเงินมาส่งมอบให้แก่บริษัทฯ บริษัทจึงแจ้งความต่อเจ้าพนักงานตำรวจและยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาลขณะนั้นผลการดำเนินคดีอยู่ระหว่างพิจารณา กรณีตามข้อเท็จจริงเป็นผลเสียหายเนื่องจากการประกอบกิจการที่ไม่มีประกัน และมิใช่เป็นกรณีหนี้สูญจากการประกอบกิจการ ดังนั้น บริษัทย่อมหักเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิเพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลได้ไม่ต้องห้ามตามมาตรา 65 ตรี (12) แห่งประมวลรัษฎากร และต้องลงเป็นรายจ่ายในรอบระยะเวลาบัญชีที่ผลเสียหายดังกล่าวเกิดขึ้น แต่โดยเหตุที่ยังมิได้ลงเป็นรายจ่ายในรอบระยะเวลาบัญชีที่ผลเสียหายเกิดขึ้น เพราะอยู่ระหว่างฟ้องคดีต่อศาลและเลอรอบระยะเวลาบัญชีแล้ว จึงให้ลงรายจ่ายในรอบระยะเวลาบัญชีที่ได้รับหนังสือตอบจากกรมสรรพากรเป็นกรณีเฉพาะได้ แต่หากภายหลัง

³⁴ พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา , “การจำหน่ายหนี้สูญของลูกหนี้รายย่อย” , สรรพากรพัฒนาศาสตร์ ปีที่ 40 ฉบับที่ 12 , โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ : ธันวาคม 2536 , หน้า 59

บริษัทฯ ได้รับชำระหนี้ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนในรอบระยะเวลาบัญชีใดให้นำจำนวนหนี้ที่ได้รับชำระแล้วนั้นมาลงเป็นรายได้ในรอบระยะเวลาบัญชีนั้นด้วย

หนังสือตอบข้อหารือ ที่ ก.ค 0802/14315 วันที่ 27 ตุลาคม 2530 การที่พนักงานรับเงินค่าขายรถจากลูกหนี้ แต่ได้นำเงินไปใช้ส่วนตัว บริษัทฯ ได้แจ้งความฟ้องร้องจนกระทั่งขอออกหมายบังคับคดีเพื่อยึดทรัพย์สินของพนักงาน แต่ไม่มีทรัพย์สินใดๆ เลย นั้น ถือเป็นผลเสียหายเนื่องจากการประกอบกิจการที่ไม่มีประกัน มิใช่หนี้สูญจากการประกอบกิจการ บริษัทฯ ย่อมนำผลเสียหายจำนวนดังกล่าวมาตัดเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิของบริษัทฯ ได้ ไม่ต้องห้ามตามมาตรา 65 ตรี (12) แห่งประมวลรัษฎากร และหากมีการชำระหนี้ในรอบระยะเวลาบัญชีใดให้นำมารวมเป็นรายได้ เพื่อคำนวณเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลในรอบระยะเวลาบัญชีนั้นด้วย

อย่างไรก็ดี ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาที่ 4570/2536 ระหว่าง บริษัท ฟิลไทย จำกัด โจทก์ กรมสรรพากร กับพวก จำเลย วินิจฉัยว่าความเสียหายที่เกิดจากการที่กรรมการยักยอกเงินเอาไปใช้ในกิจการส่วนตัวนั้น แม้ว่าจะไม่ใช่หนี้ทางการค้า (Business Debt) บริษัทก็สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้หากได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของมาตรา 65 ทวิ (9) แห่งประมวลรัษฎากร³⁵ จะเห็นได้ว่าคำพิพากษาคดีนี้ แม้จะตัดสินตามบทบัญญัติแห่งประมวลรัษฎากรเดิม ซึ่งมีได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะว่าการจำหน่ายหนี้สูญจะต้องจำหน่ายจากหนี้จากการประกอบกิจการ ดังนั้น โจทก์จึงจำหน่ายหนี้สูญได้โดยปฏิบัติตามหลักเกณฑ์แห่งมาตรา 65 ทวิ (9) แต่ถ้าพิจารณาหลักเกณฑ์ในปัจจุบันแล้ว การจำหน่ายหนี้สูญจะต้องเป็นหนี้จากการประกอบกิจการ เมื่อศาลถือว่าหนี้จากมูลละเมิดยักยอกเงินของบริษัทไม่ใช่หนี้จากการประกอบกิจการ ฉะนั้น หนี้จากการยักยอกย่อมไม่เข้าเงื่อนไขแห่งการจำหน่ายหนี้สูญ จึงไม่สมควรที่จะต้องนำเอาหลักเกณฑ์ต่างๆ มาใช้บังคับกับการหักผลเสียหายจากการยักยอกนี้เป็นค่าใช้จ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิ

สำหรับสถาบันการเงินนั้น คำว่า “หนี้” ที่จะนำมาพิจารณาจำหน่ายหนี้สูญตามกฎหมายกระทรวงได้ แบ่งพิจารณาได้เป็น 3 ประเภท คือ ต้องเป็นหนี้ที่เกิดจากการประกอบกิจการ หนี้ที่เกิดเนื่องจากการประกอบกิจการ และหนี้ที่เข้าร่วมในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากร ดังพิจารณาแยกในรายละเอียดได้ต่อไปนี้ คือ.-

³⁵ พิกพ วีระพงษ์ , การคำนวณกำไรสุทธิ ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 65 ทวิ 65 ตรี , อ้างแล้ว , หน้า 9-10

1) หนี้จากการประกอบกิจการ³⁶ (Business Debt)

เนื่องจากสถาบันการเงินสามารถประกอบกิจการได้ ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย ทั้งนี้ ตามขอบเขตซึ่งกำหนดโดย พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ พ.ศ.2522 และพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 ดังนั้น หนี้จากการประกอบกิจการของสถาบันการเงิน จึงต้องเป็นไปตามกฎหมายดังกล่าว เช่น ธุรกิจเงินทุนสามารถประกอบกิจการให้กู้ยืมเงิน ตามสัญญากู้เงิน (Loan Agreement) สัญญาร่วมกันให้กู้เงิน (Syndicate Loan Agreement) สัญญาซื้อขายตั๋วเงิน (Bill Discount) สัญญาเลตเตอร์ออฟเครดิต ธุรกิจแฟคเตอร์ริง (Factoring) ธุรกิจการให้เช่าซื้อ (Leasing) ธุรกิจการให้บริการค้ำประกัน ออวัล และรับรองตราสารทางการค้าประเภทต่างๆ ส่วนธุรกิจหลักทรัพย์สามารถประกอบกิจการ ตามสัญญาตัวแทนนายหน้าในการซื้อขายหลักทรัพย์ และสัญญาวางเงินทรองจ่ายเพื่อซื้อหลักทรัพย์ (Margin Trading) ในระบบ (Maintenance Margin) ซึ่งเป็นการให้สินเชื่อประเภทหนึ่ง จะต้องดำเนินการตามกฎหมายระเบียบของตลาดหลักทรัพย์ เป็นต้น มูลหนี้ที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจการต่างๆ ดังกล่าวนี้นี้ ไม่ว่าจะเป็นเงินต้น หรือเงินทรองจ่าย ย่อมถือว่าเป็นหนี้จากการประกอบกิจการทั้งสิ้น

2) หนี้เนื่องจากการประกอบกิจการ

หนี้อื่นๆ ที่เกิดขึ้น และเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการของสถาบันการเงิน ย่อมถือเป็นบัญชีลูกหนี้ประเภทหนึ่ง แม้จะไม่ได้เป็นหนี้จากการประกอบกิจการโดยตรง แต่ถือได้ว่าเป็นหนี้ที่เกี่ยวข้องกับกิจการย่อมสามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ ตัวอย่างเช่น บริษัทเงินทุนมีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการให้กู้ยืมเงิน ได้รับโอนทรัพย์สินจากลูกหนี้อันมีลักษณะเป็นการตีใช้หนี้ ทรัพย์สินดังกล่าวย่อมกลายมาเป็นสินทรัพย์รอการขายของกิจการ ต่อมาเมื่อบริษัทเงินทุนได้มีการจำหน่ายที่ดินนั้นออกไป โดยตกลงให้ผู้ซื้อผ่อนชำระเงินเป็นงวดๆ แต่ปรากฏว่าผู้ซื้อชำระเงินเพียงบางส่วนแล้วก็ผิดนัดไม่ชำระหนี้ ดังนี้ หนี้ค่าทรัพย์สินที่ผิดนัดไม่ชำระย่อมถือเป็นหนี้เนื่องจากการประกอบกิจการ เข้าข่ายที่จะนำมาพิจารณาจำหน่ายเป็นหนี้สูญ³⁷ แต่สำหรับ

³⁶ Income Tax Act ของสิงคโปร์ได้กำหนดให้หนี้สูญจำกัดเฉพาะ trade , business , profession or vocation , which have become bad during the period for which the income is being ascertained

³⁷ ชัยสิทธิ์ ตราวุฒิชัย , “เจาะลึกวิธีการจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้เพื่อประโยชน์ในการเสียภาษี” , นิตยสารกระทรวงยุติธรรม คุณภาพ เล่มที่ 3 ปีที่ 40 : พ.ศ.2536 , หน้า 39 - 42

การลงทุนโดยการซื้อหุ้นของบริษัทอื่นเพื่อหารายได้เป็นเงินปันผล (Dividend) ซึ่งเป็นรายได้เนื่องจากการประกอบกิจการอย่างหนึ่งนั้น หากตราสารแสดงสิทธิในการเป็นผู้ถือหุ้นสูญหายไปเท่านั้น มิได้ทำให้สิทธิการเป็นผู้ถือหุ้นระงับหรือหมดไป จึงจำหน่ายหนี้สูญหาได้ไม่ ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 4127/2530 คดีระหว่าง บริษัทหลักทรัพย์ ไทยคำ จำกัด โจทก์ กรมสรรพากร จำเลย

“...การที่ใบหุ้นสูญหายทำให้สิทธิในการเป็นผู้ถือหุ้นระงับหรือหมดไปไม่ สิทธิในหุ้นของโจทก์มีอย่างใดก็คงมีอยู่อย่างนั้น ดังนี้ โจทก์จะตีราคาหุ้นสำหรับใบหุ้นที่หายแล้วลงจำหน่ายเป็นหนี้สูญเพื่อคำนวณกำไรสุทธิตามประมวลรัษฎากรมาตรา 65 ทวิ (9) หาได้ไม่ ...”

3) หนี้ที่ได้รวมเป็นเงินได้ในกำรคำนวณกำไรสุทธิ

(Debts taken into account in computing income)

ธุรกิจการให้สินเชื่อของสถาบันการเงินเป็นการก่อหนี้ต่างๆ เพื่อวัตถุประสงค์ในการหารายได้ให้กิจการ มูลหนี้เงินให้กู้ยืมที่สถาบันการเงินมีนั้นถือเป็นสินทรัพย์ (Asset) ประเภทลูกหนี้ของกิจการ มิได้ถือเป็นรายได้ (Revenue) ในการคำนวณกำไรสุทธิแต่อย่างใด ส่วนที่ถือเป็นรายได้ของสถาบันการเงินซึ่งได้นำมารวมเป็นเงินได้ในกำรคำนวณกำไรสุทธิ ก็คือ ดอกเบี้ย ค่าธรรมเนียม และค่าบริการต่างๆ ซึ่งรายได้ส่วนนี้เมื่อได้นำมารวมเป็นเงินได้ในกำรคำนวณกำไรสุทธิของกิจการตามเกณฑ์สิทธิ (Accrual Basis) ประกอบกับหลักเกณฑ์ตามประกาศกรมสรรพากรที่ ท.ป 1/2528 แล้ว หากต่อมาไม่สามารถบังคับชำระเงินได้จริงตามสิทธิที่จะได้รับรู้เป็นรายได้ไปแล้วนั้น กิจการย่อมสามารถถือเงินได้ดังกล่าวเป็นค่าใช้จ่ายของกิจการโดยการจำหน่ายหนี้สูญออกไปได้ ดังหนังสือตอบข้อหารือของกรมสรรพากรที่ กค.0802/9238

4) ข้อยกเว้นเรื่องหนี้ของผู้แทนนิติบุคคล

ลักษณะหนี้ที่สถาบันการเงินมีสิทธิเรียกร้องจากลูกหนี้ได้นั้น แม้จะเข้าลักษณะเป็นหนี้จากการประกอบกิจการหรือเนื่องจากกิจการหรือหนี้ซึ่งคำนวณเป็นกำไรสุทธิแล้วก็ตาม แต่ถ้าหากเป็นหนี้ที่เกิดขึ้นระหว่างนิติบุคคลกับผู้แทนของนิติบุคคลก็ไม่สามารถจำหน่ายเป็นหนี้สูญได้ ทั้งนี้ตามข้อ 3 (1) ตอนท้ายแห่งกฎกระทรวงฉบับที่ 186 พ.ศ.2534 ซึ่งบัญญัติว่า

“ ทั้งนี้ ไม่รวมถึงหนี้ที่ผู้เป็น หรือเคยเป็นกรรมการหรือหุ้นส่วนผู้จัดการเป็นลูกหนี้ ไม่ว่าหนี้นั้นจะเกิดขึ้นก่อนหรือในขณะที่ผู้เป็นเป็นกรรมการหรือหุ้นส่วนผู้จัดการ ”

หนี้ของกรรมการหรือหุ้นส่วนผู้จัดการซึ่งเป็นผู้แทนนิติบุคคลนั้น ถือเป็นหนี้ที่เกิดขึ้นด้วยผลประโยชน์ที่ขัดกัน (Conflict of Interest) ระหว่างผลประโยชน์ของนิติบุคคล กับ ผลประโยชน์ของตัวผู้แทน การยินยอมให้กู้ยืมเงินแก่กรรมการ ย่อมจะเป็นข้อบกพร่องแห่งการให้กู้ยืมซึ่งไม่ได้เป็นไปอย่างเหมาะสมรัดกุมตามหลักเกณฑ์แห่งการปล่อยสินเชื่อที่ดี ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าอัตราทั่วไปในท้องตลาด นอกจากนี้ยังมักจะให้วงเงินสินเชื่อในจำนวนสูงเกินกว่าฐานะและความสามารถในการชำระหนี้ของธุรกิจที่กรรมการเกี่ยวข้องนั้น โดยไม่ได้มีการพิจารณาหลักเกณฑ์หรือระเบียบปฏิบัติที่ดีก่อนให้สินเชื่อ และไม่ได้มีการเรียกหลักทรัพย์วางประกันตามควร ธุรกิจหลายอย่างของกรรมการมีฐานะทางการเงินไม่มั่นคงและไม่สามารถชำระหนี้คืนแก่สถาบันการเงินได้ ทำให้ฐานะของสถาบันการเงินอ่อนลง พิจารณาได้ว่าเป็นการอำนวยความสะดวกแก่กรรมการของสถาบันการเงินในทางที่ไม่ชอบไม่ควร ทำให้รายได้ของสถาบันการเงินต่ำกว่าที่จะถึงมี และยอมก่อให้เกิดภาระหนี้สูญเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อฐานะและการดำเนินงานของสถาบันการเงินอย่างมาก

ดังนั้น เมื่อหนี้เหล่านี้ผู้แทนนิติบุคคลอาจใช้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งโดยมิชอบ เป็นเหตุให้เกิดภาวะหนี้สูญได้โดยง่าย ฉะนั้น เพื่อป้องกันการที่จะมีการหลีกเลี่ยงภาษีโดยการถือให้หนี้ของผู้แทนนิติบุคคลกลายเป็นหนี้สูญ และตัดเป็นรายจ่ายทางภาษีอากรจึงเป็นไปได้สูง จึงไม่ยินยอมให้ถือให้หนี้เหล่านี้สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้³⁸ โดยจำกัดไว้เฉพาะหนี้ของผู้แทนนิติบุคคล 2 ประเภท คือ กรรมการ และ หุ้นส่วนผู้จัดการเท่านั้น หากเป็นผู้ถือหุ้น หรือ หุ้นส่วนอื่นๆ ย่อมสามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ตามหลักเกณฑ์ทั่วไป

3.2.2 ผลบังคับตามกฎหมายแห่งหนี้ (Legally Enforceable Obligation)

เมื่อมูลหนี้ของสถาบันการเงินไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายแล้ว ย่อมทำให้ขาดความเชื่อถือในการจัดเก็บภาษีอากร เนื่องจาก วัตถุประสงค์ทางภาษีอากรประสงค์ที่จะจัดเก็บภาษีให้เกิดความถูกต้องและรัดกุม เมื่อสถาบันการเงินไม่สามารถฟ้องร้องบังคับคดีลูกหนี้ได้เนื่องจากเป็น

³⁸ พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา, “การจำหน่ายหนี้สูญของลูกหนี้รายย่อย”, สรรพากรฉบับพิเศษ ปีที่ 40 ฉบับที่ 12 , อ้างแล้ว , หน้า 59

ความผิดพลาดจากการดำเนินงานของตนเองแล้ว จะอ้างต่อกรมสรรพากรเพื่อให้หักเป็นค่าใช้จ่าย ในมูลหนี้ที่เกิดขึ้นนั้นมิได้เช่นกัน

กรณีต่างกับวัตถุประสงค์ทางการบัญชีที่ต้องการข้อมูลทางการเงินที่ถูกต้อง ดังนั้น แม้สถาบันการเงินจะมีได้มีสิทธิเรียกร้องตามกฎหมายเนื่องจากเหตุใดก็ตาม แต่ข้อมูลทางการเงินที่ สถาบันได้ก่อนนี้ขึ้นมาและสูญเสียจากการที่ไม่สามารถเรียกร้องให้ชำระหนี้ได้ย่อมจำเป็นต้องรายงานให้ผู้ใช้งบการเงินทราบข้อมูลดังกล่าว เจื่อนใจตามประมวลรัษฎากรที่กำหนดให้ถือว่า สถาบันการเงินไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ คือ

1) หนี้ยังไม่ขาดอายุความ³⁹

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/9 บัญญัติว่า “สิทธิเรียกร้องใดๆ ถ้ามิได้ใช้บังคับภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด สิทธิเรียกร้องนั้นเป็นอันขาดอายุความ” ดังนั้น อายุความจึงเป็น ระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดให้บรรดาเจ้าหนี้ใช้สิทธิเรียกร้องของคนที่มิต่อลูกหนี้ ต่อศาลภายในกำหนด หากเจ้าหนี้ออกไปทิ้งไว้ไม่ใช้สิทธิเรียกร้องจนนานเกินระยะเวลาที่กฎหมาย กำหนดไว้แล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดผลเสียหายแก่สิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้บางประการ ซึ่งในทาง กฎหมายเรียกว่า “ขาดอายุความ”

เมื่อขาดอายุความแล้ว ลูกหนี้มีสิทธิที่จะปฏิเสธการชำระหนี้ตามสิทธิเรียกร้องนั้นได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/10 และเนื่องจากกรณีนี้ขาดอายุความแล้ว กฎหมายบัญญัติให้เป็น “สิทธิ” ของลูกหนี้ที่จะปฏิเสธการชำระหนี้ ดังนั้น หากลูกหนี้ไม่ใช้สิทธิ ดังกล่าวแล้ว ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบผลแห่งคำพิพากษาได้ ทั้งนี้ กฎหมายมิได้ห้ามไว้โดยเด็ด ขาดว่าไม่ให้เจ้าหนี้อื่นฟ้องคดีลูกหนี้ต่อศาล เจ้าหนี้จึงสามารถยื่นฟ้องต่อศาลและศาลจำเป็นที่จะ ต้องรับคดีไว้พิจารณา โดยลูกหนี้จำเป็นต้องอ้างสิทธิของตนในการปฏิเสธไม่ชำระหนี้ ศาลจะล่วง เข้าไปวินิจฉัยว่าสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ขาดอายุความเอง และอาศัยเป็นเหตุยกฟ้องหาได้ไม่ ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/29

³⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/9 - มาตรา 193/35

อายุความแห่งสิทธิเรียกร้องดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องพิจารณาถึงข้อยกเว้นแห่งกฎหมายในเรื่องต่างๆ ดังนั้น แม้มูลหนี้เดิมจะขาดอายุความแล้วก็ตาม หากลูกหนี้ก่อนนิติกรรมขึ้นมาเพื่อ “รับสภาพหนี้” หรือ “รับสภาพความคิด” แล้ว ตามผลของกฎหมายย่อมถือว่าเป็นเหตุทำให้ อายุความสะดุดหยุดลงและเริ่มนับอายุความใหม่ ฉะนั้น มูลหนี้เดิมย่อมกลับกลายเป็นไม่ขาดอายุความขึ้นมาได้หากลูกหนี้ก่อนนิติกรรมที่เข้าข้อยกเว้นของกฎหมายเอาไว้

อายุความแห่งสิทธิเรียกร้องของสถาบันการเงินที่สำคัญ เช่น สัญญากู้ยืมเงินมีอายุความ 10 ปี สำหรับดอกเบี้ยค้างชำระมีอายุความ 5 ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/33 อายุความเรียกหนี้ตามสัญญาค่าประกัน 10 ปี อายุความสัญญาซื้อขายตัวเงินซึ่งเป็นสัญญาอนุบรรพ 3 ใช้อายุความทั่วไป 10 ปี (คำพิพากษาฎีกาที่ 5133/2531) แต่ถ้าฟ้องเรียกเงินตามตัวเงินโดยมิได้อ้างถึงสัญญาแล้ว หากฟ้องผู้รับรองตัวแลกเงินและผู้ออกตัวสัญญาใช้เงินอายุความ 3 ปี หากฟ้องผู้ส่งจ่ายและผู้สลักหลัง อายุความ 1 ปี นับแต่วันถึงกำหนดใช้เงินประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1001 และ 1002 ตามลำดับ แต่หากเป็นกรณีฟ้องไล่เบี้ยกันเองอายุความ 6 เดือน นับแต่วันถูกฟ้อง หรือใช้เงินและเข้าถือเอาตัวเงิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1003 เป็นต้น

ส่วนสัญญาตัวแทนนายหน้าซื้อขายหลักทรัพย์โดยให้วงเงินทรองจ่าย (Margin Loan) หรือสัญญาบัตรเครดิต หรือให้เบิกเงินจากเครื่องอัตโนมัติ (Automatic Teller Machine) เหล่านี้ทางปฏิบัติของศาลถือเป็นเรื่องตัวแทนฟ้องเรียกเงินทรองที่จ่ายแทนไปพร้อมดอกเบี้ย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 816 อายุความ 10 ปี (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2514/2530) โดยเริ่มนับอายุความตั้งแต่เกิดสิทธิเรียกร้อง

2) หนี้ต้องมีหลักฐานโดยชัดเจนที่สามารถฟ้องลูกหนี้ได้

นอกจากเป็นหนี้ที่ไม่ขาดอายุความแล้ว ความสมบูรณ์แห่งหนี้ยังมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่าหนี้ที่มี “หลักฐานโดยชัดเจน” ดังนั้น หากเป็นหนี้มีหลักฐานจริงแต่ไม่ชัดเจน ก็ย่อมก่อให้เกิดปัญหาในการตีความและก่อให้เกิดการใช้ดุลพินิจแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นปัญหาในทางปฏิบัติได้ คำว่าหลักฐานนี้น่าจะมีความหมายโดยกว้าง กล่าวคือ ไม่ต้องเป็นพยานเอกสารเสมอไป เพราะกฎหมายกระทรวงใช้คำว่า “หลักฐาน” ซึ่งหลักฐานนั้นอาจเป็นพยานเอกสาร พยานบุคคล หรือพยานวัตถุก็ได้ ฉะนั้น พยานบุคคล เช่น พนักงานสินเชื่อซึ่งมีความสัมพันธ์รู้เห็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ

มูลหนี้ก็สามารถเป็นพยาน และถือว่ามีหลักฐานพอเพียงแก่การฟ้องร้องดำเนินคดีได้ สำหรับสถาบันการเงินแล้วเนื่องจากเป็นผู้มีวิชาชีพ โดยเฉพาะดังนั้นพยานหลักฐานจึงต้องชัดเจนยิ่งกว่าบุคคลโดยทั่วไป

นอกจากมีหลักฐานโดยชัดเจนแล้ว กฎกระทรวงยังกำหนดว่าต้อง “สามารถฟ้องร้องคดีได้” ข้อจำกัดในการตัดสิทธิมิให้มีการฟ้องร้องคดีตามกฎหมาย คือ “แบบแห่งนิติกรรม” นิติกรรมสัญญาใดที่กฎหมายกำหนดให้มีแบบเอาไว้แล้ว หากไม่ทำตามแบบย่อมส่งผลให้ตกเป็นโมฆะเช่นสัญญาเช่าซื้อ⁴⁰ หรือ ส่งผลให้ไม่สามารถฟ้องร้องคดีได้ เช่นสัญญากู้ยืมเงินกว่า 50 บาทขึ้นไป⁴¹ เป็นต้น ฉะนั้น การมีหลักฐานชัดเจนเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายที่จะอนุญาตให้ฟ้องร้องคดีกันได้แล้ว ย่อมขาดความเชื่อถือและเป็นเหตุในการไม่ยินยอมให้จำหน่ายหนี้สูญ อันเป็นการลงโทษสถาบันการเงินอย่างหนึ่งในทางภาษีอากร ทั้งนี้ แม้ว่าความจริงแล้วจะมีหนี้สินกันอยู่ก็ตาม

3.2.3 วิธีการดำเนินการทางกฎหมาย (Procedures for written off Bad debt)

หนี้ที่จะจำหน่ายเป็นหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ได้นั้น นอกจากจะต้องมีลักษณะหนี้ที่กำหนดและต้องสมบูรณ์ในผลบังคับแห่งกฎหมายดังกล่าวเบื้องต้นแล้ว กฎกระทรวงโดยกรมสรรพากรยังได้กำหนดขั้นตอนแห่งการดำเนินการของสถาบันการเงินเอาไว้ แบ่งแยกระดับการดำเนินการจำหน่ายหนี้สูญตามปริมาณหนี้ลดหลั่นกันไป โดยต้องคำนึงถึงการป้องกันมิให้สถาบันการเงินจำหน่ายเป็นหนี้สูญทันที เมื่อลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ เนื่องจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการติดตามทวงถามยังไม่มีเพียงพอที่จะถือว่าเป็นหนี้ที่ไม่สามารถเรียกกลับคืนมาได้ จึงไม่สมควรให้ถือเป็นรายจ่ายที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงของสถาบันการเงิน สถาบันการเงินจำเป็นต้องพยายามดำเนินการติดตามทวงถามตามกฎหมายจนถึงระดับที่เหมาะสม โดยเทียบเคียงกับจำนวนหนี้ที่ประสงค์จะจำหน่ายหนี้สูญ และต้องปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับสถานะของลูกหนี้ว่าไม่มีทรัพย์สินที่จะบังคับชำระหนี้ได้ประกอบด้วย ประมวลรัษฎากรจึงได้วางหลักเกณฑ์การดำเนินการทางกฎหมายเกี่ยวกับตัวลูกหนี้เอาไว้ให้ถือปฏิบัติให้สมบูรณ์ก่อนที่จะยินยอมให้ถือเป็นรายจ่ายในทางภาษีอากร

⁴⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 574 วรรค 2 “สัญญาเช่าซื้อนั้นถ้าไม่ทำเป็นหนังสือ ท่านว่าเป็นโมฆะ”

⁴¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 653 “การกู้ยืมเงินกว่าห้าสิบบาทขึ้นไปนั้น ถ้ามิได้มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ยืมเป็นสำคัญ ท่านว่าจะฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้ไม่”

1) วิธีดำเนินการแบ่งพิจารณาตามปริมาณหนี้

ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 186 พ.ศ.2534 ได้แบ่งลำดับชั้นแห่งหลักเกณฑ์ในการจำหน่ายหนี้สูญเอาไว้แยกตามจำนวนหนี้ของลูกหนี้แต่ละราย โดยมีหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับจำนวนหนี้ว่ามีมากน้อยเพียงใด 3 ระดับ กล่าวคือ

ก) ลูกหนี้รายใหญ่	มีหนี้มากกว่า 500,000 บาท
ข) ลูกหนี้รายกลาง	มีหนี้ไม่เกิน 500,000 บาท
ค) ลูกหนี้รายย่อย	มีหนี้ไม่เกิน 200,000 บาท สำหรับสถาบันการเงินและ กรณีหนี้ไม่เกิน 100,000 บาท สำหรับกิจการประเภท อื่นๆ

คำว่า “หนี้” ที่จะนำมาพิจารณาว่ามีจำนวนอยู่ในเกณฑ์ใดนั้น เนื่องจากวัตถุประสงค์คือต้องการนำเอาหนี้ไปจำหน่ายหนี้สูญ ด้วยเหตุนี้ คำว่าหนี้จึงมิได้หมายความว่าเฉพาะหนี้เงินต้น (Outstanding) ที่ลูกหนี้ค้างชำระอยู่เท่านั้น แต่ตามความหมายแล้วควรที่จะ หมายถึง หนี้ทั้งหมดที่สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ ของลูกหนี้รายนั้นมาคำนวณ กล่าวคือ ต้องรวมทั้งหนี้เงินต้น ซึ่งเป็นหนี้จากกิจการ รวมกันกับ หนี้ออกเบี้ยค้างรับซึ่งเป็นรายได้ที่คำนวณกำไรสุทธิ ตาม คำสั่งกรมสรรพากร ที่ ท.ป 1/2528 ซึ่งมีการรับรู้รายได้แล้วมารวมเข้าด้วยกันจึงจะทราบว่า จะต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ลำดับใด เช่น ก. มีหนี้เงินต้นอยู่กับธนาคาร 450,000 บาท และมีดอกเบี้ยค้างรับอยู่กับธนาคารจำนวน 60,000 บาท ซึ่งธนาคารได้รับรู้รายได้ไว้แล้ว ดังนี้ จำนวนหนี้ทั้งสองสามารถจำหน่ายหนี้สูญออกจากบัญชีได้ จึงต้องนำมารวมกันเป็นจำนวนเท่ากับ 510,000 บาท ดังนี้ จึงต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่กฎกระทรวงกำหนดเอาไว้ในชั้นลูกหนี้รายใหญ่ เป็นต้น

นอกจากรวมหนี้ทั้งหมดที่จำหน่ายหนี้สูญเข้าด้วยกันแล้ว เนื่องกฎกระทรวงกำหนดให้ปริมาณหนี้ตาม “หนี้ของลูกหนี้แต่ละราย” แสดงว่าถ้าลูกหนี้คนเดียวกันเป็นหนี้เจ้าหนี้หลายจำนวนหรือหลายครั้ง หากรวมกันแล้วได้จำนวนเท่าใด จึงพิจารณาว่าอยู่ในลำดับใดของชั้นหนี้ที่กฎกระทรวงแบ่งเอาไว้

ตัวอย่างเช่น ก. เป็นหนี้ บริษัทเงินทุน ข. ตามสัญญากู้เงินเป็นจำนวน 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 เป็นจำนวน 300,000.- บาท ครั้งที่ 2 เป็นจำนวน 100,000.- บาท ครั้งที่ 3 เป็นจำนวน 150,000.- บาท ทั้งสามครั้งรวมกันแล้วเป็นเงิน 550,000.- บาท ก. จึงเป็นลูกหนี้รายใหญ่ของบริษัท ข. การจำหน่ายหนี้สูญจึงต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ของลูกหนี้รายใหญ่

อย่างไรก็ตาม หนี้ที่จะนำมารวมกันเพื่อให้ถือเป็นลูกหนี้รายใหญ่นั้น น่าจะต้องเป็นหนี้ที่ “ถึงกำหนดชำระ” มาแล้ว ในขณะที่เมื่อถึงรอบระยะเวลาบัญชีที่จะจำหน่ายหนี้สูญนั้น หนี้รายใดยังไม่ถึงกำหนดชำระ น่าจะนำมารวมเพื่อให้ถือเป็นลูกหนี้รายใหญ่ไม่ได้ เพราะหนี้ที่ยังไม่ถึงกำหนดชาระนั้น เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ จึงยังไม่มีหนี้สูญเกิดขึ้นตามตัวอย่างข้างต้น ถ้าหนี้ครั้งที่ 1 จำนวน 300,000 บาท และครั้งที่ 2 จำนวน 100,000 บาท ถึงกำหนดชำระในวันที่ 30 มิถุนายน และ 15 กรกฎาคม 2535 ตามลำดับ ซึ่งเป็นรอบระยะเวลาบัญชีเดียวกัน ส่วนหนี้ครั้งที่ 3 จำนวน 150,000 บาท ถึงกำหนดชำระ วันที่ 5 มกราคม 2536 หากบริษัท ข. ต้องการจำหน่ายหนี้ครั้งที่ 1 และ 2 เป็นหนี้สูญในรอบระยะเวลาบัญชี ปี 2535 น่าจะไม่ต้องดำเนินการตามเกณฑ์ของลูกหนี้รายใหญ่ เพียงดำเนินการตามเกณฑ์ของลูกหนี้รายกลางก็น่าจะจำหน่ายหนี้สูญได้ เพราะหนี้ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 มีจำนวนหนี้ที่ถึงกำหนดชำระรวมกันยังไม่ถึงเกณฑ์ของลูกหนี้รายใหญ่ ดังนั้น ในรอบระยะเวลาบัญชีปี 2535 ที่จะมีการจำหน่ายหนี้สูญนั้น จึงยังไม่อาจมีหนี้สูญของหนี้ครั้งที่ 3 เกิดขึ้นในรอบระยะเวลาบัญชีดังกล่าว แต่ถ้าบริษัท ข. ไม่ได้จำหน่ายหนี้สองครั้งแรกเป็นหนี้สูญ ในรอบระยะเวลาบัญชี ปี 2535 แต่มาดำเนินการเพื่อให้ครบขั้นตอนการจำหน่ายหนี้สูญในรอบระยะเวลาบัญชีปี 2536 เช่นนี้ บริษัทต้องดำเนินการตามเกณฑ์ของลูกหนี้รายใหญ่ จึงจะจำหน่ายเป็นหนี้สูญได้ เพราะหนี้ครั้งที่ 3 ถึงกำหนดชำระในรอบระยะเวลาบัญชีปี 2536 เมื่อ ก. ซึ่งเป็นลูกหนี้รายเดียวกันไม่ชำระและรวมกับหนี้สองครั้งแรกแล้ว มีจำนวน 50,000.- บาท จึงถือเป็นลูกหนี้รายใหญ่⁴²

นอกจากนี้ เมื่อแยกพิจารณาวิธีการจำหน่ายหนี้สูญของลูกหนี้ตามจำนวนหนี้ดังกล่าวมาเบื้องต้นนี้แล้ว ยังจะต้องพิจารณาต่อไปด้วยว่ามูลหนี้ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นมูลหนี้ที่ก่อให้เกิดลูกหนี้ซึ่งต้องร่วมรับผิดชอบทั้งหมดก็คน หากมีลูกหนี้ผู้ร่วมรับผิดชอบในมูลหนี้ดังกล่าวนี้หลายคน เช่น ผู้ค้าประกัน ผู้รับรอง หรืออวัลตัวเงิน หรือลูกหนี้ร่วม เป็นต้น ดังนี้ การดำเนินการจำหน่ายหนี้สูญจะ

⁴² ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม . “เจาะลึกวิธีการจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้เพื่อประโยชน์ในการเสียดภาษี” . นิตยสารกระทรวงยุติธรรม อุลพาท เล่มที่ 3 ปีที่ 40 : พฤษภาคม - มิถุนายน 2536 , หน้า 45

ต้องดำเนินการให้ครบหลักเกณฑ์ที่กำหนดกับลูกหนี้ผู้ต้องร่วมรับผิดชอบทุกราย ดังคำวินิจฉัยของ กรมสรรพากรที่ กค.0802/5831 ลงวันที่ 28 เมษายน 2530 ซึ่งตอบข้อหารือว่า

“ การที่บริษัทฯ ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีที่บริษัทลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อื่นฟ้องใน คดีล้มละลายแล้ว บริษัทฯ ไม่ได้รับชำระหนี้ บริษัทฯ จะจำหน่ายหนี้สูญออกจากบัญชีลูกหนี้ โดยไม่ต้องรอผลการติดตามผู้ค้ำประกันได้หรือไม่ นั้น เนื่องจากบริษัทลูกหนี้มีกรรมการของ บริษัทลูกหนี้จำนวน 4 คน เป็นผู้ค้ำประกัน ซึ่งตามมาตรา 686 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ พณิชย์ ถือเป็นลูกหนี้ที่จะต้องรับผิดชอบเมื่อบริษัทลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ดังนั้น ถึงแม้ว่าบริษัทฯ ได้ยื่น คำขอรับชำระหนี้ในคดีที่ บริษัทลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อื่นฟ้องในคดีล้มละลายจนมีการแบ่งทรัพย์สิน ของบริษัทลูกหนี้ครั้งที่แล้ว และบริษัทฯ ไม่ได้รับชำระหนี้ก็ตาม บริษัทฯ ก็ยังไม่สามารถนำ หนี้สูญดังกล่าวมาตัดออกจากบัญชีลูกหนี้ได้ จนกว่าจะได้ดำเนินการกับผู้ค้ำประกันทั้ง 4 ให้ครบ หลักเกณฑ์แห่งกฎกระทรวงที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้นก่อน ”

และคำวินิจฉัยที่ กค.0802/4683 ลงวันที่ 1 เมษายน 2530 “ ...เนื่องจากหนี้รายนี้มี กรรมการของบริษัทลูกหนี้ 2 คน เป็นผู้ค้ำประกัน ซึ่งตามมาตรา 686 แห่งประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ ถือเป็นลูกหนี้ที่ต้องรับผิดชอบ เมื่อบริษัทลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ดังนั้น หากธนาคาร ประสงค์จะจำหน่ายหนี้สูญรายนี้ ธนาคารฯ จะต้องฟ้องผู้ค้ำประกันทั้ง 2 คน ให้ชำระหนี้ และ ต้องรอนมีคำบังคับ หรือคำสั่งศาลแล้ว ปรากฏว่าผู้ค้ำประกันไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ ได้ด้วย ”

เพราะฉะนั้นเมื่อพิจารณาถึงวิธีการจำหน่ายหนี้สูญตามจำนวนแห่งมูลหนี้ที่ลูกหนี้มีอยู่ เพื่อปฏิบัติตามหลักเกณฑ์แห่งการจำหน่ายหนี้สูญที่กรมสรรพากรกำหนดไว้แล้ว ยังต้องพิจารณา ต่อไปด้วยว่ามูลหนี้รายดังกล่าวมีผู้ต้องร่วมรับผิดชอบกับลูกหนี้อีกหรือไม่ หากมีลูกหนี้ผู้ร่วมรับผิดชอบ ด้วย จะต้องมีกรดำเนินการกับลูกหนี้ผู้ต้องร่วมรับผิดชอบกับลูกหนี้ให้ครบทุกคน จึงจะมีสิทธิในการ จำหน่ายหนี้สูญได้

2) วิธีการจำหน่ายหนี้ชั้นเร่งรัดและตรวจสอบหนี้เบื้องต้น

มาตรการเร่งรัดและตรวจสอบหนี้เบื้องต้นนี้ เมื่อเจ้าหนี้ดำเนินการครบถ้วนแล้ว ไม่ว่าจะ มีจำนวนหนี้อยู่ในลำดับใดก็ตาม สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ทันที กล่าวคือ เมื่อเจ้าหนี้มีหลักฐาน

การติดตามทวงถาม ประกอบกับพบสถานะของลูกหนี้ที่ชัดเจนเพียงพอว่าไม่มีทางที่จะชำระหนี้ได้ ก็สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ทันที โดยไม่ต้องฟ้องร้องดำเนินคดีแต่อย่างใด ตามที่กำหนดว่า

“ ได้ดำเนินการติดตามทวงถามให้ชำระหนี้ตามสมควรแก่กรณี โดยมีหลักฐานการติดตามทวงถามอย่างชัดเจน และไม่ได้รับชำระหนี้ โดยปรากฏว่า

(ก) ลูกหนี้ถึงแก่ความตาย เป็นคนสาบสูญ หรือมีหลักฐานว่าหายสาบสูญไป และไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้

(ข) ลูกหนี้เลิกกิจการและมีหนี้ของเจ้าหนี้อื่นที่มีบุริมสิทธิเหนือทรัพย์สินทั้งหมดของลูกหนี้อยู่ในลำดับก่อนเป็นจำนวนมากกว่าทรัพย์สินของลูกหนี้ ”

ก) การติดตามทวงถาม เมื่อลูกหนี้เกิดผิดนัดไม่ชำระหนี้ โดยปกติเจ้าหนี้จะดำเนินการติดตามทวงถามให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ซึ่งการติดตามทวงถามนี้มีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับลักษณะของลูกหนี้แต่ละประเภท เช่น ⁴³ จดหมายทวงหนี้ (Collection Letters) การทวงหนี้ทางโทรศัพท์ (Telephone Calls) การทวงถามทางโทรเลข (Dunning by Wire) การทวงหนี้โดยส่งจดหมายลงทะเบียน (Use of Registered Letter) การเยี่ยมเยียนเป็นการส่วนตัว (Personal Call) การเรียกเก็บโดยใช้เช็ค (Collection by Draft) การเรียกเก็บโดยทนายความ หรือ สำนักงานเรียกเก็บหนี้ (Collection by an Attorneys and Collection Agencies) การฟ้องลูกหนี้ (Suing the Debtor) การตัดสินใจเลือกขั้นตอนในการติดตามทวงหนี้ นั้น ขึ้นอยู่กับนโยบายในการเรียกเก็บเงินของสถาบันการเงินต่างๆ ว่าเข้มงวดหรือผ่อนผันมากน้อยเพียงใด จดหมายทวงหนี้ที่ค้างชำระหนี้แบ่งออกเป็น 3 แบบ ตามขั้นตอนการทวงหนี้⁴⁴ คือ

- (1) จดหมายเพื่อเตือนความจำ (Reminding Letters)
- (2) จดหมายเพื่อทวงหนี้ (Follow up Letters)
- (3) จดหมายสั่งให้ชำระหนี้ (Demand Letters - Drastic Action)

การทวงถามนี้จะต้องมีหลักฐานทวงถามให้ชำระหนี้ ซึ่งสามารถแสดงต่อเจ้าพนักงานประเมินภาษีอากรในภายหลังได้ด้วย ดังนั้น จดหมายทวงถามต่างๆ ควรมีหลักฐานการส่งเก็บไว้

⁴³ จันทรเพ็ญ จาปะเกษตร์ , เอกสารประกอบการสอนสินเชื่อ และการเรียกเก็บเงิน , ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์ และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2525 หน้า 191 - 194

⁴⁴ แจ่มจันทร์ เล็กอุ้มและคณะ , การบริหารเครดิต , โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , หน้า 235 - 237

เช่น หนังสือทวงถามส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับของการสื่อสารแห่งประเทศไทย หรือบอกกล่าวให้ชำระหนี้โดยลงโฆษณาประกาศในหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ประการสำคัญจะต้องมีการทวงถามให้ชำระหนี้ตามสมควร การกระทำตามสมควร ควรหมายถึง การชวนขวายเอาใจใส่ติดตามหนี้เพียงใดเป็นสำคัญ ตามปกติแล้วเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามกำหนด ฝ่ายติดตามหนี้สินของเจ้าหนี้ก็ต้องรีบดำเนินการติดตามหนี้อยู่แล้ว คงไม่มีกิจการใดปล่อยปละละเลยเรื่องนี้ แต่ที่กฎหมายเข้มงวดกวดขัน ก็เพื่อป้องกันมิให้มีการปล่อยปละละเลยหรือสมคบกับลูกหนี้ทางหลีกเลี่ยงภาษีอากร ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ หากการจำหน่ายหนี้สูญกระทำได้ง่ายและไม่มีความหนักแน่น

ในเรื่องการติดตามทวงถามหนี้ กรมสรรพากรได้เคยตอบข้อหารือเอาไว้ใน หนังสือตอบข้อหารือที่ ก.ค. 0802/6174 ลงวันที่ 1 เมษายน 2534 และ หนังสือตอบข้อหารือที่ กค. 0802/2430 ลงวันที่ 15 กันยายน 2529 วินิจฉัยว่า

“ กรณีจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้โดยไม่ต้องฟ้องร้อง แต่ต้องปรากฏหลักฐานการติดตามทวงถามให้ชำระหนี้ตามสมควรแก่กรณีแล้ว เช่น มีจดหมายทวงถามให้ผู้จัดการ หรือเจ้าของชำระหนี้โดยลงทะเบียนตอบรับไม่น้อยกว่า 2 ครั้ง หรือโฆษณาในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นแล้วปรากฏว่าไม่ได้รับชำระหนี้ ดังนั้น บริษัทฯ ใช้เอกสารที่ยื่นโนติสเป็นหลักฐานในการจำหน่ายหนี้สูญเพียงอย่างเดียวไม่ได้”

อย่างไรก็ตาม การทวงถามให้ชำระหนี้ดังกล่าวควรจะบอกกล่าวทวงถามให้ชำระหนี้ในระยะห่างกันประมาณ 1 - 2 เดือน และติดต่อกัน โดยก่อนทวงถามควรมีการบันทึกรายงานประกอบ โดยผู้บริหารควรลงชื่อรับรู้ในการทวงถาม แสดงให้เห็นว่ามีความจริงจังที่จะเรียกร้องหนี้สินดังกล่าวจากลูกหนี้ การทวงถามจะต้องแสดงให้เห็นว่าได้ส่งถึงลูกหนี้ด้วย ทางปฏิบัติที่นิยมกัน และทางการยอมรับและเชื่อถือ คือ การส่งหนังสือทวงถามทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับหรือประกาศในหน้าหนังสือพิมพ์ตามตอบข้อหารือดังกล่าว

สำหรับการทวงถามดังกล่าวนี้ ไม่รวมถึงการติดตามฟ้องร้องดำเนินคดีอาญากับจำเลย ตามคำวินิจฉัยกรมสรรพากรที่ กค.0802/17808 ลงวันที่ 6 พฤศจิกายน 2532 ว่า “ การที่บริษัทฯ ได้รับชำระค่าสินค้าด้วยเช็ค แต่ปรากฏว่าธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงิน ซึ่งบริษัทฯ ได้นำคดีขึ้นสู่ศาลพร้อมออกหมายจับแล้ว....ยังถือไม่ได้ว่าบริษัทฯ ได้มีการติดตามทวงถามให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ”

นอกจากการทวงถามดังกล่าวแล้วจะต้องพบสถานะของลูกหนี้ตามที่กฎกระทรวงกำหนดด้วย มิเช่นนั้นก็จะไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ ตามนัยคำวินิจฉัยของกรมสรรพากรที่ กค.0802/12431 ลงวันที่ 15 กันยายน 2529 “...บริษัทใช้รายงานการติดตามหนี้ของผู้จัดการฝ่ายขายเป็นหลักฐาน เช่นนี้ เป็นเพียงการติดตามทวงถามแล้วไม่พบตัวลูกหนี้ ถือว่าไม่เพียงพอที่จะจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ได้ โดยบริษัทฯ ต้องมีหลักฐานการติดตามทวงถามให้ชำระหนี้ตามสมควร และไม่ได้รับชำระหนี้ตามหลักเกณฑ์แห่งกฎกระทรวง ”

ข) สถานะของลูกหนี้

นอกเหนือไปจากการติดตามทวงถามดังกล่าวมาแล้ว เจ้าหนี้จะต้องพบสถานะเกี่ยวกับตัวลูกหนี้อันเป็นข้อมูลที่สำคัญในการพิจารณาขอมให้จำหน่ายหนี้สูญโดยไม่ต้องฟ้องร้องดำเนินคดี ตามกฎกระทรวงได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสถานะของลูกหนี้เอาไว้ แยกได้เป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานะของบุคคล และสถานะเกี่ยวกับกิจการของลูกหนี้ อันต้องแสดงว่าลูกหนี้ไม่มีความสามารถในการชำระหนี้ได้ กล่าวคือ

ข.1) สถานะส่วนบุคคล กล่าวคือ การติดตามทวงถามของสถาบันจะต้องพบว่า ลูกหนี้ถึงแก่ความตาย เป็นคนสาบสูญ หรือมีหลักฐานว่าหายสาบสูญไป และ ไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้

ข.1.1) ลูกหนี้ตาย สาบสูญ หรือมีหลักฐานว่าหายสาบสูญ กรณีที่ลูกหนี้ถึงแก่ความตายนี้ เป็นมูลเหตุประการหนึ่งที่แสดงว่าลูกหนี้ไม่สามารถหารายได้มาเพิ่มเติมเพื่อชำระหนี้ให้แก่สถาบันการเงินได้ ดังนั้น กองทรัพย์สินสุดท้ายที่ลูกหนี้เหลืออยู่ก็คือ “ทรัพย์สินมรดก” ซึ่งสถาบันการเงินที่เป็นเจ้าหนี้สามารถบังคับชำระหนี้กองมรดกนั้นได้ แต่ถ้ากองมรดกนั้นไม่มีแล้วนิติสัมพันธ์ของเจ้าหนี้อยู่สิ้นสุดลง จึงสมควรถือได้ว่าการที่ลูกหนี้ตายนี้เป็นมูลเหตุแห่งการจำหน่ายหนี้สูญได้ประการหนึ่ง

ส่วนคำว่า “คนสาบสูญ” ต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ และถือว่าเป็นการตายโดยผลของกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 61 ซึ่งบัญญัติว่า

“ถ้าบุคคลใดได้ไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ตลอดระยะเวลาห้าปี เมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอ ศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญก็ได้”

ระยะเวลาตามวรรคหนึ่งให้ลดเหลือสองปี

- (1) นับแต่วันที่การรบ หรือสงครามสิ้นสุดลง ถ้าบุคคลนั้นอยู่ในการรบหรือสงคราม และหายไปใน การรบหรือสงครามดังกล่าว
- (2) นับแต่วันที่ยานพาหนะที่บุคคลนั้นเดินทางอับปาง ถูกทำลาย หรือสูญหายไป
- (3) นับแต่วันที่เหตุอันตรายแก่ชีวิต นอกจากที่ระบุไว้ใน (1) หรือ (2) ได้ผ่านพ้นไป ถ้าบุคคลนั้นตกอยู่ในอันตรายเช่นว่านั้น ”

คำว่า “มีหลักฐานว่าหายสาบสูญไป” นั้น แสดงว่าแม้จะไม่มีคำสั่งศาลให้เป็นคนสาบสูญก็อาจเข้าข่ายที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้ เช่น มีหลักฐานว่าลูกหนี้โดยสารไปกับเครื่องบินแล้ว ต่อมาเครื่องบินตก ไม่มีใครพบลูกหนี้แม้แต่ซาก ไม่ทราบว่าลูกหนี้อยังมีชีวิตอยู่หรือตาย ดังนี้ เข้าข่ายที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้หากปรากฏว่าลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้⁴⁵ แต่สำหรับกรณีที่ไม่สามารถติดตามลูกหนี้ได้ และไม่สามารถหาภูมิลำเนาของลูกหนี้ที่แน่นอนตามทะเบียนบ้านได้ โดยมีการแจ้งย้ายออกแต่ไม่มีการแจ้งย้ายเข้าและตามทะเบียนบ้านลูกหนี้เป็นเพียงผู้อาศัยนั้น กรณีดังกล่าวไม่เข้าลักษณะกรณีลูกหนี้ถึงแก่ความตาย สาบสูญ หรือมีหลักฐานว่าเป็นคนหายสาบสูญ บริษัทฯ จะจำหน่ายหนี้สูญรายนี้ออกจากบัญชีลูกหนี้ไม่ได้ (คำวินิจฉัยของกรมสรรพากรที่ กค.0802/14315 ลงวันที่ 27 ตุลาคม 2530)

ข.1.2) ต้องมีหลักฐานพิสูจน์ว่าลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้ เจ้าหนี้หรือสถาบันการเงินจะต้องแสดงหลักฐานในการสืบหาทรัพย์สินของลูกหนี้ให้ได้ว่าไม่สามารถสืบหาทรัพย์สินพบ โดยประการสำคัญสมควรที่จะมีการตรวจสอบ ณ ภูมิลำเนาของลูกหนี้ตามทะเบียนบ้านว่ามีทรัพย์สินรูดกที่จะสามารถบังคับชำระหนี้ได้หรือไม่

การพิสูจน์ว่าไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้นี้ เนื่องจากการพิสูจน์ในทางปฏิเสธจึงเป็นเรื่องยากที่จะแสดงให้ทราบได้ แต่ในความเห็นของผู้เขียนเห็นว่า การที่ไม่พบทรัพย์สินที่จะชำระหนี้ได้นี้ หากมีหนังสือยืนยันจากนายความ และมีหลักฐานประกอบเบื้องต้นเกี่ยวกับ

⁴⁵ ชัยสิทธิ์ กระจุธรรม , “เจาะลึกการจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้เพื่อประโยชน์ในการเสียภาษี” , นิตยสารกระทรวงยุติธรรม ตุลาคมเล่มที่ 3 ปีที่ 40 , อ้างแล้ว , หน้า 47

ภูมิฐานะของลูกหนี้ เช่น โฉนดที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของทะเบียนบ้านไม่ไช้ของลูกหนี้ หรือหนังสือทะเบียนบ้านซึ่งปรากฏว่าลูกหนี้เป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น เป็นเหตุให้ไม่สามารถยึดทรัพย์สินภายในบ้านได้ เป็นต้น เมื่อนำหลักฐานการตรวจสอบดังกล่าวมาประกอบกับสถานะของลูกหนี้ที่ตายสาบสูญ หรือมีหลักฐานว่าหายสาบสูญไปแล้ว ย่อมเป็นเครื่องแสดงได้ว่าเจ้าหนี้ไม่มีทางที่จะได้รับชำระหนี้ได้ กรมสรรพากรควรที่จะยอมรับให้มีการจำหน่ายหนี้สูญของเจ้าหนี้

แต่อย่างไรก็ตาม กรมสรรพากรค่อนข้างจะเคร่งครัดในเรื่องนี้ หากไม่สามารถหาหลักฐานเกี่ยวกับทรัพย์สินของซึ่งเกี่ยวข้องกับลูกหนี้ในเบื้องต้นดังกล่าว หรือ ไม่มีหลักฐานที่เพียงพอแล้ว จะต้องพิจารณาถึงเกณฑ์การฟ้องร้องดำเนินคดีอยู่เสมอ ดังหนังสือตอบข้อหารือของกรมสรรพากรที่ กค. 0802/16400 ลงวันที่ 16 ธันวาคม 2530 ในกรณีที่ลูกหนี้ของบริษัทฯ ถึงแก่กรรมลง และบริษัทฯ ได้สืบทราบว่าลูกหนี้ผู้ถึงแก่กรรมนั้นไม่มีทรัพย์สินใดๆ ที่จะป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทเลย บริษัทฯ ไม่จำเป็นต้องฟ้องคดี แต่ต้องมีหลักฐานอย่างแน่ชัดซึ่งกรมสรรพากรต้องพิจารณาข้อเท็จจริงเป็นรายๆ ไป ในกรณีที่ไม่มีหลักฐาน บริษัทฯ จะต้องฟ้องคดีโดยการฟ้องผู้จัดการมรดกของลูกหนี้ หรือทายาทผู้มีสิทธิได้รับมรดกของลูกหนี้แล้วแต่กรณี และต้องมีคำบังคับของศาลแล้ว ปรากฏว่ากองมรดกของลูกหนี้ นั้นไม่มีทรัพย์สินใดๆ ที่จะชำระหนี้

การตรวจสอบทรัพย์สินของลูกหนี้ นั้น ควรจำกัดขอบเขตแห่งการพิจารณาภายในราชอาณาจักรเท่านั้น หากเป็นกรณีที่ลูกหนี้ อาจมีทรัพย์สินอยู่ต่างประเทศนั้น กรมสรรพากรเคยวินิจฉัยในบันทึกตอบข้อหารือที่ กค.0802/12205 ลงวันที่ 4 ตุลาคม 2528 ว่า

“ ลูกหนี้ของบริษัทฯ คือห้างหุ้นส่วนจำกัดได้ปิดกิจการและหลบหนีไปต่างประเทศ โดยมีค่าสินค้าค้างชำระอยู่กับบริษัทฯ เป็นจำนวนเงิน 1,409,307 บาท บริษัทฯ ได้ดำเนินการกับห้างฯ และหุ้นส่วนผู้จัดการ ณ ศาลอาญา และศาลแขวงพระนครใต้ ศาลได้ออกหมายจับจำเลย เนื่องจากไม่ไปศาลตามหมายเรียก ขณะนี้ยังไม่สามารถจับจำเลยได้ และทราบว่าลูกหนี้รายนี้มีหนี้สินกับบริษัทอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากลูกหนี้รายนี้ได้หลบหนีไปต่างประเทศ และไม่มีทรัพย์สินอื่นใดที่อยู่ในราชอาณาจักรที่จะยึดทรัพย์มาชำระหนี้ให้กับบริษัทฯ เข้าหลักเกณฑ์การจำหน่ายหนี้สูญแล้ว ”

ดังนั้น การพิจารณาเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ควรเป็นการพิจารณาแต่ในราชอาณาจักรเท่านั้น หากจำเป็นต้องตรวจสอบถึงทรัพย์สินในต่างประเทศด้วย จะทำให้สิ้นเปลืองและยุ่ง

หากแต่การจำหน่ายหนี้สูญเป็นอย่างยิ่ง กรณีที่ลูกหนี้มีทรัพย์สินอยู่ในต่างประเทศนั้น ควรเป็นกรณีสิทธิของเจ้าหนี้ที่จะพิจารณาคำเนินคดีระหว่างประเทศ หากเจ้าหนี้สามารถดำเนินคดีและได้รับการชำระหนี้มาจากทรัพย์สินที่อยู่ต่างประเทศแล้ว จึงควรให้นำกลับมาเป็นรายได้อีกครั้งหนึ่ง แต่ในชั้นพิจารณาจำหน่ายหนี้สูญนี้ ควรจำกัดขอบเขตแห่งการตรวจสอบทรัพย์สินภายในราชอาณาจักรเท่านั้น อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าเจ้าหนี้จะสามารถจำหน่ายหนี้สูญได้โดยไม่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์แห่งกฎกระทรวง กล่าวคือ แม้ลูกหนี้อาจจะมีทรัพย์สินอยู่ในต่างประเทศ และการฟ้องร้องคดีต่อศาลซึ่งลูกหนี้มีภูมิลำเนาอยู่นั้นจะเสียค่าใช้จ่ายไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายที่จะต้องเสียไปก็ตาม แต่เมื่อเป็นหนี้จำนวนมากเจ้าหนี้ก็จำเป็นต้องดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลไทย และต้องปรากฏว่าลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินอยู่ภายในราชอาณาจักรที่จะชำระหนี้ได้ด้วย ตามนัยแห่งคำวินิจฉัยของกรมสรรพากรที่ กค.0802/22717 ลงวันที่ 25 ธันวาคม 2533

“ บริษัทฯ ประกอบกิจการผลิตเสื้อผ้าสั่งทอได้ส่งสินค้าไปให้ บริษัท อี จำกัด ในประเทศอังกฤษ เนื่องจากติดต่อกันมาเป็นเวลานาน จึงไม่มีการเปิด L/C บริษัท อี ได้สั่งซื้อสินค้าเป็นเงิน 17,844.58 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา โดยมีเงื่อนไขการชำระเงินคือหนี้ถึงกำหนดชำระเมื่อผู้ซื้อได้รับสินค้า ปรากฏว่าเมื่อผู้ซื้อได้รับสินค้าแล้ว ผู้ซื้อมิได้ชำระเงิน เมื่อติดตามทวงถามเจ้าหน้าที่ของ บริษัท อี ก็ปฏิเสธการชำระหนี้โดยตลอด แต่ไม่ทราบเหตุผลแน่ชัด เนื่องจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการซื้อขายรายนี้ได้ลาออกจากบริษัท อี แล้ว บริษัทฯ จึงได้ทวงถามไปก็ยังคงเพิกเฉยไม่แจ้งเหตุผล จึงสอบถามสำนักงานทนายความในประเทศอังกฤษ ทำให้ทราบว่า การฟ้องร้องคดีในประเทศอังกฤษจะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในการทวงถาม เพราะ บริษัท อี ไม่มีสำนักงานตัวแทนในไทย กรณีตามข้อเท็จจริงนี้ ยังถือไม่ได้ว่าบริษัทฯ ได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์แห่งกฎกระทรวงว่าด้วยการจำหน่ายหนี้สูญ จึงจำหน่ายหนี้สูญดังกล่าวจากบัญชีลูกหนี้ไม่ได้ จนกว่าจะได้ปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ”

ข.2) สถานะเกี่ยวกับกิจการของลูกหนี้

นอกจากสถานะส่วนตัวของลูกหนี้ดังกล่าวแล้วกรมสรรพากรได้วางหลักให้คำนึงถึงกิจการที่ลูกหนี้ประกอบการอยู่ด้วย กล่าวคือ หากสถาบันการเงินต้องติดตามทวงถามแล้วพบว่าลูกหนี้ได้เลิกกิจการ และ ทรัพย์สินของลูกหนี้อยู่ในนุริมสิทธิ์ของเจ้าหนี้รายอื่นเป็นจำนวนมากกว่ามูลค่าทรัพย์สิน แยกพิจารณาได้ดังนี้

(1) ลูกหนี้เลิกกิจการ

ลูกหนี้ซึ่งเลิกกิจการในกรณีนี้ ควรหมายรวมทั้ง ลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดา และ ลูกหนี้ที่เป็นนิติบุคคลด้วย เนื่องจากการเลิกกิจการก่อนเป็นการลดความสามารถในการหารายได้ให้แก่ลูกหนี้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เห็นได้ชัดว่าลูกหนี้คงยากที่จะสร้างความสามารถในการชำระหนี้คืนให้แก่เจ้าหนี้ การเลิกกิจการนี้ ตามแนวคำวินิจฉัยของกรมสรรพากรลูกหนี้ที่เป็นนิติบุคคลนั้นจะต้องปรากฏว่าเป็นการเลิกกิจการตามกฎหมายอันมีผลให้สิ้นสภาพบุคคล หากเป็นการปิดร้าน แต่ยังมีได้มีการเลิกกิจการตามกฎหมาย กรมสรรพากรยังไม่ถือว่าเป็นการเลิกกิจการตามความหมายของกฎกระทรวงนี้ และเป็นเหตุให้ไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญในชั้นเร่งรัดเบื้องต้นได้

หลักฐานการเลิกกิจการที่สามารถตรวจสอบได้จากหน่วยงานราชการ เช่น ในกรณีลูกหนี้เป็นนิติบุคคล และมีได้ทำการค้าขาย หรือประกอบกิจการแล้ว นายทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทจะพิจารณาจากการที่นิติบุคคลมิได้ส่งงบการเงินมาให้แก่กระทรวงพาณิชย์ตามระเบียบที่กำหนด และนายทะเบียนบริษัทมีจดหมายส่งทางไปรษณีย์ไปยังลูกหนี้เพื่อติดตาม แต่มิได้รับการตอบรับมาตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด ดังนี้ นายทะเบียนกระทรวงพาณิชย์จะมีมาตรการในการจัดซื้อบริษัทดังกล่าวนี้เป็นบริษัทร้างตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1246 ซึ่งส่งผลให้บริษัทเลิกกันและถือว่าสิ้นสภาพนิติบุคคล โดยจะระบุไว้ในหนังสือรับรองนิติบุคคลว่าบริษัทดังกล่าวได้ถูกจัดซื้อออกจากทะเบียนบริษัทแล้ว หลักฐานการจัดซื้อดังกล่าวนี้เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงถึงภาวะที่ลูกหนี้เลิกกิจการได้ ตามคำวินิจฉัยของกรมสรรพากรที่ กค.0802/11332

“ กรณีที่บริษัทลูกค้ารายหนึ่ง มีลูกหนี้ซึ่งเป็นบริษัทจำกัดที่ได้ถูกจัดซื้อโดยกรมทะเบียนการค้า ซึ่งตามมาตรา 1246 (5) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีผลให้บริษัทเลิกกัน....”

การที่บริษัทสิ้นสภาพบุคคลดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในการฟ้องร้องดำเนินคดีของเจ้าหนี้ผู้เป็นสถาบันการเงิน เนื่องจากตามกฎหมายแล้วการฟ้องคดีนี้จะต้องมีฐานะเป็นคู่ความได้เมื่อบริษัทสิ้นสภาพบุคคลแล้ว การฟ้องร้องดำเนินคดีจึงไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากจำเลยไม่อยู่ในฐานะเป็นนิติบุคคลอีกต่อไป สถาบันการเงินจำเป็นต้องมีการร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่ง

ให้จัดซื้อบริษัทร้างดังกล่าวกลับคืนสู่ทะเบียนเสียก่อน จึงจะสามารถฟ้องร้องคดี ด้วยเหตุนี้การเลิกกิจการตามกฎหมายจึงบ่งบอกถึงสถานะของลูกหนี้อย่างหนึ่งที่สมควรให้มีการจำหน่ายหนี้สูญ

อย่างไรก็ตามในกรณีของบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นลูกหนี้ การเลิกกิจการที่เคยประกอบอาชีพอยู่เป็นปกตินั้น เมื่อพฤติการณ์ปรากฏว่าปิดกิจการเพื่อหลบหนีประกอบกับไม่มีทรัพย์สินที่จะสามารถบังคับชำระหนี้ได้แล้ว ก็สมควรยินยอมให้มีการจำหน่ายหนี้สูญได้ แต่ทั้งนี้หลักฐานแห่งการแสดงถึงการเลิกกิจการของบุคคลธรรมดาดังกล่าวนี้ค่อนข้างแสดงได้ยากเนื่องจากไม่จำเป็นที่ลูกหนี้จะต้องมีกิจการอยู่อย่างเดียว และการเลิกกิจการประเภทหนึ่งก็ไม่จำเป็นเป็นเสมอไปที่จะถือว่าลูกหนี้ไม่มีความสามารถที่จะหารายได้มาชำระหนี้ได้ ดังนั้น การจำหน่ายหนี้สูญในชั้นเร่งรัดเบื้องต้นพบว่าลูกหนี้เลิกกิจการของบุคคลธรรมดาจึงเป็นเรื่องที่หาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้กรมสรรพากรเชื่อได้ยาก แต่มักจะต้องดำเนินการติดตามฟ้องร้องต่อไปก่อนที่จะขอจำหน่ายหนี้สูญเพื่อป้องกันปัญหาในการถือเป็นรายจ่ายในทางภาษีอากร

(2) ทรัพย์สินของลูกหนี้ทั้งหมดอยู่ในบุริมสิทธิของเจ้าหนี้อื่น

ในกรณีที่สถาบันการเงินสามารถสืบหาทรัพย์สินของลูกหนี้ได้พบ แต่เนื่องจากทรัพย์สินดังกล่าวของลูกหนี้ สถาบันการเงินไม่สามารถที่จะบังคับชำระหนี้และได้เงินมาชำระหนี้ให้แก่ตนได้ เพราะทรัพย์สินดังกล่าวที่พบนั้นตกอยู่ในบุริมสิทธิของเจ้าหนี้อื่น⁴⁶ เช่น พบว่าโฉนดที่ดินเป็นของลูกหนี้ แต่ติดจำนองไว้กับธนาคารเป็นจำนวนที่สูงกว่ามูลค่าของที่ดินนั้นมาก ดังนั้น หนี้ของคนย่อมไม่สามารถได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินดังกล่าวที่พบ

ด้วยเหตุนี้แม้แต่พบทรัพย์สินแต่เมื่ออยู่ในบุริมสิทธิของเจ้าหนี้อื่น ประกอบกับการที่ลูกหนี้เลิกกิจการซึ่งย่อมไม่มีความสามารถในการหารายได้เพื่อชำระหนี้สินแล้ว จึงควรยอมรับให้เป็นเหตุหนึ่งแห่งการพิจารณาจำหน่ายหนี้สูญได้ทันที แต่หากพบแต่เพียงว่าลูกหนี้จดทะเบียนเลิกห้างหุ้นส่วนจำกัด แต่ยังไม่มีความแน่ชัดว่าลูกหนี้และผู้ค้าประกันไม่มีทรัพย์สินจะชำระหนี้ได้ ย่อมไม่เข้าหลักเกณฑ์แห่งการจำหน่ายหนี้สูญ (หนังสือตอบข้อหารือกรมสรรพากรที่ กค.

⁴⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 251 “ผู้ทรงบุริมสิทธิย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิเหนือทรัพย์สินของลูกหนี้ในการที่จะได้รับชำระหนี้อันค้างชำระแก่ตน จากทรัพย์สินนั้นก่อนเจ้าหนี้อื่นๆ โดยนับตั้งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายนี้ หรือบทกฎหมายอื่น”

0802/802 ลงวันที่ 20 มกราคม 2530) กรณีมีข้อพิจารณาว่าตามเหตุแห่งการเลิกกิจการนี้ กฎกระทรวงกำหนดไว้เฉพาะว่าต้องเป็นกรณีพบทรัพย์สินของลูกหนี้แต่อยู่ในบุริมสิทธิของเจ้าหนี้รายอื่น แต่จากคำวินิจฉัยแล้วกรมสรรพากรพิจารณาถึงกรณีที่ไม่พบทรัพย์สินของลูกหนี้ที่จะชำระหนี้ได้รวมอยู่ในกรณีที่ลูกหนี้เลิกกิจการด้วยเช่นเดียวกัน

2) วิธีการจำหน่ายหนี้สูญชั้นดำเนินคดี

ในกรณีที่การติดตามทวงถามเบื้องต้นของสถาบันการเงินไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจะสามารถบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้หรือไม่ กรมสรรพากรจึงจำเป็นต้องกำหนดเกณฑ์แห่งการฟ้องร้องดำเนินคดีเอาไว้ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าสถาบันการเงินนั้นได้ดำเนินการจนถึงระดับที่เหมาะสมในการบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้จริงจึงจะยินยอมให้จำหน่ายหนี้สูญได้ มิใช่พอมีการผิวนัดก็จำหน่ายหนี้สูญในทันที ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการฟ้องร้องดำเนินคดีนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายทางกฎหมายที่เจ้าหนี้ทุกรายพึงกระทำเพื่อรักษาสิทธิของตน⁴⁷

การฟ้องคดี (Suing the Debtor) เมื่อวิธีการติดตามทวงถามของเจ้าหนี้หรือสถาบันการเงิน ตามขั้นตอนของทนายความไม่สามารถเรียกเก็บหนี้ได้ ก็จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจของรัฐในการเพิ่มมาตรการบีบบังคับ ดังนั้น วิธีการฟ้องคดีต่อศาลนี้จึงถือเป็นวิธีการทวงถามให้ชำระหนี้ครั้งสุดท้ายที่เจ้าหนี้หรือสถาบันการเงินจะสามารถเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ ทั้งนี้ ทนายความจะเป็นผู้คุ้นเคยกับสิทธิและข้อจำกัดต่างๆ ทางกฎหมาย วัตถุประสงค์ในปัจจุบันของการให้ทนายความฟ้องคดีต่อศาล ก่อนอื่นสถาบันการเงินควรจะต้องแน่ใจว่าลูกหนี้เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่ไม่มีภาระติดพัน หรือมีหลักประกันที่สามารถบังคับชำระหนี้ได้ มิฉะนั้นแล้วการฟ้องร้องคดีก็เป็นเพียงการแสดงถึงสิทธิที่เจ้าหนี้มีอยู่ให้ประจักษ์ โดยถ้าลูกหนี้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา เจ้าหนี้ก็มีสิทธิที่จะดำเนินการสืบหาทรัพย์สิน และบังคับคดีเอาทรัพย์สินที่สืบพบว่าเป็นของลูกหนี้ได้ นอกจากนี้การฟ้องคดีจะทำให้อายุความแห่งสิทธิของตนขยายออกไปเพื่อการบังคับคดีได้อีก 10 ปี นับแต่ศาลมีคำพิพากษา⁴⁸ อันเป็นการเพิ่มโอกาสในการได้รับชำระหนี้ให้มากขึ้นกว่า

⁴⁷ จันทรเพ็ญ จาปะเกษตร์ , เอกสารประกอบการสอนสินเชื่อ และการเรียกเก็บเงิน , อ่างแล้ว , หน้า 203

⁴⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 271 บัญญัติว่า “ ถ้าคู่ความหรือบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายแพ้คดี (ลูกหนี้ตามคำพิพากษา) มิได้ปฏิบัติตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลทั้งหมดหรือบางส่วน คู่ความหรือบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายชนะ (เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา) ขอบที่จะร้องขอให้บังคับคดีตามคำพิพากษา หรือคำสั่งนั้นได้ภายในสิบปี นับแต่วันมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดยอาศัยและตามคำบังคับที่ออกตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น ”

การปล่อยให้ขาดอายุความฟ้องร้อง ซึ่งถึงแม้ว่าตามกฎหมายลูกหนี้ยังคงมีหนี้อยู่ แต่ลูกหนี้ก็มีสิทธิที่จะไม่ต้องชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ได้ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องอายุความฟ้องร้อง

สำหรับเกณฑ์ที่กรมสรรพากรใช้ในการยินยอมให้สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ เกณฑ์จำหน่ายหนี้สูญในชั้นก่อนดำเนินคดี เกณฑ์จำหน่ายหนี้สูญชั้นรับคำคู่ความ และเกณฑ์จำหน่ายหนี้สูญชั้นบังคับคดี ขึ้นอยู่กับจำนวนหนี้ของลูกหนี้แต่ละรายที่มีการฟ้องร้องดำเนินคดีว่าอยู่ในเกณฑ์ใด

ก) เกณฑ์จำหน่ายหนี้สูญชั้นพิจารณาคำเนินคดี

กฎกระทรวงฉบับที่ 186 พ.ศ. 2534 กำหนดหลักเกณฑ์ในการจำหน่ายหนี้สูญชั้นพิจารณาคำเนินคดีเอาไว้ ดังต่อไปนี้

“ ข้อ 6. การจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ของธนาคาร หรือบริษัทเงินทุนตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ในกรณีหนี้ของลูกหนี้แต่ละรายมีจำนวนไม่เกิน 200,000.- บาท ให้กระทำได้โดยไม่ต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ในข้อ 4 หรือ ข้อ 5 ถ้าปรากฏว่า ได้มีหลักฐานการติดตามทวงถามให้ชำระหนี้ตามสมควรแก่กรณีแล้ว แต่ไม่ได้รับชำระหนี้และหากจะฟ้องลูกหนี้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายไม่คุ้มกับหนี้ที่จะได้รับชำระ

ความในวรรคหนึ่ง ให้ใช้บังคับสำหรับการจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลอื่นที่มีใช้ธนาคารหรือบริษัทเงินทุนดังกล่าว ในกรณีหนี้ของลูกหนี้แต่ละรายมีจำนวนไม่เกิน 100,000.- บาท ด้วย ”

ข้อพิจารณาในการที่จะดำเนินคดีกับลูกหนี้นี้ ประมวลรัษฎากรให้สิทธิแก่นิติบุคคลผู้มีหน้าที่ชำระภาษีเงินได้ สามารถพิจารณาที่จะไม่ฟ้องร้องคดีลูกหนี้ได้ โดยต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขเบื้องต้นเสียก่อน โดยนิติบุคคลผู้มีสิทธิเลือกจำหน่ายหนี้สูญในชั้นพิจารณาคำเนินคดีนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ระหว่างนิติบุคคลทั่วไป กับ สถาบันการเงิน

กลุ่มแรก เจ้าหนี้ที่เป็น “ธนาคาร” หรือ “บริษัทเงินทุน” ตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ ในกรณีนี้ของลูกหนี้แต่ละราย มีจำนวนไม่เกิน 200,000.- บาท และ

กลุ่มที่สอง บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลอื่น ที่ไม่ใช่ธนาคารหรือบริษัทเงินทุน โดยมีหนี้ของลูกหนี้แต่ละรายไม่เกิน 100,000 บาท

ลูกหนี้เหล่านี้ ถือเป็นลูกหนี้รายย่อยมีจำนวนหนี้ไม่สูงมากนัก ปัจจุบันลูกหนี้รายย่อยดังกล่าวมีอยู่เป็นจำนวนมาก ปัญหาว่าการจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ในกรณีเหล่านี้ควรจะมีหลักเกณฑ์เข้มงวดกวดขันเพียงใด และในทางปฏิบัติจะทำได้เพียงใดหรือไม่ เพราะหากวางเงื่อนไขไว้มาก ทางปฏิบัติก็จะยุ่งยากหรือสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากกว่าการตัดหนี้สูญเสียอีก ซึ่งจะไม่เป็นการสนับสนุนให้การประกอบธุรกิจต่างๆ เป็นไปด้วยความคล่องตัว⁴⁹ ดังนั้น ประมวลวิธีฎการจึงวางหลักเกณฑ์การพิจารณา ตรวจสอบ จึงไม่เข้มงวดเหมือนเช่นลูกหนี้รายใหญ่ที่มีจำนวนมาก และมีความสำคัญต่อการจัดเก็บภาษี การจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้รายย่อยนี้ไม่ต้องดำเนินการฟ้องร้องคดีต่อศาลเพียงแต่ต้องเข้าหลักเกณฑ์ 2 ประการกล่าวคือ

- ก.1) มีหลักฐานการติดตามทวงถามให้ชำระหนี้ตามสมควรแก่กรณีแล้ว แต่ไม่ได้รับชำระหนี้
- ก.2) หากจะฟ้องลูกหนี้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายไม่คุ้มกับหนี้ที่จะได้รับชำระ

สำหรับหลักเกณฑ์เกี่ยวกับหลักฐานในการติดตามทวงถามให้ชำระหนี้พอสมควรนั้น เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องการจำหน่ายหนี้สูญชั้นเร่งรัดและตรวจสอบหนี้เบื้องต้น เช่น สถาบันการเงินปล่อยสินเชื่อแก่ลูกหนี้เป็นเงินจำนวน 100,000.- บาท ต่อมาลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ สถาบันการเงินจึงมีหนังสือทวงถามให้ลูกหนี้ชำระหนี้ทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ 2 ครั้ง ลูกหนี้ได้รับแล้วแต่ไม่ชำระหนี้ บริษัทเจ้าหนี้ปรึกษาทนายความทนายความให้คำปรึกษาว่าฟ้องคดีต่อศาลได้ แต่ต้องเสียค่าทนายความและค่าใช้จ่ายมากไม่คุ้มกับหนี้ที่จะได้รับชำระ ดังนี้ สถาบันการเงินย่อมมีสิทธิจำหน่ายหนี้สูญ ในรอบระยะเวลาบัญชีที่ทนายความให้คำปรึกษาได้ซึ่งในทางปฏิบัติควรมีหนังสือให้คำปรึกษาของทนายความเป็นหลักฐานด้วย

⁴⁹ พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา, “การจำหน่ายหนี้สูญของลูกหนี้รายย่อย”, *สรรพากรศาสตร์*, อ้างแล้ว, หน้า 61

ประเด็นปัญหาอยู่ที่การคำนวณค่าใช้จ่ายในการฟ้องร้องดำเนินคดี เช่น ค่าธรรมเนียม ค่าขึ้นศาล ค่าทนายความ และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ซึ่งน่าจะมีความหมายกว้างๆ เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับหนี้ที่จะได้รับชำระ ว่าไม่คุ้มกันนั้น “หนี้ที่จะได้รับชำระ” มีความหมายอย่างไร จะตีความหมายโดยเคร่งครัดว่าต้องเป็นยอดหนี้ค้างชำระทั้งหมดตามกฎหมาย หรือยอดหนี้ที่สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ หรือเป็นจำนวนที่คาดหวังว่าจะสามารถบังคับชำระหนี้จากลูกหนี้ได้จริง เป็นต้น

จำนวนหนี้ที่จะได้รับชำระนั้น ผู้เขียนเห็นว่าควรจะตีความหมายโดยจำกัดเฉพาะยอดหนี้ที่เจ้าหนี้มีสติธิจะจำหน่ายหนี้สูญได้ตามประมวลรัษฎากรเท่านั้น หากตีความว่าเป็นหนี้ที่เจ้าหนี้มีสติธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายแล้ว จะเป็นปัญหาในการคำนวณสิทธิที่ชัดเจนแน่นอนว่ามีอยู่เป็นจำนวนเท่าใด เนื่องจากการผัดผ่อนชำระหนี้ของลูกหนี้จะมีจำนวนดอกเบี้ยรวมอยู่ด้วย หากเป็นหนี้ของสถาบันการเงินแล้ว สถาบันการเงินมีสิทธิกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดได้เองตามกฎหมาย เช่น อัตราร้อยละ 21.0 ต่อปี เมื่อรวมกับยอดหนี้เงินต้นที่ผัดผ่อนแล้ว ถ้าสถาบันการเงินไม่ใช้สิทธิเรียกร้องเป็นเวลา 5 ปี ยอดหนี้จะเพิ่มสูงขึ้นจากเดิมประมาณ 1 เท่าตัว ซึ่งทำให้เห็นว่าหนี้ที่จะได้รับชำระนั้นมีจำนวนสูงขึ้นมาอีก แต่สิทธิตามกฎหมายที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวไม่ใช่เป็นหนี้ที่เจ้าหนี้สามารถได้รับชำระได้จริงในทางปฏิบัติ เพราะสถานะแห่งการชำระหนี้ของลูกหนี้ก็ยังคงมีอยู่เท่าเดิม ด้วยเหตุนี้ การพิจารณาจำนวนค่าใช้จ่ายเทียบแล้วไม่คุ้มกับหนี้ที่จะได้รับชำระ ต้องพิจารณาจากเกณฑ์จำนวนหนี้ที่สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ ประกอบกับสถานะจริงของลูกหนี้ ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเป็นกรณีๆ ไป หากลูกหนี้อาศัยอยู่ 50,000 บาท แต่มีทรัพย์สินอยู่ซึ่งสามารถชำระหนี้บังคับชำระหนี้ได้จริง ซึ่งเมื่อบังคับชำระหนี้ได้แล้วสามารถนำมาหักเป็นค่าใช้จ่ายของเจ้าหนี้แทนได้แล้ว ย่อมต้องถือว่ายังคุ้มที่จะดำเนินคดีอยู่

การที่ลูกหนี้อยู่ต่างจังหวัด มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีสูง เช่นค่าส่งหมายเรียก และสำเนาคำฟ้อง ค่าใช้จ่ายทนายความในการเดินทางไปดำเนินคดีค่าว่าความและค่าใช้จ่ายอื่นเกี่ยวกับการบังคับคดี รวมเบ็ดเสร็จแล้วเป็นเงิน 40,000-50,000 บาท แต่มีหนี้เพียง 80,000-90,000 บาท ไม่มีทรัพย์สินเป็นหลักประกัน ทั้งฟ้องไปกว่าจะดำเนินคดีเสร็จอาจเสียเวลาเป็นปี พนักงานก็ต้องเสียเวลาในการติดตามผลคดี แทนที่จะไปดำเนินการในด้านอื่นๆ การฟ้องคดีต่อไปย่อมไม่คุ้มกับหนี้ที่จะได้รับชำระ น่าจะถือว่าเป็นหนี้ที่ค่าใช้จ่ายไม่คุ้มกับที่จะได้รับชำระแล้ว⁵⁰ ในทางปฏิบัติ

⁵⁰ พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา, “การจำหน่ายหนี้สูญของลูกหนี้รายย่อย”, สรรพากรพัฒนศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 62

การยืนยันว่าค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีไม่คุ้มกับหนี้ที่จะได้รับชำระหนี้ควรมีหนังสือจากนายความ
ผู้ให้คำปรึกษาเก็บไว้เป็นหลักฐานด้วย

ข) เกณฑ์จำหน่ายหนี้สูญชั้นศาลรับคำคู่ความ

กรณีไม่เข้าหลักเกณฑ์แห่งการจำหน่ายหนี้สูญชั้นพิจารณาดำเนินคดีที่ค่าใช้จ่ายไม่คุ้ม
กับหนี้ที่จะได้รับชำระดังกล่าวแล้ว การจำหน่ายหนี้สูญจำเป็นที่จะต้องฟ้องร้องคดีต่อศาลเสมอ
ทั้งนี้ ตามกฎกระทรวงที่ 186 พ.ศ.2534 ข้อ 4 (2) และ (3) แห่งประมวลรัษฎากรกำหนด
หลักเกณฑ์ในการจำหน่ายหนี้สูญชั้นศาลรับคำคู่ความเอาไว้ เพื่อให้สิทธิการจำหน่ายหนี้สูญสำหรับ
ลูกหนี้แต่ละรายที่มีจำนวนหนี้ไม่เกิน 500,000 บาทซึ่งถือว่าเป็น “ลูกหนี้อยู่กลาง” สามารถดำเนิน
การจำหน่ายหนี้สูญได้รวดเร็วยิ่งขึ้น เหมาะสมแก่การถือเป็นรายจ่ายในรอบระยะเวลาบัญชีที่ควรถือเป็น
หนี้สูญทางบัญชี (Matching Principle) โดยลดขั้นตอนการตรวจสอบเพื่อวัตถุประสงค์ในการ
จัดเก็บภาษีอากรให้ลดน้อยลง

การจำหน่ายหนี้สูญของลูกหนี้อยู่กลางนี้ มีหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไข แบ่ง
พิจารณาได้เป็นกรณี คดีแพ่ง และคดีล้มละลาย กล่าวคือ กรณีที่เจ้าหนี้เป็นโจทก์ฟ้องลูกหนี้ในคดี
แพ่ง เพียงแต่ศาลมีคำสั่งรับคำฟ้องก็เข้าข่ายที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้ หรือ กรณีที่มีการยื่นคำขอ
เจี่ยหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อยู่รายอื่นฟ้องในคดีแพ่ง เพียงแต่ศาลมีคำสั่งรับคำขอนั้นแล้วก็เข้า
ข่ายที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้ ส่วนกรณีที่เจ้าหนี้เป็นโจทก์ฟ้องลูกหนี้ในคดีล้มละลาย เพียงแต่ศาล
มีคำสั่งรับคำฟ้องก็เข้าข่ายที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้ หรือ กรณีที่ไม่ได้เป็นโจทก์ยื่นฟ้องลูกหนี้ในคดี
ล้มละลาย แต่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีที่เจ้าหนี้อยู่รายอื่นเป็นโจทก์ฟ้องลูกหนี้ในคดีล้มละลาย
เพียงแต่ศาลมีคำสั่งรับคำขอรับชำระหนี้ก็เข้าข่ายที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้

อย่างไรก็ดี การจำหน่ายหนี้สูญดังกล่าว กรรมการหรือหุ้นส่วนผู้จัดการของบริษัท
หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ผู้เป็นเจ้าของหนี้จะต้องมีคำสั่งอนุมัติ ภายใน 30 วัน นับแต่วันสิ้นรอบ
ระยะเวลาบัญชีนั้น จึงจะจำหน่ายหนี้สูญได้

การกำหนดมาตรฐานของกรมสรรพากรกรณีนี้ กำหนดความเข้มงวดในการจำหน่าย
หนี้สูญของลูกหนี้ที่มีจำนวนหนี้ไม่สูงมากนัก เนื่องจากเห็นว่าการใช้มาตรการฟ้องร้องคดียังเป็น
เกณฑ์ที่สมควรแก่การเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ จึงกำหนดให้ต้องฟ้องคดีเสียก่อนและศาลรับ

คำคู่ความต่างๆ แล้ว ซึ่งกรมสรรพากรจะได้ประโยชน์จากกระบวนการตรวจสอบคำคู่ความของศาลด้วยเพื่อเพิ่มความเชื่อถือในมูลหนี้ที่สถาบันการเงินดำเนินคดีไป อย่างไรก็ตาม กระบวนการตรวจสอบคำฟ้องของศาลนั้น เป็นเพียงกระบวนการตรวจสอบความสมบูรณ์ชัดเจนของคำฟ้องเท่านั้น หากได้มีผลต่อการพิจารณาลักษณะหนี้ที่แท้จริงแต่ประการใด เป็นต้นว่า ศาลไม่มีสิทธิยกอายุความขึ้นตัดสินยกฟ้องของโจทก์ได้ ฉะนั้น การที่ศาลรับคำคู่ความมิได้หมายความว่ามูลหนี้ที่จะนำหมายหนี้สูญนั้นจะครบถ้วนสมบูรณ์ตามลักษณะแห่งมูลหนี้ที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้เสมอไป เพียงแต่การใช้เกณฑ์รับคำคู่ความของศาลนั้นเป็นเกณฑ์พิจารณาการดำเนินการทางคดีของผู้ต้องการจำหน่ายหนี้สูญลูกหนี้รายกลางต้องปฏิบัติประการหนึ่งเท่านั้น จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบอื่นๆ ดังกล่าวมาเบื้องต้นแล้วประกอบด้วย

เกณฑ์ศาลรับคำคู่ความเพื่อจำหน่ายหนี้สูญนี้ แบ่งพิจารณาได้ระหว่าง คดีแพ่ง และคดีล้มละลาย ดังต่อไปนี้ คือ

ข.1) คดีแพ่ง

ตามกฎกระทรวงข้อ 5 (2) กำหนดว่า “ได้ดำเนินการฟ้องลูกหนี้ในคดีแพ่งและศาลได้มีคำสั่งรับคำฟ้องนั้นแล้ว หรือ ได้ยื่นคำขอเฉลี่ยหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้รายอื่นฟ้องในคดีแพ่ง และศาลได้มีคำสั่งรับคำขอนั้นแล้ว ”

การฟ้องร้องเป็นคดีแพ่งนั้นมีวัตถุประสงค์ในการใช้สิทธิเรียกร้องของบุคคลเพื่อบังคับให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามกฎหมาย ดังนั้น เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้น เกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งบุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ด้วยเหตุนี้ มูลหนี้ที่เกิดขึ้นตามสัญญาต่างๆ ในการประกอบธุรกิจ เมื่อมีการผัดผ่อนไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ตามสัญญา ย่อมสามารถนำมาฟ้องร้องเป็นคดีแพ่งเพื่อรักษาสีทธิของตนตามสัญญาได้เสมอ โดยไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวทวงถามเป็นหนังสือล่วงหน้าก่อนก็ได้ เว้นแต่กฎหมายจะกำหนดให้ต้องบอกกล่าวทวงถามไว้ก่อน เช่น กรณีบอกกล่าวบังคับจำนอง เป็นต้น

ทั้งนี้ การจำหน่ายหนี้สูญโดยการฟ้องร้องคดีแพ่งนี้ แบ่งออกได้เป็น 2 กรณี คือ

ข.1.1) ดำเนินการฟ้องคดีแพ่ง และศาลได้มีคำสั่งรับคำฟ้องแล้ว

คำฟ้อง ตามมาตรา 1 (3) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมายความว่า กระบวนพิจารณาใดๆ ที่โจทก์ได้เสนอข้อหาต่อศาล⁵¹ ไม่ว่าจะได้เสนอด้วยวาจา หรือทำเป็นหนังสือ ไม่ว่าจะได้เสนอต่อศาลชั้นต้น หรือชั้นอุทธรณ์ หรือฎีกา ไม่ว่าจะได้เสนอในขณะที่เริ่มคดีโดยคำฟ้อง หรือคำร้องขอ หรือเสนอในภายหลังโดยคำฟ้องเพิ่มเติม หรือแก้ไข หรือฟ้องแย้ง หรือโดยสอดเข้ามาในคดีไม่ว่าด้วยใจสมัคร หรืออุกบังคับ หรือโดยมีคำขอให้พิจารณาใหม่

แต่อย่างไรก็ตาม การจำหน่ายหนี้สูญตามประมวลรัษฎากร ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการยื่นคำฟ้องตั้งคดีของเจ้าหนี้ต่อศาลเพื่อเรียกร้องลูกหนี้ให้ชำระหนี้แก่ตน โดยศาลจะเป็นผู้พิจารณา คำฟ้องว่าถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ ทั้งนี้ ตามมาตรา 18 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งบัญญัติหลักเกณฑ์ตรวจคำฟ้องไว้ว่า

“ ให้ศาลมีอำนาจที่จะตรวจคำคู่ความที่พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลได้รับไว้เพื่อยื่นต่อศาล หรือส่งให้แก่คู่ความหรือบุคคลใดๆ

ถ้าศาลเห็นว่าคำคู่ความที่ได้ยื่นไว้ดังกล่าวแล้วนั้น อ่านไม่ออก หรืออ่านไม่เข้าใจ หรือเขียนฟุ่มเฟือยเกินไป หรือไม่มีรายการ ไม่มีลายมือชื่อ ไม่แนบเอกสารต่างๆ ตามที่กฎหมายต้องการ หรือมิได้ชำระหรือวางค่าธรรมเนียมศาลโดยถูกต้องครบถ้วน ศาลจะมีคำสั่งให้คืนคำคู่ความนั้นไปให้ทำมาใหม่ หรือแก้ไข เพิ่มเติม หรือชำระ หรือวางค่าธรรมเนียมศาลให้ถูกต้องครบถ้วนภายในระยะเวลาและกำหนดเงื่อนไขใดๆ ตลอดจนเรื่องค่าธรรมเนียมตามที่ศาลเห็นสมควรก็ได้ ถ้ามิได้ปฏิบัติตามข้อกำหนดของศาลในระยะเวลาหรือเงื่อนไขที่กำหนดไว้ก็ให้มีคำสั่งไม่รับคำคู่ความนั้น

ถ้าศาลเห็นว่าคำคู่ความที่ได้นำมาขึ้นดังกล่าวข้างต้น มิได้เป็นไปตามเงื่อนไขแห่งกฎหมายที่บังคับไว้ นอกจากที่กล่าวมาในวรรคก่อน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเห็นว่าสิทธิของคู่ความ หรือบุคคลซึ่งยื่นคำคู่ความนั้น ได้ถูกจำกัดห้ามโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายเรื่องเขตอำนาจศาล ก็ให้ศาลมีคำสั่งไม่รับหรือคืนคำคู่ความนั้นไปเพื่อยื่นต่อศาลที่มีเขตอำนาจ...”

⁵¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 216/2501 คำร้องจัดทรัพย์เป็นการเสนอข้อหาต่อศาลว่ากล่าวแก่โจทก์เดิมในคดีเกี่ยวกับการยึดทรัพย์บังคับคดี จึงเป็นคำฟ้องเช่นกัน

เกณฑ์การรับคำคู่ความดังกล่าวนี้ เป็นเพียงการอาศัยระบบกระบวนการยุติธรรมโดยศาลเป็นผู้พิจารณาถึงข้อเท็จจริงเบื้องต้นที่ปรากฏจากคำฟ้องว่าสมควรที่จะรับไว้พิจารณาตามกฎหมายหรือไม่ หากศาลพิจารณาคำฟ้องแล้วเห็นว่าไม่ขัดต่อกฎหมาย ศาลก็จะมีคำสั่งรับคำฟ้องไว้พิจารณา ซึ่งเมื่อศาลรับคำฟ้องแล้วจึงก่อให้เกิดสิทธิจำหน่ายหนี้สูญขึ้นมา แต่หากศาลมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น เช่น สั่งไม่รับคำฟ้อง หรือให้กลับไปแก้ไขให้ถูกต้อง กรณีเช่นนี้สิทธิในการจำหน่ายหนี้สูญตามประมวลรัษฎากรก็ยังไม่เกิดขึ้น

กรณีมีปัญหาว่า หากศาลมีคำสั่งรับคำฟ้องไว้พิจารณาคดีแล้ว แต่ภายหลังในระหว่างพิจารณาคดี ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดี หรือมีคำพิพากษายกฟ้องโจทก์ในภายหลัง เช่นนี้ สิทธิในการจำหน่ายหนี้สูญที่เกิดขึ้นนั้นจะถูกกระทบกระเทือนหรือไม่

การที่ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นเรื่องที่โจทก์ไม่ได้ดำเนินคดีให้ถูกต้องตามหน้าที่ซึ่งตนมีอยู่แห่งกระบวนการพิจารณาคดี เช่น โจทก์เพิกเฉยไม่ร้องขอส่งหมายเรียกให้แก้คดีแก่จำเลยและไม่แจ้งให้ศาลทราบเหตุภายในกำหนด 7 วันนับแต่ยื่นคำฟ้อง หรือเพิกเฉยไม่ดำเนินคดีภายในเวลาตามที่ศาลเห็นสมควรกำหนด ซึ่งถือเป็นการทิ้งคำฟ้องตามมาตรา 174 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง การที่โจทก์ถอนคำฟ้องของตนเองเสีย ตามมาตรา 175 , 176 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หรือ การที่โจทก์ขาดนัดพิจารณาคดีและจำเลยมิได้ขอให้ดำเนินการพิจารณาคดีต่อไป ตามมาตรา 201 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นต้น การที่ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีนี้ ถือเป็นการลบล้างคำฟ้องเดิมที่ได้ยื่นต่อศาล โดยโจทก์มีสิทธิที่จะยื่นคำฟ้องใหม่ได้ตามอายุความแห่งกฎหมาย⁵² ดังนั้น แม้ศาลจะเคยสั่งรับคำฟ้องไปแล้ว แต่เมื่อมีการลบล้างคำฟ้องเดิมไปแล้ว ย่อมถือเสมือนว่าโจทก์มิได้ยื่นคำฟ้อง สิทธิในการจำหน่ายหนี้สูญจึงต้องถือว่าไม่ถูกต้องครบถ้วนตามประมวลรัษฎากร

ส่วนการที่ศาลพิพากษายกคำฟ้องเนื่องจากเห็นว่าโจทก์ไม่สามารถสืบแสดงหลักฐานให้ศาลเห็นสมตามคำฟ้องที่โจทก์มีอยู่ได้ จึงไม่เชื่อว่าจำเลยมีหนี้ที่จะต้องชำระให้แก่โจทก์ ดังนี้ แม้ศาลจะเคยสั่งรับคำฟ้องไปแล้ว แต่พิพากษายกฟ้องในภายหลังย่อมแสดงว่าโจทก์ไม่มีหลักฐานที่จะสามารถฟ้องร้องดำเนินคดีกับจำเลยได้ ไม่เข้าองค์ประกอบลักษณะหนี้เบื้องต้นดังกล่าวมาแล้ว จึงต้องถือว่าโจทก์ไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ด้วยเช่นเดียวกัน

⁵² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1644/2519 (ญ) “...ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีตามมาตรา 201 แม้โจทก์จะอุทธรณ์คำสั่งหรือมีคำขอให้พิจารณาคดีนั้นใหม่มิได้ คงมีสิทธิเพียงเสนอคำฟ้องใหม่ภายในอายุความ ”

กรณีเหล่านี้ แม้โจทก์จะได้จำหน่ายหนี้สูญไปแล้วก็ตาม แต่เมื่อผลแห่งคดีต่อมากลับกลายเป็นลบล้างสิทธิในการจำหน่ายหนี้สูญของโจทก์ โจทก์ย่อมมีหน้าที่นำมูลหนี้ที่จำหน่ายหนี้สูญไปแล้วนั้น กลับมารวมคำนวณเป็นรายได้ใหม่อีก เนื่องจากเป็นมูลหนี้ที่ไม่เข้าองค์ประกอบแห่งหลักเกณฑ์การจำหน่ายหนี้สูญตามกฎหมายกระทรวงนั่นเอง

ข.1.2) การขอเฉลี่ยหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้รายอื่นฟ้องในคดีแพ่ง และศาลได้มีคำสั่งรับคำขอนั้นแล้ว

การขอเฉลี่ยหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้รายอื่นฟ้องคดีแพ่งดังกล่าวนี้ เป็นการเข้าไปในคดีความอื่นโดยผู้ประสงค์จะจำหน่ายหนี้สูญ มิได้เริ่มตั้งต้นเป็นผู้ฟ้องคดีด้วยตนเอง ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติหลักเกณฑ์แห่งการเข้าไปในคดีความอื่นเอาไว้ว่า 2 ประการด้วยกัน คือ กรณีเจ้าหนี้บุริมสิทธิและเจ้าหนี้จำนองขอรับชำระหนี้ก่อน ตามมาตรา 289 และ การร้องขอเฉลี่ยทรัพย์ มาตรา 290

สำหรับการขอเฉลี่ยทรัพย์ ตามมาตรา 290 เป็นกรณีที่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาไม่สามารถสืบหาทรัพย์สินของลูกหนี้ได้แล้ว แต่ปรากฏว่าลูกหนี้ยังมีทรัพย์สินอยู่ โดยถูกเจ้าหนี้รายอื่นยึดหรืออายัดทรัพย์นั้นไว้ตามกฎหมายเพื่อบังคับคดีแล้ว⁵³ ซึ่งต้องห้ามมิให้มีการยึดทรัพย์รายเดียวกันนั้นซ้ำอีก แต่กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้รายที่ยังมิได้ยึดทรัพย์สินนั้นเข้าไปในคดีที่มีการยึดหรืออายัดทรัพย์ไว้ก่อน เพื่อแบ่งเฉลี่ยทรัพย์สินรายเดียวกันนั้น ตามสัดส่วนแห่งมูลหนี้ที่เจ้าหนี้อยู่ตามกฎหมาย ดังบทบัญญัติที่ว่า

“ เมื่อเจ้าพนักงานบังคับคดีได้ยึด หรืออายัดทรัพย์สินอย่างใดของลูกหนี้ตามคำพิพากษาไว้แทนเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาแล้ว ห้ามมิให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาอื่นยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นซ้ำอีก แต่ให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาเช่นว่านี้มีอำนาจยื่นคำขอ โดยทำเป็นคำร้องต่อศาล

⁵³ คำพิพากษาฎีกาที่ 283/2527 “ การที่ศาลมีคำสั่งอายัดเงินไว้ชั่วคราวก่อนมีคำพิพากษาในคดีที่โจทก์ฟ้อง ไม่ห้ามเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาในคดีอื่นที่จะอายัดทรัพย์นั้นเพื่อบังคับคดีตามคำพิพากษาได้ เมื่อจำเลยส่งเงินนั้น ไปยังเจ้าพนักงานบังคับคดีการอายัดเสร็จสิ้นแล้ว การอายัดชั่วคราวในคดีของโจทก์แม้จะดำเนินการก่อนยอมสิ้นผลไปโดยปริยาย โจทก์ก็มีสิทธิโต้แย้ง ”

ที่ออกหมายบังคับคดีให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้น เพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้คนเช่าเฉลี่ยในทรัพย์สิน หรือเงินที่ขายหรือจำหน่ายทรัพย์สินนั้น ได้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ไม่ว่าในกรณีใดๆ ห้ามมิให้ศาลอนุญาตตามคำขอเช่นว่ามานี้ เว้นแต่ศาลเห็นว่าผู้ยื่นคำขอไม่สามารถเอาชำระหนี้ได้จากทรัพย์สินอื่นๆ ของลูกหนี้ตามคำพิพากษา.....”

เจ้าหน้าที่ที่จะยื่นคำร้องขอเฉลี่ยทรัพย์สินได้ จะต้องเป็นเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาแล้วเท่านั้น กล่าวคือ ต้องเป็นเจ้าหน้าที่ที่ได้ฟ้องลูกหนี้เป็นจำเลยในคดีแพ่ง และศาลได้มีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ชำระหนี้แล้ว แต่ไม่จำเป็นต้องถึงขั้นมีคำสั่งบังคับหรือหมายบังคับคดี ตามนัยแห่งคำพิพากษาฎีกาที่ 698/2815 ซึ่งวินิจฉัยว่า

“ เมื่อได้ยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาแล้ว เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาในคดีอื่นร้องขอเฉลี่ยทรัพย์สินนั้นได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 290 โดยไม่ต้องมีคำสั่งบังคับและหมายบังคับในคดีของเจ้าหน้าที่นั้นเองก่อน เมื่อได้ขอเฉลี่ยใน 10 ปี นับแต่มีคำพิพากษาในคดีของเจ้าหน้าที่นั้นแล้ว แม้การบังคับคดียังไม่เสร็จจนเลย 10 ปีไป คำร้องขอเฉลี่ยก็ไม่สิ้นผล ”

ด้วยเหตุนี้ เมื่อโจทก์ได้มีการฟ้องร้องคดีและเป็นเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษามาก่อนแล้ว โจทก์ย่อมมีสิทธิที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้ตามหลักเกณฑ์การฟ้องคดีและศาลมีคำสั่งรับฟ้องได้อยู่แล้วไม่จำเป็นต้องรอมารอเฉลี่ยทรัพย์สินตามเงื่อนไขในส่วนนี้อีก ฉะนั้น กรณีจำหน่ายหนี้สูญของลูกหนี้รายกลางในเกณฑ์ขอเฉลี่ยทรัพย์สินตาม มาตรา 290 จึงไม่น่าที่จะเกิดขึ้นได้ในทางปฏิบัติ เว้นเสียแต่ กฎกระทรวงจะกำหนดให้เป็นที่ชัดเจนว่า การจำหน่ายหนี้สูญในกรณีลูกหนี้รายกลางนี้จะกระทำได้เมื่อไม่มีทรัพย์สินของลูกหนี้ที่จะนำมาชำระหนี้ได้ ซึ่งจะส่งผลให้เจ้าหน้าที่ดำเนินคดีแพ่งในชั้นศาลรับฟ้องเมื่อทราบว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินอยู่ในบังคับของเจ้าหน้าที่ในคดีอื่น ก็จำเป็นที่จะต้องร้องขอเฉลี่ยทรัพย์สินเข้าไป เพื่อให้ตนสามารถแบ่งทรัพย์สินในคดีเจ้าหน้าที่รายอื่นได้ กรณีเมื่อศาลมีคำสั่งรับคำร้องขอเฉลี่ยทรัพย์สินและมีการแบ่งทรัพย์สินกันเรียบร้อยแล้วจึงจะสามารถจำหน่ายหนี้สูญในหนี้ที่มีได้รับชำระจากทรัพย์สินในคดีดังกล่าวนี้

สำหรับการที่เจ้าหน้าที่บุริมสิทธิหรือเจ้าหน้าที่จำนองขอรับชำระหนี้ก่อน ตามมาตรา 289 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น บัญญัติว่า

“ ถ้าบุคคลใดชอบที่จะบังคับชำระหนี้เอาจากทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาที่เจ้าพนักงานบังคับคดีได้ยึดไว้ หรือชอบที่จะได้เงินที่ขายหรือจำหน่ายทรัพย์สินเหล่านั้นได้ โดยอาศัยอำนาจแห่งการจำนองที่อาจบังคับได้ก็ดี หรืออาศัยอำนาจแห่งบุริมสิทธิก็ดี บุคคลนั้นอาจยื่นคำร้องขอต่อศาลที่ออกหมายบังคับคดีให้เอาเงินที่ได้มานั้นชำระหนี้ตนก่อนเจ้าหนี้อื่นๆ ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในกรณีที่อาจบังคับเอาทรัพย์สินซึ่งจำนองหลุด ผู้รับจำนองจะมีคำขอคัดค้านให้เอาทรัพย์สินซึ่งจำนองนั้นหลุดก็ได้

ในกรณีจำนองอสังหาริมทรัพย์ หรือบุริมสิทธิเหนืออสังหาริมทรัพย์อันได้ไปจดทะเบียนไว้แล้ว ให้ยื่นคำร้องขอก่อนเอาทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาด ส่วนในกรณีอื่นๆ ให้ยื่นคำร้องขอเสียก่อนส่งคำบอกกล่าวตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 319

ถ้าศาลมีคำสั่งอนุญาตให้เอาทรัพย์สินที่จำนองหลุด การยึดทรัพย์ที่จำนองนั้นเป็นอันเพิกถอนไปในตัว ในกรณีอื่นๆ ที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตตามคำร้องขอ เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาชอบที่จะได้รับเงินที่เหลือ ถ้าหากมี ภายหลังที่หักชำระค่าฤชาธรรมเนียมการบังคับจำนองและชำระหนี้ผู้รับจำนอง หรือเจ้าหนี้บุริมสิทธิแล้ว ”

กรณีนี้ เจ้าหนี้ผู้รับจำนอง หรือเจ้าหนี้บุริมสิทธิอื่นๆ ขอมขอกันส่วนเงินของคนตามบุริมสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ก่อนเจ้าหนี้สามัญรายอื่น แม้เจ้าหนี้ผู้รับจำนอง หรือเจ้าหนี้บุริมสิทธิจะไม่ได้เป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาก็ตาม ฉะนั้น หากเจ้าหนี้ตามมาตรา 289 นี้เป็นผู้ประสงค์จะจำหน่ายหนี้สูญ ย่อมน่าที่จะร้องขอต่อศาลตามมาตรา 289 นี้ได้ และเมื่อศาลมีคำสั่งรับคำร้องขอกรณีนี้ เจ้าหนี้รายนั้นย่อมสามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ทันที

แต่อย่างไรก็ตาม การร้องขอกรณีนี้เห็นได้ชัดว่าเจ้าหนี้อาจที่จะบังคับชำระหนี้เอาจากทรัพย์สินของลูกหนี้ซึ่งได้จำนอง หรืออยู่ภายใต้บุริมสิทธิ ได้เต็มตามมูลหนี้ที่ตนเองมีอยู่ตามกฎหมาย ฉะนั้น เจ้าหนี้จำนอง หรือเจ้าหนี้บุริมสิทธิจะสามารถจำหน่ายหนี้สูญได้หรือไม่ กรณีนี้ถ้าพิจารณาจากแนวคิดในเรื่องการจำหน่ายหนี้สูญแล้ว เห็นว่ากรณีเช่นนี้ยังไม่ใช่กรณีที่เจ้าหนี้ไม่อาจได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ได้จริง เนื่องจากลูกหนี้ยังมีทรัพย์สินซึ่งอยู่ในบุริมสิทธิของเจ้าหนี้ซึ่งสามารถบังคับชำระหนี้ได้ ดังนั้น น่าที่จะไม่มีสิทธิจำหน่ายหนี้สูญจนกว่าจะได้มีการบังคับชำระหนี้จริง และมีมูลหนี้เหลืออยู่ภายหลังจากบังคับจำนองเรียบร้อยแล้วก่อนเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ภาวะหนี้สูญที่เกิดขึ้นกับเจ้าหนี้จำนองจึงทราบผลสุทธิตั้งแต่ยอดหนี้ที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้จริงก็ต่อเมื่อบังคับจำนองนำทรัพย์สินออกขายทอดตลาด แล้วได้เงินไม่พอชำระหนี้ที่ตนมีอยู่ตามกฎหมาย การจำหน่ายหนี้สูญทันทีที่ศาลรับคำร้องขอตามมาตรา 289 นี้จึงไม่อาจทำได้ในทางปฏิบัติ ฉะนั้น ปัญหาอาจเกิดขึ้นได้หากว่ากฎหมายบังคับให้ต้องจำหน่ายหนี้สูญทันทีในรอบระยะเวลาที่มีการรับคำคู่ความ ซึ่งในขณะนั้นมีหลักประกันอยู่เต็มจำนวนหนี้ ซึ่งไม่ควรที่จะสามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ แต่เหตุการณ์แห่งหนี้สูญอาจเกิดขึ้นเมื่อตอนบังคับเอากับหลักประกันแล้ว ได้เงินไม่เพียงพอชำระหนี้ ภาวะหนี้สูญกรณีนี้อาจมีข้อสงสัยว่าจะสามารถจำหน่ายหนี้สูญตามกฎหมายกระทรวงที่กรมสรรพากรกำหนดหรือไม่ ซึ่งจะพิจารณากันต่อไปในบทที่ 4

ข.2) คดีล้มละลาย

ตามกฎหมายกระทรวง ข้อ 5 (3) กำหนดหลักเกณฑ์ว่า “ ได้ดำเนินคดีการฟ้องลูกหนี้ในคดีล้มละลาย และศาลได้มีคำสั่งรับคำฟ้องนั้นแล้ว หรือ ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีที่ลูกหนี้รายอื่นฟ้องคดีล้มละลาย และศาลได้มีคำสั่งรับคำขอรับชำระหนี้แล้ว ”

การฟ้องคดีล้มละลายนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย ในการได้รับชำระหนี้ นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ได้กลับคืนฐานะปลอดหนี้สินอีกครั้งหนึ่งและเพื่อป้องกันการที่ลูกหนี้อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลภายนอกอีกต่อไป การฟ้องคดีล้มละลายนี้เป็นการฟ้องร้องเพื่อให้ปลดเปลื้องทุกข์ที่ไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้ จึงไม่มีทุนทรัพย์ในการฟ้องคดีเหมือนกับการฟ้องคดีแพ่งทั่วไป เจ้าหนี้ผู้ฟ้องร้องเพียงเสียค่าขึ้นศาล 50 บาท ค่าไต่ถามความ 20 บาท และวางเงินค่าธรรมเนียมล่วงหน้า 1,000 บาท เท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีมาก หากเจ้าหนี้ไม่สามารถสืบหาทรัพย์สินของลูกหนี้ที่จะบังคับชำระหนี้ได้แล้ว เจ้าหนี้ส่วนมากมักจะเลือกฟ้องคดีล้มละลายลูกหนี้เป็นส่วนใหญ่เพื่อหวังผลในการจำหน่ายหนี้สูญให้แก่กิจการ แต่หากว่าเจ้าหนี้คาดว่าจะสามารถบังคับคดีเอาทรัพย์สินของลูกหนี้ได้แล้ว เจ้าหนี้จะเลือกที่จะฟ้องคดีแพ่ง เนื่องจากไม่ต้องมีการแบ่งทรัพย์สินที่สืบทราบมาได้กับเจ้าหนี้รายอื่นๆ

สำหรับการจำหน่ายหนี้สูญในชั้นศาลรับคำคู่ความในคดีล้มละลายของลูกหนี้รายกลางตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ 186 พ.ศ.2534 แบ่งพิจารณาได้เป็น 2 ประการ กล่าวคือ

ข.2.1) การฟ้องลูกหนี้ในคดีล้มละลาย และศาลได้มีคำสั่งรับคำฟ้องนั้นแล้ว

การฟ้องคดีล้มละลายนั้น ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย แบ่งเจ้าหนี้ผู้ฟ้องคดีออกเป็น 2 ประเภท คือ การฟ้องคดีโดยเจ้าหนี้ธรรมดา ตามมาตรา 9 และ การฟ้องคดีโดยเจ้าหนี้มีประกัน ตามมาตรา 10

การฟ้องคดีล้มละลายโดยเจ้าหนี้สามัญ มีหลักเกณฑ์ 3 ประการ คือ

1. ลูกหนี้มีหนี้สินส่วนตัว
2. ลูกหนี้เป็นหนี้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ เป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 50,000 บาท ในกรณีลูกหนี้เป็นบุคคลธรรมดา และไม่น้อยกว่า 500,000 บาท ในกรณีลูกหนี้เป็นนิติบุคคล
3. หนี้้นั้นอาจกำหนดจำนวนได้แน่นอน ไม่ว่าหนี้้นั้นจะถึงกำหนดชำระโดยพลันหรือในอนาคตก็ตาม

สำหรับกรณีฟ้องคดีล้มละลายในฐานะเจ้าหนี้มีประกัน มีหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับเจ้าหนี้ธรรมดาที่ได้กล่าวมาแล้ว และยังคงเข้าหลักเกณฑ์อีก 2 ประการคือ

4. มิได้เป็นผู้ต้องห้ามมิให้บังคับชำระหนี้เอาแก่ทรัพย์สินของลูกหนี้เกินตัวทรัพย์สินที่เป็นหลักประกันตามมาตรา 733 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และ
5. กล่าวในฟ้องว่า ถ้าลูกหนี้ล้มละลายแล้วจะยอมสละหลักประกัน หรือตีราคาหลักประกันมาในคำฟ้องซึ่งเมื่อหักกับจำนวนหนี้ของคนแล้วเงินยังขาดอยู่สำหรับลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 50,000 บาท หรือลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 500,000 บาท

กรณีที่ลูกหนี้ถูกฟ้องล้มละลายนี้ ย่อมแสดงอยู่ในตัวตามข้อสันนิษฐานแห่งกฎหมายล้มละลายว่า “ลูกหนี้มีหนี้สินส่วนตัว” ซึ่งหมายความว่า ลูกหนี้มีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน โดยเจ้าหนี้มีหน้าที่ต้องระบุในคำฟ้อง และนำสืบพิสูจน์ให้ได้ความว่าลูกหนี้มีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สินหรืออาจนำสืบให้เข้าข้อสันนิษฐานตามกฎหมายล้มละลาย มาตรา 8 ก็ได้ กรณีที่เจ้าหนี้นำสืบให้

เข้าข้อสันนิษฐานตามมาตรา 8 ได้แล้ว ตกเป็นภาระของลูกหนี้ที่จะต้องนำสืบหักล้างข้อสันนิษฐานดังกล่าว โดยนำสืบว่าความจริงแล้วจำเลยยังมีทรัพย์สินมากกว่าหนี้สิน ข้อสันนิษฐานตามมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย บัญญัติว่า

“ ถ้ามีเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้เกิดขึ้น ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว

(1) ถ้าลูกหนี้โอนทรัพย์สิน หรือสิทธิจัดการทรัพย์สินของตนให้แก่บุคคลอื่น เพื่อประโยชน์แห่งเจ้าหนี้ทั้งหลายของตน ไม่ว่าจะกระทำนั้นในหรือนอกราชอาณาจักร

(2) ถ้าลูกหนี้โอนหรือส่งมอบทรัพย์สินของตนไปโดยการแสดงเจตนาลวง หรือโดยการฉ้อฉล ไม่ว่าจะกระทำการนั้นในหรือนอกราชอาณาจักร

(3) ถ้าลูกหนี้โอนทรัพย์สินของตนหรือก่อให้เกิดทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นเหนือทรัพย์สินนั้น ซึ่งถ้าลูกหนี้ล้มละลายแล้ว จะต้องถือว่าเป็นการให้เปรียบ ไม่ว่าจะกระทำการนั้นในหรือนอกราชอาณาจักร

(4) ถ้าลูกหนี้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ เพื่อประวิงการชำระหนี้ หรือมิให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้

ก. ออกไปเสียนอกราชอาณาจักร หรือ ได้ออกไปก่อนแล้วและคงอยู่นอกราชอาณาจักร

ข. ไปเสียดอกเคหะสถานที่เคยอยู่ หรือซ่อนตัวอยู่ในเคหะสถานหรือหลบไป หรือโดยวิธีอื่น หรือปิดสถานที่ประกอบธุรกิจ

ค. ยักย้ายทรัพย์สินไปให้พ้นอำนาจศาล

ง. ขอมตนให้ต้องคำพิพากษาซึ่งบังคับให้ชำระเงินซึ่งตนไม่ควรต้องชำระ

(5) ถ้าลูกหนี้ถูกยึดทรัพย์ตามหมายบังคับคดี หรือไม่มีทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะพึงยึดมาชำระหนี้ได้

(6) ถ้าลูกหนี้แถลงต่อศาลในคดีใดๆ ว่าไม่สามารถชำระหนี้ได้

(7) ถ้าลูกหนี้แจ้งให้เจ้าหนี้คนหนึ่งคนใดของตนทราบว่าไม่สามารถชำระหนี้ได้

(8) ถ้าลูกหนี้เสนอคำขอประนอมหนี้ให้เจ้าหนี้ตั้งแต่สองคนขึ้นไป

(9) ถ้าลูกหนี้ได้รับหนังสือทวงถามจากเจ้าหนี้ให้ชำระหนี้แล้วไม่น้อยกว่าสองครั้ง ซึ่งมีระยะเวลาห่างกัน ไม่น้อยกว่าสามสิบวัน และลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ”

จำนวนหนี้ที่จะสามารถฟ้องคดีล้มละลายได้นั้น กรณีที่ลูกหนี้เป็นบุคคลธรรมดา พระราชบัญญัติล้มละลายกำหนดว่าต้องมีหนี้ไม่ต่ำกว่า 50,000 บาท ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่สามารถดำเนินคดีล้มละลาย เพื่อจำหน่ายหนี้สูญสำหรับลูกหนี้รายกลาง (หนี้ไม่เกิน 500,000 บาท) ได้ แต่กรณีลูกหนี้ที่เป็นนิติบุคคลนั้น พระราชบัญญัติล้มละลายกำหนดให้ฟ้องคดีได้ต่อเมื่อมีหนี้ไม่ต่ำกว่า 500,000 บาท ฉะนั้น จึงมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับการจำหน่ายหนี้สูญสำหรับลูกหนี้รายกลางที่มีหนี้ไม่เกินกว่า 500,000 บาท ตามกฎกระทรวงว่าสามารถฟ้องคดีล้มละลายได้หรือไม่

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า การแบ่งเกณฑ์จำนวนหนี้ที่จะพิจารณาวิธีการในการจำหน่ายหนี้สูญนั้น ควรพิจารณาจากมูลหนี้ที่เป็นเงินต้นและมูลหนี้ที่เป็นดอกเบี้ยซึ่งมีการรับรู้เป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรไปแล้ว แต่สำหรับการพิจารณามูลหนี้ตามคดีล้มละลาย กฎหมายมุ่งพิจารณาถึงจำนวน “ทุนทรัพย์” ตามความหมายของการฟ้องร้องคดีแพ่งทั่วไป กล่าวคือ มูลหนี้ที่เกิดขึ้นตามสิทธิที่กฎหมายรับรองและได้ระบุเอาไว้ในคำฟ้องทั้งหมดย่อมถือเป็นจำนวนที่จะนำมาพิจารณาว่ามูลหนี้เกินกว่า 500,000 บาทหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ หากเจ้าหนี้แสดงมูลหนี้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยคิดจนถึงวันฟ้องคดีล้มละลายรวมกันเกินกว่า 500,000 บาท เจ้าหนี้นี้ย่อมสามารถดำเนินคดีล้มละลายได้เช่นกัน ฉะนั้น คำว่ามูลหนี้ตามกฎหมาย และจำนวนหนี้ตามพระราชบัญญัติล้มละลายจึงเห็นว่าแตกต่างกัน แม้มูลหนี้ตามเกณฑ์แห่งกฎกระทรวงไม่เกิน 500,000 บาท แต่มูลหนี้ตามพระราชบัญญัติล้มละลายอาจคำนวณรวมกันเกิน 500,000 บาทได้ ตัวอย่างเช่น สถาบันการเงินให้สินเชื่อแก่ลูกหนี้ที่เป็นนิติบุคคลรายหนึ่งเป็นเงินต้นจำนวน 460,000 บาท และมีดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ซึ่งลูกหนี้มีคณัดโดยสถาบันการเงินรับรู้รายได้เพื่อคำนวณกำไรสุทธิไว้แล้วจำนวน 6 เดือน ตามเกณฑ์สิทธิ และประกาศกรมสรรพากรที่ ทพ. 1/2528 เป็นจำนวน 34,500 บาท รวมเป็นหนี้ที่สามารถดำเนินการจำหน่ายหนี้สูญได้จำนวน 494,500 บาท เช่นนี้ ถือว่าเป็นลูกหนี้รายกลางซึ่งสถาบันการเงินเพียงฟ้องคดีล้มละลายและศาลมีคำสั่งรับฟ้องก็เข้าหลักเกณฑ์ในการจำหน่ายหนี้สูญได้ แต่จำนวนหนี้ดังกล่าวนี้มิใช่เป็นทุนทรัพย์ที่ใช้พิจารณาเกณฑ์การฟ้องคดีล้มละลาย แต่ทุนทรัพย์ที่จะฟ้องร้องในคดีล้มละลาย สถาบันการเงินจะคำนวณจากเกณฑ์ดอกเบี้ยคิดซึ่งสถาบันการเงินประกาศกำหนด เช่นอัตรา ร้อยละ 21.0 ต่อปี เป็นจำนวนดอกเบี้ยคิด 48,300 บาท เมื่อรวมแล้วจำนวนทุนทรัพย์ที่ใช้ฟ้องคดีล้มละลายจะเป็นจำนวน 508,300 บาท ซึ่งสามารถฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายได้แล้ว

สำหรับการดำเนินคดีของเจ้าหนี้นี้ประกันตาม มาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลายนั้น กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้ฟ้องคดีจำเป็นที่จะต้องแสดงเจตนาเพื่อดำเนินการเกี่ยว

กับหลักประกันที่ตนเองมีอยู่เสียก่อนว่าจะสละหลักประกันโดยนำเข้าเป็นทรัพย์สินส่วนหนึ่งในคดีล้มละลายเพื่อแบ่งปันกับเจ้าหนี้รายอื่นๆ (ถ้ามี) หรือจะต้องตีราคาหลักประกันเพื่อหักกับมูลหนี้ที่ตนเองมีอยู่ให้เสร็จสิ้นตามกฎหมายเสียก่อน และยังคงเหลือเป็นจำนวนตามเกณฑ์แห่งการฟ้องคดีล้มละลายด้วย ศาลจึงจะรับคำฟ้องไว้พิจารณาต่อไป โดย “จำนวนเงินที่เหลืออยู่” นี้เท่านั้นที่สมควรจะสามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ หากเป็นจำนวนที่เข้าลักษณะหนี้ที่กฎกระทรวงได้กำหนดเอาไว้ กล่าวคือเป็นหนี้จากการประกอบธุรกิจ หรือเนื่องจากธุรกิจ หรือเงินถือว่าเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิของภาษีเงินได้นิติบุคคลนั่นเอง

ข.2.2) การขอรับชำระหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้รายอื่นฟ้องในคดีล้มละลาย และศาลได้มีคำสั่งรับคำขอรับชำระหนี้แล้ว

การยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลายนี้ เจ้าหนี้ไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือไม่ก็ตาม ต้องยื่นคำขอต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ภายในกำหนด 2 เดือน นับแต่วันโฆษณาคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดในราชกิจจานุเบกษา หรือในหนังสือพิมพ์รายวัน แล้ววันใดเป็นวันที่ได้โฆษณาลงสุด⁵⁴ แต่ถ้าเจ้าหนี้อยู่นอกราชอาณาจักร เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจขยายกำหนดเวลาให้อีกได้ไม่เกิน 2 เดือน รวมเป็น 4 เดือน คำขอรับชำระหนี้ต้องทำตามแบบพิมพ์ที่กระทรวงยุติธรรมกำหนดโดยมีบัญชีแสดงรายละเอียดแห่งหนี้สิน และข้อความระบุถึงหลักฐานประกอบหนี้ และทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใดของลูกหนี้ที่ยึดไว้เป็นหลักประกัน หรือ ตกอยู่ในความครอบครองของเจ้าหนี้ด้วย⁵⁵ เพราะฉะนั้นไม่ว่าสถาบันการเงินจะเป็นโจทก์ฟ้องคดีล้มละลายเองหรือยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลายที่เจ้าหนี้รายอื่นฟ้อง ต่างก็ต้องยื่นคำขอรับชำระหนี้ในชั้นเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ด้วยกันทั้งสิ้น จึงจะมีสิทธิเป็นเจ้าที่จะแบ่งทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายได้

เมื่อครบกำหนดเวลายื่นคำขอรับชำระหนี้ คือ พ้นเวลา 2 เดือน นับแต่วันโฆษณาคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะรับนัดลูกหนี้และเจ้าหนี้ทั้งหลายมาพร้อมกัน

⁵⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 690/2509 “กำหนดเวลาสองเดือนที่ให้เจ้าหนี้ยื่นคำขอรับชำระหนี้คือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ตาม พระราชบัญญัติล้มละลายฯ มาตรา 91 นั้น นับตั้งแต่วันที่ได้โฆษณาในราชกิจจานุเบกษาหรือวันที่ได้โฆษณาในหนังสือพิมพ์รายวัน แล้วแต่วันใดเป็นวันที่ได้โฆษณาลงสุด เพราะกฎหมายให้โฆษณาทั้งสองอย่าง จะนับตั้งแต่วันที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์กำหนดไว้ในประกาศมิได้”

⁵⁵ พระราชบัญญัติล้มละลายพุทธศักราช 2483 มาตรา 91

เพื่อตรวจคำขอรับชำระหนี้ โดยแจ้งให้ทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน⁵⁶ เมื่อถึงวันนัดเจ้าหนี้ทุกคน และลูกหนี้มีสิทธิตรวจ และแถลงโต้แย้งคำขอรับชำระหนี้ที่เจ้าหนี้ยื่นไว้ได้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะจดคำแถลงโต้แย้งไว้ หรือให้ผู้โต้แย้งไปทำคำแถลงเป็นหนังสือรวมไว้ในสำนวน

ในการตรวจคำขอรับชำระหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะต้องสอบสวนเรื่องหนี้สินเพื่อหาความจริงว่าหนี้รายใดขอรับชำระหนี้ได้ หรือต้องห้ามมิให้ขอรับชำระหนี้ โดยสอบสวนจากพยานหลักฐานตามที่เจ้าหนี้และผู้คัดค้าน (ถ้ามี) นำมา หรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะมีหมายเรียกลูกหนี้ เจ้าหนี้หรือบุคคลใดมาสอบสวนก็ได้ เมื่อสอบสวนหนี้เสร็จสิ้นแล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ต้องทำความเข้าใจว่า ควรอนุญาตให้เจ้าหนี้ที่ยื่นคำขอนั้นได้รับชำระหนี้หรือไม่เพียงใดแล้วส่งสำนวนเรื่องขอรับชำระหนี้ที่คัดค้านต่อศาล พร้อมทั้งรายงานว่ามีผู้โต้แย้งคำขอรับชำระหนี้ที่คัดค้านประการใดหรือไม่⁵⁷

ศาลจะเป็นผู้พิจารณาสั่งอนุญาตให้ได้รับชำระหนี้หรือไม่⁵⁸ ซึ่งการพิจารณาสั่งนั้นศาลจะพิจารณาจากสำนวนการสอบสวนของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือออกนั่งพิจารณาก็ได้ และศาลอาจสั่งต่างไปจากความเห็นของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็ได้⁵⁹ คำสั่งศาลในเรื่องคำขอรับชำระหนี้ฝ่ายที่ไม่พอใจมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้⁶⁰ ขั้นตอนดังกล่าวนี้เป็นการตรวจสอบจำนวนหนี้ที่แท้จริงว่ามีอยู่เป็นจำนวนเท่าใด และหนี้ของสถาบันการเงินซึ่งเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์และศาลเชื่อเท่านั้นที่จะนำไปสู่การจำหน่ายหนี้สูญได้

หนี้รายใดที่ศาลสั่งไม่อนุญาตให้ได้รับชำระหนี้ หนี้รายนั้นเจ้าหนี้อย่อมไม่มีสิทธิได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายนั้น และหนี้รายใดหากเจ้าหนี้ไม่ยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ภายในกำหนดเวลา และเงื่อนไขที่กฎหมายล้มละลายกำหนด เจ้าหนี้ก็เป็นอันหมดสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายนั้น แม้จะเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาก็ตาม⁶¹ และถือว่าหนี้เหล่านี้ไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญทางภาษีอากรได้เช่นเดียวกัน

⁵⁶ พระราชบัญญัติล้มละลายพุทธศักราช 2483 มาตรา 104

⁵⁷ พระราชบัญญัติล้มละลายพุทธศักราช 2483 มาตรา 105

⁵⁸ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 106,107

⁵⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 985/2509

⁶⁰ คำสั่งคำร้องศาลฎีกาที่ 582/2518 , คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1877/2526 (ญ)

⁶¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1673/2511

ตามนัยแห่งคำวินิจฉัยตอบข้อหารือกรมสรรพากรที่ กค.0802/2043 ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2530 “...การที่บริษัท อ. จำกัด ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีที่ บริษัท ป. จำกัด ลูกหนี้ ซึ่งได้ถูกเจ้าหนี้รายอื่นฟ้องในคดีล้มละลายแล้ว แต่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีคำสั่งไม่รับคำขอรับชำระหนี้ เพราะถือว่ายื่นเมื่อพ้นกำหนดเวลา.....กรณีจึงยังถือไม่ได้ว่า บริษัท อ. จำกัด ได้ปฏิบัติตามครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ในกฎกระทรวง จึงยังไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญรายนี้ออกจากบัญชีลูกหนี้ได้”

แต่มีข้อสังเกตว่าตามพระราชบัญญัติล้มละลายดังกล่าวนี้ หนี้ที่มีได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ภายในกำหนดเวลานั้นก็ยังคงมีอยู่ตามกฎหมายส่วนสารบัญญัติ หากได้ระงับไปไม่ เช่น ถ้าหนี้นั้นมี ผู้ค้ำประกัน ผู้ค้ำประกันยังต้องรับผิดชอบ⁶² หรือถ้าลูกหนี้เกิดหลุดพ้นจากการล้มละลาย เช่น มีการยกเลิกการล้มละลาย ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 135 (1) และ (2) เจ้าหนี้ก็ยังมีสิทธิฟ้องลูกหนี้ให้รับผิดชอบเป็นคดีแพ่งได้ หรือจะฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายใหม่ก็ได้⁶³ เพราะฉะนั้น การที่สถาบันการเงินมิได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ภายในกำหนดเวลา แต่สถาบันการเงินอาจมีสิทธิฟ้องคดีลูกหนี้ได้ใหม่ภายใต้บทบัญญัติแห่งอายุความ ภายหลังจากที่ศาลยกเลิกการล้มละลายด้วยกรณีดังกล่าวนี้ สถาบันการเงินก็ควรที่จะมีสิทธิที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้ต่อไป หากกรอบข้อประกอบในการจำหน่ายหนี้สูญในภายหลัง

กรณีกลับกัน หากสถาบันการเงินดำเนินการครบขั้นตอนแห่งการจำหน่ายหนี้สูญด้วยวิธีการ และเงื่อนไขอื่นนอกจากการฟ้องหรือขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลายแล้ว เช่น มีการฟ้องคดีแพ่งและศาลได้รับคำฟ้องไว้แล้ว กรณีนี้ถึงแม้สถาบันการเงินจะไม่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลายของลูกหนี้รายดังกล่าวนี้ สถาบันการเงินก็ควรที่จะมีสิทธิในการจำหน่ายหนี้สูญรายนี้ได้เช่นกัน เนื่องจากประมวลรัษฎากรให้สิทธิแก่สถาบันการเงินในการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การจำหน่ายหนี้สูญเอาไว้หลายกรณีด้วยกัน ฉะนั้น ผลแห่งกฎหมายล้มละลายซึ่งห้ามมิให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินในคดีล้มละลาย หากไม่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ภายในกำหนดเวลาดังกล่าวจึงเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภายหลัง ไม่ควรที่จะนำมาพิจารณาประกอบการจำหน่ายหนี้สูญในเมื่อเข้าหลักเกณฑ์อื่นแล้ว

⁶² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 185/2512 , 1808/2512

⁶³ พระราชบัญญัติ ล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 136 ประกอบ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1703-1704/2506

ค) เกณฑ์จำหน่ายหนี้สูญชั้นบังคับคดี

ในกรณีลูกหนี้รายใหญ่ซึ่งมีจำนวนหนี้ที่จำหน่ายหนี้สูญได้เกินกว่า 500,000 บาท กรมสรรพากรได้วางหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบความถูกต้องของภาวะหนี้สูญที่เกิดขึ้นไว้อย่างเข้มงวดและเคร่งครัด การฟ้องร้องดำเนินคดีแพ่งหรือคดีล้มละลายจะใช้เกณฑ์รับคำคู่ความอย่างลูกหนี้รายกลางไม่ได้ แต่ตามกฎหมายกระทรวงได้กำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไขเพิ่มเติมให้ต้องดำเนินคดีแพ่ง และคดีล้มละลายถึงชั้นบังคับคดีด้วย จึงจะสามารถดำเนินการจำหน่ายหนี้สูญได้ แยกพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

ค.1) คดีแพ่ง

การฟ้องคดีแพ่งเพียงแต่ศาลรับคำฟ้อง หรือรับคำขอเฉลี่ยหนี้เท่านั้น ยังไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ แต่ศาลจะต้องมีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ชำระหนี้ และประการสำคัญจะต้องมีการออก “คำบังคับ” หรือ “คำสั่งให้เฉลี่ยหนี้” ของศาลแล้ว แต่ลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดจะชำระหนี้ เจ้าหนี้จึงจะสามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ ตามกฎหมายข้อ 4 (2) ซึ่งกำหนดว่า

“ ได้ดำเนินการฟ้องลูกหนี้ในคดีแพ่ง หรือได้ยื่นคำขอเฉลี่ยหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อื่นฟ้องในคดีแพ่ง และในกรณีนั้นๆ ได้มีคำบังคับหรือคำสั่งของศาลแล้ว แต่ลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้ ”

ค.1.1) สถาบันการเงินเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง และสถาบันการเงินจะต้องดำเนินคดีไปจนถึงชั้นศาลมีคำบังคับให้สถาบันการเงินได้รับชำระหนี้ แต่ไม่มีทรัพย์สินจะชำระหนี้

เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาแล้วศาลมีหน้าที่ต้องออกคำบังคับโดยไม่ต้องให้คู่ความร้องขอ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 272 วรรคแรก ซึ่งบัญญัติว่า “ ถ้าศาลได้พิพากษาหรือคำสั่งอย่างใด ซึ่งจะต้องมีการบังคับคดี ก็ให้ศาลมีคำบังคับกำหนดวิธีที่จะปฏิบัติตามคำบังคับนั้นไว้ ” โดยคำบังคับนี้ศาลจะระบุไว้โดยชัดแจ้งให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาใช้เงินหรือให้ส่งทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใดตามคำพิพากษาให้แก่เจ้าหนี้ภายในระยะเวลา และเงื่อนไขอื่นๆ โดยให้เริ่มนับระยะเวลาที่ระบุไว้ให้ปฏิบัติตามคำบังคับตั้งแต่วันที่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาลงลายมือชื่อไว้ในคำบังคับ หรือวันที่ได้ส่งคำบังคับให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา ตามประมวลกฎหมาย

วิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 273 วรรค 1,2 ตามลำดับ นอกจากนี้ ศาลจะกำหนดไว้โดยชัดแจ้งในคำบังคับว่า ในกรณีที่มิได้มีการปฏิบัติตามคำบังคับภายในระยะเวลาหรือภายในเงื่อนไขที่กำหนดไว้ ลูกหนี้ตามคำพิพากษาจะต้องถูกยึดทรัพย์สินหรือถูกจับและจำขังด้วย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 273 วรรค 3

กรณีลูกหนี้รายใหญ่ที่จะดำเนินการจำหน่ายหนี้สูญนั้น มีปัญหาว่า เพียงแต่ศาล “มีคำบังคับ” จะจำหน่ายหนี้สูญได้หรือไม่ หรือจะต้องมีการออกหมายบังคับคดีด้วย จึงจะจำหน่ายหนี้สูญได้ มีนักกฎหมายภาษีอากรบางท่านเห็นว่าจะต้องมีการออกหมายบังคับคดีด้วยจึงจะจำหน่ายหนี้สูญได้ แต่บางความเห็นก็ว่ากรณีนี้ไม่จำเป็นต้องถึงขั้นการออกหมายบังคับคดีก็จำหน่ายหนี้สูญได้ เพราะ ข้อ 4 (2) ของกฎกระทรวงใช้คำว่า “มีคำบังคับ” ไม่ได้ใช้คำว่า “มีหมายบังคับคดี” ซึ่งเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งต่อจากการมีคำบังคับแล้ว ทั้งนี้ แม้กฎกระทรวงจะใช้ถ้อยคำว่า “ แต่ลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้ ” ต่อจากคำว่า “มีคำบังคับของศาลแล้ว” แต่ถ้อยคำดังกล่าวก็ไม่ควรจะแปลว่าต้องมีการออกหมายบังคับคดีแล้วจึงจะจำหน่ายหนี้สูญได้ เพราะถ้าประสงค์จะให้ตีความเช่นนั้น ก็น่าจะใช้คำว่า “ มีหมายบังคับคดี ” แทนคำว่า “ มีคำบังคับ” การแปลว่าต้องมีการออกหมายบังคับคดีแล้วจึงจะจำหน่ายหนี้สูญได้ เท่ากับเป็นการแปลขยายความไปในทางที่เป็นผลร้ายแก่ประชาชนผู้เสียภาษี ชัดกับหลักการตีความกฎหมายภาษีอากรที่ว่ากฎหมายภาษีอากรต้องตีความโดยเคร่งครัด หากตัวบทกฎหมายภาษีอากรที่ใช้ในการเก็บภาษีอากรไม่ชัดแจ้ง กำกวม หรือ ตีความได้หลายนัย เช่นนี้ ต้องตีความไปในทางที่เป็นคุณหรือประโยชน์แก่ผู้เสียภาษี จะตีความขยายให้เป็นผลร้ายหาได้ไม่⁶⁴ นอกจากนี้ยังมีแนวคำวินิจฉัยข้อหาหรือของกรมสรรพากรที่เน้นเกี่ยวกับขั้นตอนการออกคำบังคับเสียก่อน มิฉะนั้น ไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ เช่น หนังสือตอบข้อหาหรือที่กค.0802/14315 ลงวันที่ 27 ตุลาคม 2530 ข้อ 3

“ ...การฟ้องร้องลูกหนี้ และมีการยอมความต่อศาลแล้ว แต่ต่อมากลูกหนี้ผัดผ่อนไม่ยอมชำระหนี้ตามยอม บริษัทฯ ได้ขอหมายศาลเพื่อบังคับคดียึดทรัพย์สินลูกหนี้แล้ว แต่ลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดๆกรณีนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามี “คำบังคับ” ของศาลแต่อย่างใด บริษัทฯ จึงไม่สามารถนำหนี้ส่วนนี้จำหน่ายหนี้สูญออกจากบัญชีลูกหนี้ได้ ”

หรือคำวินิจฉัยที่ กค.0802/6882 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2530 “ ...บริษัทฯ ได้ฟ้องคดีลูกหนี้ และศาลได้มีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่บริษัทฯ แต่ลูกหนี้ไม่นำเงินมาชำระ และ

⁶⁴ สม อนุรักษ์ . “ข้อสังเกตในการตีความกฎหมายภาษีอากร” . บทบัญญัติ เล่ม 38 ตอน 3 : พ.ศ. 2524

บริษัทฯ ไม่สามารถหาตัวลูกหนี้มาชำระหนี้ได้ เนื่องจากลูกหนี้ปิดกิจการและหลบหนีไป ต่อมา ลูกหนี้ได้ให้บุคคลที่สามนำเงินมาชำระหนี้ตามคำพิพากษาของศาลบางส่วนโดยให้บริษัทฯ บันทึก การชำระหนี้โดยระบุว่าไม่ตั้งใจที่จะบังคับคดีตามคำพิพากษาอีกต่อไป เนื่องจากสำนักงานนาย ควายแจ้งว่าลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะชำระหนี้ได้อีก กรณีดังกล่าวนี้ ไม่ปรากฏว่ามี คำบังคับคดีของศาลแต่อย่างใด บริษัทฯ จึงไม่สามารถนำหนี้ส่วนที่เหลือมาจำหน่ายหนี้สูญได้”

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีนั้นทางปฏิบัติทำได้ไม่ยุ่งยาก และเสียค่าคำร้องเพียง 10 บาทเท่านั้น ทั้งไม่เสียเวลามาก บางคดีขอวันนั้น ศาลก็ออกให้ในวันนั้น เพื่อตัดปัญหาการตีความของนักกฎหมายอากรบางท่าน เจ้าหนี้ที่ต้องการจำหน่ายหนี้สูญจึงควร จะขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีก่อนจึงจะจำหน่ายหนี้สูญ

แต่ก็ยังมีนักกฎหมายอากรบางท่านมีความเห็นเพิ่มเติมต่อไปว่า แม้ศาลจะออก หมายบังคับคดีแล้วก็ยังจำหน่ายหนี้สูญไม่ได้ จะต้องมีการนำเจ้าพนักงานบังคับคดีไปยึด หรืออายัดทรัพย์สินของลูกหนี้ก่อน เมื่อปรากฏว่าลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินให้ยึดหรืออายัดจึงจะจำหน่าย หนี้สูญได้ ซึ่งด้วยเหตุผลเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้ว กลุ่มนักกฎหมายที่ 2 ไม่เห็นด้วย ทั้งนี้ เพราะ ว่าเมื่อมีการออกคำบังคับ และลูกหนี้ได้รับแล้วแต่ไม่ชำระหนี้ตามคำบังคับ เพียงแต่มีหลักฐาน การสืบสวนของเจ้าหนี้ หรือบริษัทรับจ้างตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือสำนักงานนักสืบแสดงว่าลูกหนี้ ไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้ก็น่าจะจำหน่ายหนี้สูญได้แล้ว

สรุปว่าถ้อยคำที่ว่า “แต่ลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้” เป็นเรื่องที่จะต้อง พิจารณาจากข้อเท็จจริงประกอบกับพยานหลักฐานต่างๆ เป็นกรณีๆ ไป การตีความว่าต้องเป็นกรณี ที่ศาลออกหมายบังคับคดีและมีการนำเจ้าพนักงานบังคับคดีไปยึด หรืออายัดทรัพย์สินของลูกหนี้ แต่ไม่มีทรัพย์สินให้ยึดหรืออายัด จึงจะจำหน่ายหนี้สูญได้นั้น น่าจะเป็นการตีความที่ไม่ถูกต้องตาม เจตนารมณ์ของกฎหมายอากร

อย่างไรก็ตาม หลักฐานที่เจ้าพนักงานบังคับคดีออกมาให้แก่เจ้าหนี้ผู้นำยึดนี้ก็เป็นหลัก ฐานประการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งกรมสรรพากรให้การยอมรับ ตามนัยแห่งคำวินิจฉัย ตอบข้อหารือที่ กค.0802/10278 ลงวันที่ 20 กรกฎาคม 2531

“ เจ้าหนี้ได้ดำเนินการฟ้องร้องต่อศาล ศาลได้พิพากษาให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามคำพิพากษา แต่ลูกหนี้ไม่ยอมชำระ เจ้าหนี้จึงขอให้ศาลออกคำสั่งบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ และต่อมาเจ้าหนี้ได้นำเจ้าพนักงานบังคับคดีไปยึดทรัพย์ของลูกหนี้ ปรากฏว่าลูกหนี้ได้ปิดกิจการแล้ว และไม่มีทรัพย์สินใดที่จะยึดได้ ซึ่งเจ้าพนักงานบังคับคดีได้รายงานผลการบังคับคดีดังกล่าวว่าลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดๆ ที่จะยึดได้กรณีตามข้อเท็จจริงดังกล่าวถือว่า บริษัทเจ้าหนี้ได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจำหน่ายหนี้สูญตามกฎหมายกระทรวงแล้ว จึงจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ของบริษัทได้ ”

กรณีที่ได้เห็นได้ชัดว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินที่สามารถบังคับชำระหนี้ได้อยู่ แม้จะยังไม่สามารถขายทอดตลาดนำเงินมาหักหนี้ได้ก็ตาม กรมสรรพากรถือว่ายังไม่เข้าหลักเกณฑ์การจำหน่ายหนี้สูญ ตามคำวินิจฉัยที่ กค.0802/6167 ลงวันที่ 1 เมษายน 2534

“ ...ลูกหนี้ผ่อนชำระตามสัญญาประนีประนอมยอมความบางส่วนแล้วผัดผ่อนไม่ชำระหนี้ บริษัทฯ จึงยึดทรัพย์ขายทอดตลาด แต่ขายไม่ได้ ขณะเดียวกันมีเจ้าหนี้อื่นขอเฉลี่ยทรัพย์ด้วย ต่อมา บริษัทฯ จึงหยุดขายทอดตลาดชั่วคราวเนื่องจากขายทอดตลาดมา 4 ครั้งแล้ว ไม่มีผู้สนใจเข้าประมูล และบริษัทฯ ก็ไม่สามารถติดต่อกับลูกหนี้ได้ เนื่องจากย้ายที่อยู่ กรณีดังกล่าวนี้ ยังไม่ถือว่าลูกหนี้ยังไม่มีทรัพย์สินใดๆ จะชำระหนี้ได้ จึงไม่เป็นไปตามกฎกระทรวง บริษัทฯ ยังไม่สามารถจำหน่ายหนี้สูญออกจากบัญชีลูกหนี้ได้ ”

ก.1.2) สถาบันการเงินขอเฉลี่ยหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อื่นฟ้อง และมีคำสั่งศาลให้สถาบันการเงินได้รับการเฉลี่ยหนี้ของลูกหนี้แล้ว แต่ไม่มีทรัพย์สินจะชำระหนี้

ถ้าเป็นกรณีลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อื่นฟ้องเป็นคดีแพ่ง และเจ้าพนักงานบังคับคดีได้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินของลูกหนี้ไว้แล้ว เจ้าหนี้อื่นจะขอยึดหรืออายัดทรัพย์สินซ้ำไม่ได้ แม้จะเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาก็ตาม ทั้งนี้ เมื่อปรากฏว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินอยู่แม้จะถูกยึดอยู่ในคดีอื่น ก็ยังไม่เข้าหลักเกณฑ์ในการจำหน่ายหนี้สูญตามข้อ ก.1.1) ได้เช่นกัน แต่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาอื่นผู้ประสงค์จะจำหน่ายหนี้สูญนั้นจะต้องยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลที่ออกหมายบังคับคดีให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้น เพื่อให้ศาลดังกล่าวมีคำสั่งให้ตนเข้าเฉลี่ยในทรัพย์สินหรือเงินที่เกิดจาก

การขายหรือจำหน่ายทรัพย์สินนั้น ทั้งนี้จะต้องยื่นภายใน 14 วัน นับแต่วันที่มีการขายทอดตลาด หรือจำหน่ายทรัพย์สินนั้น⁶⁵ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 290

“มาตรา 290 เมื่อเจ้าพนักงานบังคับคดีได้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินอย่างใดของลูกหนี้ ตามคำพิพากษาไว้แทนเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาแล้ว ห้ามไม่ให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาอื่นยึดหรือ อายัดทรัพย์สินนั้นซ้ำอีก แต่ให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาเช่นว่านี้มีอำนาจยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้อง ต่อศาลที่ออกหมายบังคับคดีให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้น เพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้ตนเข้าเฉลี่ยใน ทรัพย์สินหรือเงินที่ขายหรือจำหน่ายทรัพย์สินนั้น ได้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและ พณิชย์

ไม่ว่าในกรณีใดๆ ห้ามมิให้ศาลอนุญาตตามคำขอเช่นว่ามานี้ เว้นแต่ศาลเห็นว่าผู้ยื่น คำขอไม่สามารถเอาชำระหนี้ได้จากทรัพย์สินอื่นๆ ของลูกหนี้ตามคำพิพากษา

ในกรณีที่ยึดทรัพย์สินเพื่อขายทอดตลาดหรือจำหน่ายโดยวิธีอื่นคำขอเช่นว่านี้ให้ยื่น ก่อนสิ้นระยะเวลาสิบสี่วันนับแต่วันที่มีการขายทอดตลาดหรือจำหน่ายทรัพย์สินนั้น

ในกรณีที่อายัดทรัพย์สิน ให้ยื่นคำขอเสียก่อนสิ้นระยะเวลาสิบสี่วันนับแต่วันชำระเงิน หรือส่งทรัพย์สินตามที่อายัดไว้

ในกรณียึดเงิน ให้ยื่นคำขอเสียก่อนสิ้นระยะเวลาสิบสี่วันนับแต่วันยึด

เมื่อได้ส่งสำเนาคำขอให้เจ้าพนักงานบังคับคดีแล้ว ให้เจ้าพนักงานบังคับคดีจัดการจ่าย เงินหรือทรัพย์สินตามคำบังคับไว้เกินกว่าศาลจะได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาด เมื่อศาลได้มีคำสั่งประการใด และส่งให้เจ้าพนักงานบังคับคดีทราบแล้ว ก็ให้เจ้าพนักงานบังคับคดีปฏิบัติไปตามคำสั่งเช่นว่านั้น

ในกรณีที่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาผู้ยึดสถานะสิทธิในการบังคับคดี หรือเพิกเฉยไม่ดำเนินการ บังคับคดีภายในเวลาที่เจ้าพนักงานบังคับคดีกำหนด ผู้ขอเฉลี่ยหรือผู้ยื่นคำร้องตามมาตรา 287 หรือตามมาตรา 289 มีสิทธิขอให้ดำเนินการบังคับคดีต่อไป”

เมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาตแล้ว เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาก็ขอเฉลี่ยทรัพย์สินได้ ส่วนจะเฉลี่ยได้ มากน้อยเพียงใด ในทางปฏิบัติจะดูได้จากบัญชีส่วนเฉลี่ยที่เจ้าพนักงานบังคับคดีทำขึ้นโดยเจ้าหนี้ ทั้งหลายไม่คัดค้าน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 319

“ มาตรา 319 ในกรณีที่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษหลายคนร้องขอให้บังคับคดี หรือได้มี การแจ้งให้ทราบซึ่งการจำนองหรือบุริมสิทธิเหนือทรัพย์สินที่จำหน่ายได้มาดังที่บัญญัติไว้ใน

⁶⁵ ศักดิ์ สนองชาติ, “วิเคราะห์เรื่องการขอเฉลี่ยทรัพย์สินตามแนวคำพิพากษา”, บทบัญญัติ เล่ม 27 พ.ศ.2513 ตอน 1

มาตรา 289 เมื่อจัดการจำหน่ายทรัพย์สินเสร็จและได้หักค่าฤชาธรรมเนียมในการบังคับคดีไว้แล้ว ให้เจ้าพนักงานบังคับคดีทำบัญชีส่วนเฉลี่ยแสดงจำนวนเงินที่จ่ายให้แก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาหรือ เจ้าหนี้อุปริมสิทธิแต่ละคน จากเงินรายได้จำนวนสุทธิที่พอแก่การที่จะจ่ายให้ตามสิทธิเรียกร้องของ เจ้าหนี้เหล่านั้น ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือตามประมวลกฎหมาย นี้ว่าด้วยการจ่ายเงินเช่นนั้น และให้เจ้าพนักงานบังคับคดีส่งคำบอกกล่าวไปยังเจ้าหนี้เหล่านั้นขอให้ ตรวจสอบบัญชีเช่นนั้นและให้แถลงข้อคัดค้านภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ส่งคำบอกกล่าว

ถ้าไม่มีคำแถลงยื่นภายในเวลาที่กำหนด ให้ถือว่าบัญชีส่วนเฉลี่ยนั้นเป็นที่สุด และให้ เจ้าพนักงานบังคับคดีจ่ายเงินให้แก่เจ้าหนี้เหล่านั้นตามบัญชี ”

เจ้าหนี้ได้รับเงินตามบัญชีส่วนเฉลี่ยมาเท่าใด เมื่อนำมาคำนวณหักจากยอดหนี้ตาม คำพิพากษาของศาลแล้วผลต่างคือจำนวนหนี้ที่เจ้าหนี้อุปริมสิทธิจำหน่ายหนี้สูญออกจากบัญชีลูกหนี้ใน การคำนวณกำไรสุทธิได้ ขอให้สังเกตว่า เจ้าหนี้ที่จะยื่นคำร้องขอเฉลี่ยทรัพย์สินได้นั้นจะต้องเป็น เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาแล้ว ก็จะต้องเป็นเจ้าหนี้ที่ฟ้องลูกหนี้เป็นจำนวนในคดีแพ่ง และศาลมี คำพิพากษา ให้ลูกหนี้ชำระหนี้แล้ว แต่ไม่จำเป็นต้องถึงขั้นมีคำบังคับหรือหมายบังคับคดีแล้ว⁶⁶ กรณีมี ปัญหาว่าลูกหนี้รายใหญ่นี้ หากเจ้าหนี้ผู้ประสงค์จะจำหน่ายหนี้สูญซึ่งได้ดำเนินการฟ้องร้องเป็นคดี แพ่งมาก่อนแล้วนั้น ไม่สามารถสืบทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ในขณะนั้น และได้จำหน่าย หนี้สูญไปก่อนแล้ว แต่ต่อมาได้มีการสืบทราบพบทรัพย์สินในคดีหลัง เช่นนี้ สิทธิในการ จำหน่ายหนี้สูญของเจ้าหนี้ผู้จำหน่ายหนี้สูญ ควรที่จะมีอยู่ตามสิทธิของตนในขณะนั้นเพราะได้ ดำเนินการครบหลักเกณฑ์ตามกฎหมายกระบวนแล้ว แต่หากว่าในขณะที่คดีของตนยังไม่ครบหลัก เกณฑ์การจำหน่ายหนี้สูญ เนื่องจากพบว่ามียุทธทรัพย์สินถูกยึดในคดีอื่น กรณีเช่นนี้ เจ้าหนี้รายนั้นน่าที่ จะต้องดำเนินการยื่นคำขอเฉลี่ยหนี้ในคดีที่มีการยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ก่อน และดำเนินการให้ ครบขั้นตอนแห่งการจำหน่ายหนี้สูญกรณีเฉลี่ยทรัพย์สินนี้ด้วย

ค.2) คดีล้มละลาย

การจำหน่ายหนี้สูญลูกหนี้รายใหญ่โดยดำเนินคดีล้มละลายนี้ เพียงแต่เจ้าหนี้ยื่นคำฟ้อง หรือยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ยังจำหน่ายหนี้สูญไม่ได้ จะต้องมีการ ประenomหนี้กับลูกหนี้โดยศาลมีคำสั่งเห็นชอบ หรือลูกหนี้ถูกศาลพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลาย และได้มีการแบ่งทรัพย์สินของลูกหนี้ครั้งแรกแล้วจึงจะจำหน่ายหนี้สูญได้ มาตรฐานดังกล่าวนี้ ได้

⁶⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 698/2518

ลดขั้นตอนตามกฎหมายที่ 159 พ.ศ. 2526 เดิมที่ได้กำหนดให้การจำหน่ายหนี้สูญกระทำได้อีกเมื่อมีการแบ่งทรัพย์สินของลูกหนี้ครั้งสุดท้ายแล้ว ซึ่งเป็นการเข้มงวดและทำให้เสียเวลาในการดำเนินการที่ยาวนานมาก กว่าที่จะถึงขั้นตอนดังกล่าว ทั้งที่ภาวะหนี้สูญที่เกิดขึ้นจะสามารถทราบได้ก่อนแล้ว ไม่จำเป็นที่จะต้องให้มีการสืบหาทรัพย์สินจนถึงที่สุดเพื่อนำมาแบ่งกันระหว่างเจ้าหนี้ ด้วยเหตุนี้ การลดขั้นตอนตามกฎหมายฉบับใหม่นี้ จึงถือได้ว่าเป็นการกำหนดขั้นตอนที่ใกล้เคียงกับความจำเป็นจริงมากยิ่งขึ้น เหมาะแก่มาตรฐานแห่งการจำหน่ายหนี้สูญ เพราะเมื่อลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินใดแล้ว ก็ควรที่จะยินยอมให้สามารถถือเป็นค่าใช้จ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรได้

กฎหมายที่ 186 พ.ศ.2534 ข้อ 4 (3) ได้กำหนดให้สถาบันการเงินเจ้าหนี้มีสิทธิที่จะเลือกดำเนินคดีล้มละลายลูกหนี้เพื่อให้ครบขั้นตอนในการจำหน่ายหนี้สูญได้ ดังนี้คือ

“ได้ดำเนินการฟ้องลูกหนี้ในคดีล้มละลาย หรือได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีที่ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อื่นฟ้องในคดีล้มละลาย และในกรณีนั้นๆ ได้มีการประนอมหนี้กับลูกหนี้โดยศาลมีคำสั่งเห็นชอบด้วยกับการประนอมหนี้นั้น หรือลูกหนี้ถูกศาลพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลาย และได้มีการแบ่งทรัพย์สินของลูกหนี้ครั้งแรกแล้ว”

ค.2.1) ต้องดำเนินการคดีล้มละลายไปจนถึงขั้นมีการประนอมหนี้กับลูกหนี้ โดยศาลมีคำสั่งเห็นชอบด้วยกับการประนอมหนี้

“การประนอมหนี้” หมายถึง การที่ลูกหนี้ขอทำความตกลงกับเจ้าหนี้ทั้งหลายหลังจากที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดแล้ว โดยลูกหนี้ขอชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้แต่เพียงบางส่วนเช่น ร้อยละ 20 ของจำนวนหนี้ที่ศาลตั้งอนุญาตให้ได้รับชำระโดยผู้ค้ำประกันหรือไม่มี หรือขอชำระหนี้โดยวิธีอื่น เช่น ขอมอบกิจการและทรัพย์สินของตนให้เจ้าหนี้จัดการแบ่งเฉลี่ยกันเอง ถ้าการประนอมหนี้เป็นผลสำเร็จคือ ที่ประชุมเจ้าหนี้ได้ลงมติพิเศษ* ตกลงยอมรับคำขอประนอมหนี้นั้น และศาลได้พิจารณาแล้วมีคำสั่งเห็นชอบด้วย ลูกหนี้ก็ไม่ต้องถูกศาลพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลายและทำให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากหนี้สินทั้งหมดที่เป็นหนี้ที่อาจขอรับชำระได้ คงเหลืออยู่แต่หนี้ที่ปรากฏตามข้อประนอมหนี้ซึ่งศาลมีคำสั่งเห็นชอบด้วยแล้วเท่านั้น ลูกหนี้มีหน้าที่ชำระหนี้ตาม

* มติพิเศษ หมายความว่า มติของเจ้าหนี้ฝ่ายข้างมากและมีจำนวนหนี้เท่ากับ 3 ใน 4 แห่งจำนวนหนี้ทั้งหมดของเจ้าหนี้ ซึ่งได้เข้าประชุมด้วยตนเอง หรือมอบฉันทะให้ผู้อื่นเข้าประชุมแทนในที่ประชุมเจ้าหนี้ และได้ออกเสียงลงคะแนนในมตินั้น ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.2483 มาตรา 6

ข้อประนอมหนี้ที่ให้กับเจ้าหนี้ซึ่งได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้ ส่วนเจ้าหนี้ที่ไม่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้ก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้อีกต่อไป ลูกหนี้หลุดพ้นจากหนี้สินนั้นโดยสิ้นเชิง แต่ไม่มีผลไปถึงลูกหนี้คนอื่นที่เป็นลูกหนี้ร่วมกัน เช่น ผู้ค้ำประกัน ผู้จำนอง เป็นต้น⁶⁷

เมื่อศาลมีคำสั่งเห็นชอบด้วยการประนอมหนี้ในรอบระยะเวลาบัญชีใด เจ้าหนี้ที่ยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้และศาลมีคำสั่งอนุญาต ย่อมมีสิทธิจำหน่ายหนี้เดิมทั้งหมดนั้นจากบัญชีลูกหนี้และถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีนั้นได้ (กฎกระทรวง ข้อ 7) ส่วนหนี้ตามข้อตกลงในการประนอมหนี้นั้น หากลูกหนี้หรือผู้ค้ำประกัน (ถ้ามี) ชำระให้แล้ว เจ้าหนี้ก็ต้องนำมารวมเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิ ในรอบระยะเวลาบัญชีที่มีการชำระหนี้ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 65 ทวิ (9) วรรคแรก⁶⁸

ตัวอย่าง เหลืองเป็นหนี้ค่าสินค้าบริษัทเจิว 1,000,000.- บาท และมีหนี้สินล้นพ้นตัว เจ้าหนีรายอื่นได้ยื่นฟ้องเจิวเป็นบุคคลล้มละลายต่อศาลศาลพิจารณาลงมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดและเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้โฆษณาคำสั่งศาลในราชกิจจานุเบกษา และในหนังสือพิมพ์รายวัน บริษัทเจิวได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ภายใน 2 เดือน นับแต่วันโฆษณาคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้บริษัทได้รับชำระหนี้ ต่อมาศาลได้ไต่สวนเหลือลูกหนี้โดยเปิดเผยเพื่อทราบกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เหตุผลที่ทำให้มีหนี้สินล้นพ้นตัวตลอดจนความประพฤติของลูกหนี้ เมื่อศาลไต่สวนเสร็จแล้ว เมื่อลูกหนี้ได้ยื่นคำขอประนอมหนี้โดยเสนอขอชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ที่ศาลสั่งอนุญาตให้ได้รับชำระหนี้แล้ว เป็นจำนวนคนละร้อยละ 20 ภายในกำหนด 3 เดือน นับแต่วันที่ 4 พฤศจิกายน 2535 โดยมีม่วงเป็นผู้ค้ำประกัน

เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้นัดประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรก เพื่อพิจารณาคำขอประนอมหนี้ ในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2535 นั้น ปรากฏว่าที่ประชุมเจ้าหนี้ลงมติเป็นเอกฉันท์ยอมรับคำขอประนอมหนี้ของเหลือลูกหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รายงานการประนอมหนี้ดังกล่าวต่อศาล ต่อมา วันที่ 15 ธันวาคม 2535 ศาลมีคำสั่งเห็นชอบด้วยการประนอมหนี้ดังกล่าว และเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ได้โฆษณาคำสั่งศาลในราชกิจจานุเบกษา และหนังสือพิมพ์รายวัน

⁶⁷ พระราชบัญญัติล้มละลายพุทธศักราช 2483 มาตรา 45,46,56, ประกอบคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 635/2522

⁶⁸ ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม, “เจาะลึกวิธีการจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ เพื่อประโยชน์ในการเสียภาษี”, นิตยสารกระทรวงยุติธรรม คุณภาพ เล่มที่ 3 ปีที่ 40 : พฤษภาคม - มิถุนายน 2536 , หน้า 50

ต่อมาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2536 บริษัทเขียวได้รับชำระหนี้ตามข้อตกลงในการประนอมหนี้ ร้อยละ 20 เป็นเงิน 200,000.- บาท

ดังนั้น บริษัทเขียวซึ่งถือรอบระยะเวลาบัญชีตามปีปฏิทิน คือตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ถึง 31 ธันวาคม ย่อมจำหน่ายหนี้สูญจำนวน 1,000,000.- บาท และถือเป็นรายจ่ายในรอบระยะเวลา บัญชีปี 2535 ได้ ส่วนหนี้จำนวน 200,000.- บาท ที่บริษัทได้รับชำระหนี้ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2536 นั้น ให้บริษัทนำมารวมเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีปี 2536 ทั้งนี้ ถ้าหากเหลือลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลงในการประนอมหนี้ บริษัทเขียว หรือเจ้าหนี้รายอื่น หรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจขอต่อศาลให้บังคับเหลือลูกหนี้ หรือม่วงผู้ค้ำประกัน ให้ชำระหนี้ตามข้อตกลงในการประนอมหนี้ได้หรือจะขอให้ศาลยกเลิกการประนอมหนี้ นั้น และพิพากษาให้เหลือลูกหนี้เป็นบุคคลล้มละลายได้⁶⁹ สมมุติว่าเจ้าหนี้เพียงแต่ขอให้ศาลบังคับให้เหลือลูกหนี้และม่วงผู้ค้ำประกันชำระหนี้ตามข้อตกลงในการประนอมหนี้ ยังไม่ได้ขอให้ศาลยกเลิกการประนอมหนี้และพิพากษาให้เหลือลูกหนี้เป็นบุคคลล้มละลาย และศาลได้บังคับให้ตามคำขอแล้ว ปรากฏว่าม่วงผู้ค้ำประกันได้ชำระหนี้ให้บริษัทเขียว ในวันที่ 15 ตุลาคม 2536 เป็นเงิน 100,000.- บาท และชำระในวันที่ 15 มกราคม 2537 อีก 100,000.- บาท ดังนี้ บริษัทเขียวต้องนำเงินดังกล่าว มารวมเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลา บัญชีปีที่ 2536 และ 2537 รอบระยะเวลาบัญชีละ 100,000.- บาท

แต่ถ้าเจ้าหนี้ไม่ได้ขอให้ศาลบังคับให้เหลือลูกหนี้ และม่วงผู้ค้ำประกันชำระหนี้ตามข้อตกลงในการประนอมหนี้ แต่เจ้าหนี้คนใดคนหนึ่งหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ขอให้ศาลยกเลิกการประนอมหนี้ และพิพากษาให้เหลือลูกหนี้ล้มละลาย และศาลยกเลิกการประนอมหนี้ และพิพากษาให้เหลือลูกหนี้ล้มละลายเมื่อ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2536 เช่นนี้ ข้อตกลงในการประนอมหนี้ก็เป็นอันถูกยกเลิกเพิกถอนไปในตัว ถือเสมือนหนึ่งว่าไม่ได้มีการประนอมหนี้กันเลย แต่การที่ศาลมีคำสั่งยกเลิกการประนอมหนี้ และพิพากษาให้ล้มละลายนี้ ก็ไม่มีผลทำให้การจำหน่ายหนี้สูญที่ได้กระทำไปแล้วในรอบระยะเวลาบัญชีปี 2535 ต้องถูกยกเลิกเพิกถอน และเปลี่ยนมาเป็นจำหน่ายหนี้สูญในรอบระยะเวลาบัญชี ปี 2536 แทนเพราะตาม ข้อ 4 (3) ของกฎกระทรวง เพียงแต่มีการประนอมหนี้กับลูกหนี้โดยศาลมีคำสั่งเห็นชอบก็จำหน่ายหนี้สูญได้ ไม่ต้องถึงขั้นที่ศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลาย

⁶⁹ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 57 . 60

ค.2.2) ลูกหนี้ถูกศาลพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลาย และได้มีการแบ่งทรัพย์สินของลูกหนี้ครั้งแรก

ถ้าเป็นกรณีลูกหนี้ประนอมหนี้ไม่สำเร็จ คือ การประนอมหนี้ไม่ได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมเจ้าหนี้ เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รายงานให้ศาลทราบ ศาลก็จะมีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลาย หรือถ้าเป็นกรณีที่ลูกหนี้ไม่ได้ขอประนอมหนี้และเจ้าหนี้ได้ลงมติในการประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรกหรือในคราวที่เลื่อนไปขอให้ศาลพิพากษาให้ล้มละลายก็ดี หรือไม่ลงมติประการใดก็ดี หรือไม่มีเจ้าหนี้ไปประชุมก็ดี เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รายงานให้ศาลทราบ ศาลก็จะพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายและเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะโฆษณาคำพิพากษาในราชกิจจานุเบกษาและในหนังสือพิมพ์รายวันทั้งมีหน้าที่จัดการทรัพย์สินของบุคคลล้มละลายเพื่อแบ่งแก่เจ้าหนี้ทั้งหลาย ซึ่งการแบ่งทรัพย์สินนี้ต้องกระทำทุกระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายเว้นแต่ศาลจะอนุญาตให้ขยายเวลาต่อไปโดยมีเหตุสมควร⁷⁰

การแบ่งทรัพย์สินดังกล่าวอาจมีการแบ่งกันหลายครั้ง แต่ในการจำหน่ายหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ตามกฎหมายภาษีอากรนั้น เพียงแต่มีการแบ่งทรัพย์สินครั้งแรกก็จำหน่ายหนี้สูญได้ ฉะนั้น หากมีการแบ่งทรัพย์สินครั้งแรกในรอบระยะเวลาบัญชีใดก็จำหน่ายหนี้สูญในรอบระยะเวลา นั้นได้ ส่วนจะจำหน่ายได้มากน้อยเพียงใดย่อมแล้วแต่ว่าการแบ่งทรัพย์สินครั้งแรกนั้นเจ้าหนี้ได้รับส่วนแบ่งมากน้อยเพียงใด หากได้รับไม่ครบจำนวนหนี้ ส่วนที่ขาดคือส่วนที่จำหน่ายหนี้สูญได้ อย่างไรก็ดี ในการแบ่งทรัพย์สินครั้งต่อไป ถ้าเจ้าหนี้ได้รับส่วนแบ่งอีก ส่วนแบ่งที่ได้รับย่อมถือเป็นรายได้ของเจ้าหนี้ในรอบระยะเวลาบัญชีที่ได้รับส่วนแบ่งนั้น ประมวลรัษฎากร มาตรา 65 ทวิ (9) วรรคแรก

3.2.4 รอบระยะเวลาบัญชีในการจำหน่ายหนี้สูญ

การดำเนินการจำหน่ายหนี้สูญนี้ ตามหลักเกณฑ์ภาษีอากรแล้ว รายจ่ายเกิดขึ้นในรอบระยะเวลาบัญชีใดก็ให้ถือเป็นรายจ่ายในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น ซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์สิทธิ (Accrual Basis) นั่นเอง ดังนั้น เมื่อดำเนินการครบขั้นตอนเงื่อนไขที่กฎกระทรวงกำหนดจึง

⁷⁰ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 61, 124 วรรคท้าย

สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 186 พ.ศ. 2534 ข้อ 7 ซึ่งกำหนดว่า

“ หนี้ของลูกหนี้รายใดที่เข้าลักษณะตามข้อ 3 และได้ดำเนินการตามข้อ 4 ข้อ 5 หรือ ข้อ 6 ครบถ้วนแล้วในรอบระยะเวลาบัญชีใด ให้จำหน่ายเป็นหนี้สูญจากบัญชีลูกหนี้ และถือเป็นรายจ่ายในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น เว้นแต่กรณีตาม ข้อ 5 (2) และ (3) ให้ถือเป็นรายจ่ายในรอบระยะเวลาบัญชีที่ศาล ได้มีคำสั่งรับฟ้อง คำขอเจดีย์หนี้ หรือคำขอรับชำระหนี้ แล้วแต่กรณี ”

จากหลักเกณฑ์แห่งการจำหน่ายหนี้สูญดังกล่าวมาแล้วนั้น สามารถแบ่งพิจารณากรอบระยะเวลาบัญชีที่จะจำหน่ายหนี้สูญได้ตามวิธีการจำหน่ายหนี้สูญแต่ละวิธีได้ดังต่อไปนี้ คือ

(1) กรณีจำหน่ายหนี้สูญด้วยวิธีติดตามทวงถามและตรวจสอบเบื้องต้น จะต้องดำเนินการให้ครบขั้นตอน 2 ประการ ดังนี้คือ

ก. ติดตามทวงถามให้ชำระหนี้ตามสมควรแก่กรณี ได้แก่ การส่งหนังสือทวงถาม ไม่น้อยกว่า 2 ครั้ง โดยลงทะเบียนไปรษณีย์ตอบรับเก็บไว้เป็นหลักฐาน และ ไม่ได้รับชำระหนี้ภายในกำหนดเวลาแห่งการทวงถามนั้น

ข. ปรากฏหลักฐานชัดเจนเกี่ยวกับสถานะของลูกหนี้ว่า ไม่สามารถชำระหนี้ได้ด้วย กล่าวคือ ลูกหนี้ตาย สาบสูญ หรือมีหลักฐานว่าหายสาบสูญ และไม่มีทรัพย์สินใดชำระหนี้ หรือมีเงินนั้น ก็ต้องปรากฏว่า ลูกหนี้เลิกกิจการ และมีหนี้ของเจ้าหนี้อยู่อื่นมีบุริมสิทธิเหนือทรัพย์สินทั้งหมดของลูกหนี้ในลำดับก่อนเป็นจำนวนมากกว่าทรัพย์สินของลูกหนี้

เมื่อดำเนินการครบตามหลักเกณฑ์ และมีหลักฐานประกอบการพิจารณาเรียบร้อยในรอบระยะเวลาบัญชีใด เจ้าหนี้ก็สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ทันทีในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น

(2) กรณีจำหน่ายหนี้สูญด้วยวิธีดำเนินคดีความในชั้นศาล พิจารณาได้เป็น 3 กรณี

2.1 กรณีจำหน่ายหนี้สูญชั้นพิจารณาก่อนดำเนินคดี เป็นกรณีของลูกหนี้รายย่อย ซึ่งสรรพากรวางหลักเกณฑ์ในการจำหน่ายหนี้สูญไม่เข้มงวดมากนัก กล่าวคือ เพียง มีการติดตามทวงถามให้ชำระหนี้ตามสมควรแก่กรณีแล้วแต่ไม่ได้รับชำระหนี้ และปรากฏว่าหากจะฟ้องคดีลูกหนี้จะ

ต้องเสียค่าใช้จ่ายไม่คุ้มกับหนี้ที่จะได้รับชำระ กรณีนี้เพียงแต่พิจารณาถึงการติดตามทวงถามเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องฟ้องคดี ดังนั้น เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาที่ได้ทวงถามในหนังสือทวงถามในรอบระยะเวลาบัญชีใด ก็สามารถจำหน่ายหนี้สูญได้แล้วในรอบระยะเวลาบัญชีนั้นทันที

2.2 กรณีจำหน่ายหนี้สูญชั้นศาลรับคำคู่ความ เป็นกรณีของลูกหนี้รายกลาง ซึ่งมีหนี้ไม่เกิน 500,000 บาท กรณีนี้ต้องดำเนินคดีต่อศาลและศาลมีคำสั่งรับคำฟ้อง คำร้องขอเฉลี่ยหนี้ไว้พิจารณาในคดีแพ่ง หรือ รับคำฟ้อง คำขอรับชำระหนี้ไว้พิจารณาในคดีล้มละลาย เมื่อศาลได้รับคำคู่ความต่างๆ นี้ ไว้พิจารณาในรอบระยะเวลาบัญชีใด จึงสามารถจำหน่ายหนี้สูญได้ในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น อย่างไรก็ตาม การจำหน่ายหนี้สูญของลูกหนี้รายกลางนี้ กฎกระทรวงกำหนดเงื่อนไขไว้เป็นพิเศษว่าจะต้องได้รับอนุมัติจากกรรมการ หรือหุ้นส่วนผู้จัดการ ให้จำหน่ายหนี้สูญภายใน 30 วัน นับแต่สิ้นรอบระยะเวลาบัญชีนั้นด้วย

2.3 กรณีจำหน่ายหนี้สูญในชั้นศาลบังคับคดี กรณีนี้ใช้สำหรับลูกหนี้รายใหญ่ซึ่งมีหนี้มากกว่า 500,000 บาท ซึ่งกรมสรรพากรเข้มงวดกับวิธีดำเนินการมากที่สุด จะต้องปรากฏว่าได้มีการดำเนินคดีแพ่งหรือคดีล้มละลายกับลูกหนี้รายนั้นจนถึงขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้ในรอบระยะเวลาบัญชีใด จึงสามารถจำหน่ายหนี้สูญออกจากบัญชีลูกหนี้ได้ในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น

ก. คดีแพ่งเจ้าหนี้ฟ้องคดีและศาลมีคำบังคับแล้ว หรือ ขอเฉลี่ยหนี้และศาลมีคำสั่งให้ได้รับเฉลี่ยหนี้แล้ว อีกทั้งต้องปรากฏว่า แต่ไม่มีทรัพย์สินของลูกหนี้จะชำระหนี้ได้

ข. คดีล้มละลาย เจ้าหนี้ได้ฟ้องคดีล้มละลาย หรือขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลาย และในได้ดำเนินการจนถึงชั้นศาลได้มีคำสั่งเห็นชอบด้วยกับการประนอมหนี้ หรือ พิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายและแบ่งทรัพย์สินครั้งแรกแล้ว

3.2.5 การรับชำระหนี้ภายหลังจำหน่ายหนี้สูญ

ภายหลังจากที่ได้มีการจำหน่ายหนี้สูญตามหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมแล้ว หากมีการรับชำระหนี้กลับคืนมาในภายหลัง ต้องถือว่าเป็น “รายได้” ของกิจการในรอบระยะเวลาที่ได้รับชำระกลับคืนมาอีก เนื่องจาก เป็นการเพิ่มฐานะทางการเงินของสถาบันการเงินขึ้นอย่างหนึ่ง ตามหลักเกณฑ์แห่งประมวลรัษฎากร มาตรา 65 ทวิ (9) วรรคแรกตอนท้าย ซึ่งบัญญัติว่า

“แต่ถ้าได้รับชำระหนี้ในรอบระยะเวลาบัญชีใดให้นำมาคำนวณเป็นรายได้ในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น ”

ตัวอย่างเช่น เมื่อสถาบันการเงินมีการจำหน่ายหนี้จำนวน 300,000 บาท ซึ่งแบ่งเป็นหนี้เงินต้นจำนวน 250,000 บาท และดอกเบี้ยค้างรับซึ่งรับรู้เป็นรายได้ทางภาษีอากรแล้วจำนวน 50,000 บาท เป็นหนี้สูญในรอบระยะเวลาบัญชี ปี 2535 ซึ่งศาลได้รับคำฟ้องไว้พิจารณาตามเกณฑ์ลูกหนี้รายกลางแล้ว ต่อมาเดือนมิถุนายน 2536 ศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ชำระหนี้จำนวนดังกล่าวให้เจ้าหนี้ พร้อมดอกเบี้ยและลูกหนี้ได้ชำระหนี้ตามคำพิพากษาในเดือนสิงหาคม 2537 ดังนี้ บริษัทเจ้าหนี้จะต้องดำเนินการอย่างไร แนวทางของบริษัทเจ้าหนี้ คือ ต้องนำหนี้จำนวนดังกล่าวพร้อมดอกเบี้ยที่ได้รับชำระรวมเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีปี 2537 อันเป็นรอบระยะเวลาบัญชีที่ได้รับชำระหนี้

ปัญหามีว่า หากเป็นกรณีจำหน่ายหนี้สูญเป็นค่าใช้จ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรไม่ได้ ดังเช่น ตามตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว ถ้าบริษัทเจ้าหนี้มิได้มีคำสั่งอนุมัติให้จำหน่ายหนี้สูญภายใน 30 วัน นับแต่วันสิ้นรอบระยะเวลาบัญชีปี 2535 แต่ต่อมาเมื่อศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ชำระหนี้ และลูกหนี้ได้ชำระหนี้ให้กับบริษัทเจ้าหนี้ในเดือนสิงหาคม 2537 ดังนี้ บริษัทเจ้าหนี้จะต้องนำหนี้ที่ได้รับชำระมารวมเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชี ปี 2537 หรือไม่

กรณีเห็นได้ว่า หนี้จำนวนดังกล่าวหาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรแต่อย่างใด กรณีเงินต้นที่ค้างชำระก็ยังคงถือว่าเป็นรายการ “ลูกหนี้” ซึ่งอยู่ในบัญชีประเภททรัพย์สินของกิจการ ส่วนดอกเบี้ยซึ่งมีการรับรู้เป็นรายได้เพื่อคำนวณเป็นกำไรสุทธิทางภาษีอากรแล้ว ก็หาได้มีการจำหน่ายหนี้สูญและถือเป็นค่าใช้จ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิแต่อย่างใดไม่ ด้วยเหตุนี้ ประมวลรัษฎากร มาตรา 65 ทวิ (9) วรรค 2 จึงบัญญัติหลักเกณฑ์ว่า

“ หนี้สูญรายใดได้นำมาคำนวณเป็นรายได้แล้ว หากได้รับชำระในภายหลังก็มีให้นำมาคำนวณเป็นรายได้้อีก ”

ดังนั้น ถ้าหนี้ดังกล่าว “รวมเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิไปแล้ว” ซึ่งหมายถึงหนี้ที่ได้นำมาคำนวณเป็นรายได้ในทางภาษีอากร เช่น ดอกเบี้ยค้างรับ และหนี้ที่มิได้มีการจำหน่าย

เป็นหนี้สูญออกจากบัญชี จึงมิได้ถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิแล้ว เมื่อได้รับชำระหนี้ดังกล่าวนั้นก็กลับมา นิติบุคคลก็ไม่มีหน้าที่จะต้องนำหนี้เงินต้น และดอกเบี้ยค้างรับนั้น มารวมเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีที่ได้รับชำระหนี้อีก

ตามตัวอย่าง ถ้าสถาบันการเงินเจ้าหนี้ได้นำหนี้ดอกเบี้ยค้างรับตามเกณฑ์แห่งการรับรู้รายได้⁷¹ ซึ่งมีหลักสำคัญอยู่ที่เกณฑ์สิทธิ (Accrual Basis) รวมคำนวณเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชี ปี 2534 และ มิได้มีการจำหน่ายหนี้สูญในหนี้เงินต้นของลูกหนี้รายนั้นในปี 2535 เนื่องจากไม่ได้รับคำสั่งอนุมัติจากกรมการภายใน 30 วัน เมื่อสถาบันการเงินเจ้าหนี้เกิดได้รับชำระหนี้ในเดือนสิงหาคม 2537 ก็ไม่ต้องนำหนี้ที่ได้รับชำระนั้นมารวมเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิอีก

อย่างไรก็ดี สำหรับดอกเบี้ยในส่วนซึ่งมิได้นำมารวมคำนวณเป็นรายได้ ในรอบระยะเวลาบัญชีปี 2534 เนื่องจากมีหลักการให้สถาบันการหยุดรับรู้รายได้ และให้บันทึกเป็นรายได้ตามเกณฑ์เงินสด (Cash Basis) สถาบันการเงินเจ้าหนี้ต้องนำมารวมเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีปี 2537

นอกจากนี้ สำหรับกรณีมีการจำหน่ายหนี้สูญผิดพลาด กล่าวคือ ไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กรมสรรพากรกำหนด จึงจำต้องคำนวณกลับมาเป็นรายได้ใหม่ กรณีเช่นนี้ แม้ได้รับชำระมาจริงในภายหลังก็ไม่ต้องคำนวณเป็นรายได้ใหม่อีก เนื่องจากเป็นหนี้ที่ได้นำกลับมาคำนวณเป็นรายได้ในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรแล้วเช่นกัน ตามหลักเกณฑ์แห่งประมวลรัษฎากร มาตรา 65 ทวิ (9) วรรคสอง

3.3 หน่วยงานตรวจสอบ (กรมสรรพากร)

ภายหลังกำหนดระยะเวลาที่ผู้มีหน้าที่ชำระภาษีเงินได้นิติบุคคลจะต้องยื่นรายการเพื่อเสียภาษีแล้ว ไม่ว่าผู้มีหน้าที่ชำระภาษีดังกล่าวจะได้ยื่นรายการไว้แล้ว หรือไม่ยื่นรายการ เจ้าพนักงานของกรมสรรพากรมีอำนาจที่จะทำการประเมินเรียกเก็บภาษีเพิ่มเติม และเรียกมาทำการตรวจสอบได้สวนได้ดังต่อไปนี้

⁷¹ คำสั่งกรมสรรพากร ที่ ทป. 1/2528

1) การประเมินภาษีโดยพิจารณาจากแบบแสดงรายการที่ยื่น เป็นการประเมินภาษีตามมาตรา 18 แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งให้อำนาจอำเภอหรือเจ้าพนักงานประเมินที่จะประเมินภาษีตามแบบแสดงรายการที่ผู้เสียภาษียื่นไว้เท่านั้น โดยเจ้าพนักงานประเมินจะตรวจรายการตามแบบแสดงรายการดังกล่าว ซึ่งเจ้าพนักงานประเมินอาจเชิญผู้เสียภาษีมาสอบถามข้อเท็จจริงด้วย

เมื่อประเมินแล้วมีจำนวนภาษีที่ต้องเสียเพิ่มก็ให้เจ้าพนักงานประเมินแจ้งจำนวนภาษีที่ประเมินไปยังผู้ต้องเสียภาษี ในกรณีนี้ผู้ต้องเสียภาษีจะอุทธรณ์การประเมินก็ได้ ถ้าประเมินแล้วไม่ต้องเรียกเก็บหรือเรียกคืนภาษี เจ้าพนักงานประเมินไม่ต้องแจ้งจำนวนภาษีที่ประเมิน แต่ยังคงดำเนินการตาม มาตรา 19 , 20 และ 21 ได้อยู่ กรณีถ้ามีภาษีที่ต้องเสียเพิ่ม จะต้องเรียกเก็บเงินเพิ่มด้วย โดยให้นำมาตรา 27 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

2) การประเมินภาษีโดยการตรวจสอบ เป็นการประเมินภาษีซึ่งประมวลรัษฎากรได้ให้อำนาจเจ้าพนักงานประเมินที่จะออกหมายเรียกผู้ต้องเสียภาษีมาทำการไต่สวน ตรวจสอบ ในกรณีที่ยื่นแบบแสดงรายการที่ยื่นไว้ไม่ถูกต้องตามความจริง หรือไม่บริบูรณ์ และกรณีที่มิได้ยื่นแบบแสดงรายการ

การเรียกตรวจสอบอาจแยกได้เป็น 2 กรณี กล่าวคือ

(ก) กรณีผู้เสียภาษีได้ยื่นแบบแสดงรายการแล้ว ภายในเวลาห้าปีนับแต่วันที่ได้อื่นรายการแล้ว เจ้าพนักงานประเมินมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ใดแสดงรายการตามแบบที่ยื่นไม่ถูกต้องตามความจริงหรือไม่บริบูรณ์ เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจออกหมายเรียกตัวผู้ยื่นรายการนั้นมาไต่สวน และออกหมายเรียกพยานกับสั่งให้ผู้ยื่นรายการหรือพยานนั้นนำบัญชีหรือพยานหลักฐานอื่นอันควรแก่เรื่องมาแสดงได้ แต่ต้องให้เวลาล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน นับแต่วันส่งหมาย ตามมาตรา 19 แห่งประมวลรัษฎากร

เมื่อได้จัดการดังกล่าว และทราบข้อความแล้ว เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจที่จะแก้จำนวนเงินที่ประเมินหรือที่ยื่นรายการไว้เดิมโดยอาศัยพยานหลักฐานที่ปรากฏ และแจ้งจำนวนเงินที่ต้องชำระอีกไปยังผู้ต้องเสียภาษี ในกรณีนี้ผู้ต้องเสียภาษีจะอุทธรณ์การประเมินได้ มาตรา 20

ถ้าผู้ต้องเสียภาษี ไม่ปฏิบัติตามหมาย หรือคำสั่งของเจ้าพนักงานประเมินดังกล่าว ข้างต้น หรือไม่ยอมตอบคำถามเมื่อซักถาม โดยไม่มีเหตุอันสมควร เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจ ประเมินภาษีอากรตามที่เห็นว่าถูกต้อง และแจ้งจำนวนซึ่งต้องชำระไปยังผู้ต้องเสียภาษี ในกรณีนี้ ผู้ต้องเสียภาษีจะอุทธรณ์การประเมินไม่ได้ มาตรา 21 แห่งประมวลรัษฎากร

ในการประเมินดังกล่าวนี้ ผู้ต้องเสียภาษีต้องรับผิดชอบเบี้ยปรับอีก 1 เท่าของจำนวน เงินภาษีที่ต้องเสียเพิ่ม แต่เบี้ยปรับนี้อาจงดหรือลดลงได้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด และ

(ข) กรณีผู้ต้องเสียภาษีไม่ได้ยื่นแบบแสดงรายการ เมื่อผู้ต้องเสียภาษีไม่ได้ยื่นรายการ อำเภอรอหรือเจ้าพนักงานประเมินแล้วแต่กรณีมีอำนาจออกหมายเรียกผู้นั้นมาไต่สวน และออกหมาย เรียกพยานกับสั่งให้ผู้ที่ไม่ยื่นรายการ หรือพยานนั้น ทำบัญชีหรือพยานหลักฐานอันอันสมควรแก่ เรื่องมาแสดงได้ แต่ต้องให้เวลาล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน นับแต่วันส่งหมาย ตามมาตรา 23 แห่ง ประมวลรัษฎากร

เมื่อได้จัดการดังกล่าวและทราบข้อความแล้ว อำเภอรอหรือเจ้าพนักงานประเมินแล้วแต่ กรณีมีอำนาจประเมินภาษีอากร และแจ้งจำนวนภาษีอากรที่ต้องชำระไปยังผู้ต้องเสียภาษี ในกรณีนี้ ผู้ต้องเสียภาษีอุทธรณ์การประเมินได้ มาตรา 24 แห่งประมวลรัษฎากร

แต่ถ้าผู้ต้องเสียภาษีไม่ปฏิบัติตามหมายหรือคำสั่งของอำเภอรอหรือพนักงานประเมินแล้ว แต่กรณี หรือไม่ยอมตอบคำถามเมื่อซักถาม โดยไม่มีเหตุอันสมควร อำเภอรอหรือเจ้าพนักงาน ประเมินมีอำนาจประเมินเงินภาษีอากรตามที่เห็นว่าถูกต้อง และแจ้งจำนวนภาษีอากรไปยังผู้ต้อง เสียภาษี ในกรณีนี้ ผู้ต้องเสียภาษีจะอุทธรณ์การประเมินไม่ได้ ตามมาตรา 25 แห่งประมวลรัษฎากร

ผู้ต้องเสียภาษีต้องรับผิดชอบเบี้ยปรับอีกสองเท่าของจำนวนเงินภาษีที่ต้องเสีย ตาม มาตรา 26 แต่เบี้ยปรับนี้อาจงดหรือลดลงได้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด และผู้ต้องเสียต้องรับ รับผิดชอบเงินเพิ่มอีกร้อยละ 1.5 ต่อเดือน หรือเศษของเดือนของเงินภาษีที่ต้องเสีย (ไม่รวมเบี้ยปรับ) เฉพาะภาษีที่ถึงกำหนดเวลาขึ้นรายการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นไป ส่วนกรณีการประเมินภาษี ก่อนปี พ.ศ.2525 ต้องรับผิดชอบเฉพาะเงินเพิ่มร้อยละ 20 ของเงินภาษีที่ต้องเสียเพิ่มตามกฎหมายเก่า